

ÉKWÉ JONAL

NKE NDI IGBO SCHOLARS FORUM, NIGERIA

Volume 11; No 1, February, 2019

Onyenhazi:

Onukwube Alex Alfred Anedo

+2348037859249; +2348149225739

ÉKWÉ JŌNAL

Ōkwa ideta akwūkwo

Ékwe Jŋnal nke ndi IGBO SCHOLARS FORUM, Nigeria na-akpoku ndi odee nwere ederede e nyochere ma dezie nke oma n'ihe gbasara Igbo na ndi ya, ka ha wete ha ka e biputara ha n'Ekwe Jŋnal.. Anyi na-anabata ederede na atumaatu obula metutere odimma ndi mmadu, asusu, ekpemekpe, agumakwukwo, mgbaragwu na mkpakwukwo, Akukontala, Akunabua, Mmekorita mmadu na ibe ya, Omenala, Nkanazu, Mmekorita azumahia, Ochichi, Gburugburu, dgz. Zite akwukwo gi dika akpaozi ntado nke ikuku site n'akara ozi ikuku a: igboscholarsforum@yahoo.com maobu i biputa ya n'akwukwo uzobu ma zigara ya otu onye n'ime ndi nhazi Jŋnal a.Udi nruakaebe ihe ndi e legere anya n'ide ederede anyi ga-anabata bu MLA agba nke asaa. Jŋnal a bu n'obi idi na-eweputa akaoru ya kwa.

Onukwube Alex . A. Anedo

Onyenhazi

IGBO SCHOLARS FORUM NIGERIA

Department of African & Asian Studies,

Nnamdi Azikiwe University Awka,

Anambra State – Nigeria

Phone: +2348037859249, 08149225739

e-mail:igboscholarsforum@yahoo.com;

web: <http://www.igboscholarsforum.com.ng>

Vol.11; No.1 February, 2019. ISSN: 2476-8448

Printed by:

Besing Books Multipurpose Publications

No. 9 Wisdom Avenue, Suleja, Niger State

08060850177

ISSN: 2476-8448

NSIRI N'OCHE NHAZI

Ekwe Jonal bụ otu n'akaorụ ndị Igbo Scholars Forum nke malitere site n'obi inu oku iji chikolata umuaka Igbo gụrụ akwukwọ ka ha wee nwee ike imalite chewe echichi dika ndi Igbo site n'ideputa akwukwọ, na-ezuko ma na-enwe ogbakọ. N'eziokwu, o bụ Dr. Onukwube Alexander Alfred Anedo and Dr. Mrs. Ngozi Thecla Udemmadu (Nee Obiora) malitere Igbo Scholars Forum was founded nke bido mgbe ha weputere akwukwọ ha dere maka nna okputoro okpu nke otu a bụ Prof. Obed Muojekwu Anizoba (Ozonwa), ka onwa Disemba nke afọ 2013 di mkpuru ubochi iri na ise. Iji kwanyere ya ugwu. N'afọ oma ya, Prof O. M. Anizoba kwere ha onya ikuku, <http://www.igboscholarsforum.com.ng> ebe ha gagesi na-agwa uwa ndi ndi Igbo bu, ihe gbasara ndu ha na ihe ha kwenyere na ya.. Jonal ndi ozọ nke ndi otu a chorọ isi na ha na-eche Igbo n'ihu ndi uwa bu Ideal Journal na Igbscholars Journal.

Onukwube A. A. Anedo, Ph.D.

Ndị ndụmọdụ:

1. Dr. Mrs. Lizzy Anizoba

Department of English and Literature, Paul University, Awka – Nigeria

2. Prof. Sam Uzochukwu

Department of Linguistics, African & Asian Studies, University of Lagos Nigeria

3. Prof B. Okolo

Department of Languages & Linguistics, University of Benin, Edo State, Nigeria

4. Prof. Paul Ikechukwu Oguguo

Department of Philosophy, faculty of Arts, Nnamdi Azikiwe University, Awka, Nigeria

5. Dr. Mrs. Evelyn Ezinwanne Mbah

Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian languages, Faculty of Arts, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria

6. Dr. Lucy Mgbemgasha Apakama

Department of Nigerian Languages, Alvan Ikoku Federal College of Education, Owerri, Imo State, Nigeria

(c) Igboscholarsforum 2019

Ndị so n'otu ndị nhazi

1. Onukwube Alex Alfred Anedo (Onyeisi Oche)

Ph.D. (African Culture & Civilization); M. A. (African Culture & Civilization); M.Phil. (Chinese Culture & Anthropology); B.A.Ed. (Ed/Igbo/Linguistics); N.C.E. (Igbo/Religion); Diploma in Chinese Studies. Senior Lecturer, Nnamdi Azikiwe Umniversity, Awka; Visiting Senior Lecturer, Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian languages, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria

2. Rev. Bro. Charles Ogbuchukwu Okeke

Ph.D; M.A. (ATR), B.D (Theo); B.Phil, PGDE, Dipl (Italian & French), Head of Department, Relious Studies, Nwafor Orizu College of Education, Nsugbe, Anambra State, Nigeria,

3. Enyinnia Samuel Ikoku

Ph.D, M.A; B.A. PGDE.(JOS). Specialist in Igbo Literature & Stylistics Department of Linguistice, Igbo & Other Nigerian languages, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria

4. Friday Ifeanyichukwu Ogbuehi

Ph.D; M.A. B.A Department of Religion, Trinity Theological College, Umuahia, Abia State, Nigeria.

5. Deacon Ndubuisi Ogbonna Ahamefula

B. A. Linguistics M. A. Linguistics,
Department of Liguistic, Igbo & Other Nigerian languages,
University of Nigeria Nsukka

6.Viola Chinenye Edeze

Ph.D;(African Culture & Civilization), M.A.; B.A.Ed/Igbo/Lin
Department of Nigerian Languages, Alvan Ikoku Federal College of Education, Owerri, Imo State, Nigeria

7.Chimezie Okoye

B.A. (English) Odeakwukwọ, Igboscholars Forum, Nigeria.
Besing Books, No. 9 Wisdom Avenue, Suleja, Niger State.

8. Ben Nkemdirim Igbokwe

B.A. M.A. Ph.D. (NAU) African Culture & Civilization
School of General Studies, Federal University of Technology,
Owerri, Imo State, Nigeria

©Igbo scholars' forum, Nigeria 2019

Ndị naya na ndị Odee

1. Mmetuta mofim/usoro mmebe okwu Igbo waawa n'odide okwu Igbo izugbe n'ogo sinio sekondiri di na steeti ebonyi na enugu

Dr. Uchenna Fabian Ude

Department of Arts Education, University of Nigeria, Nsukka
uchenna.ude@unn.edu.ng ; 08064231662

2. Agwa Na Akparamagwa N'ejije Igbo

Igbeaku, Benjamin Chimuat Ulam Ura (Ph.D.)

Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages
University of Nigeria, Nsukka
+234803 315 6026; benjamin.igbeaku@unn.edu.ng

Onuzulike, Chinyere Ada (MRS)

Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages
University of Nigeria, Nsukka
+234703 988 7466; nkechinyerezioma@gmail.com

3. Ntuleghari Onodu Nleda Anya Umunwaanyi N'Ufodu Ejije Oloroohuru Igbo

Ezebube, Chinedu C., Akaeze, Chioma M. & Ego, Charity C.

Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asusu Naijiria ndi Ozo, Mahadum
Naijiria, Nsukka

4. Ntucha Asusu Ndinoru nke Mkparita Uka Di N'etiti Onye Isi Ala Muhammadu Buhari Na Praim Minista David Cameron

Gbasara Mpu

¹*Ahamefula, N.O., ¹Udechukwu, C.N, ¹Aboh, S.C., ²Okoye, C.L.,

¹Ezekiel, J.C.

¹Ngalaba Lingwistiiks, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo, Mahadum
Naijiria, Nsukka

²Ngalaba Lingwistiiks, Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

Onyegiri, Chikaodi Dypna

Senta maka Amumamu Igbo, Mahadum Naijiria, Nsukka

*corresponding email: ndubuisi.ahamefula@unn.edu.ng

5. Oghom di na ngwakorita Asusu Igbo na Asusu Bekee:

Nrutuaka n'asusu mgbasaozi azumahia ndi na-ere Ogwu

Ogwonnuoria (Multicure medicine)

Nweze, Ifeoma M. (Ph.D)¹

Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike Ikwo, Ebonyi State,
Nigeria

ifeomanweze62@yahoo.com 08030965053

Mpamugo, Emmanuel E²

Ebonyi State University, Abakaliki Ebonyi State, Nigeria

nwaokebest@gmail.com 08061109362

**Mmetuta mofim/usoro mmebe okwu Igbo waawa n'odide okwu
Igbo izugbe n'ogo sinio sekondiri di na steeti ebonyi na enugu**

Si N'aka

Dr. Uchenna Fabian Ude

Department of Arts Education,

University of Nigeria, Nsukka

uchenna.ude@unn.edu.ng

08064231662

Umjedemede

Isiokwu nchocha a bu mmetuta mofim/usoro mmebe okwu Igbo Waawa n'odide okwu Igbo Izugbe n'ogo sinio sekondiri di na steeti Ebonyi na Enugu. Umwakwukwo n'ogo sinio sekondiri no na steeti Ebonyi na Enugu na-eji mofim olu Igbo Waawa asu ma na-edekwazi Igbo izugbe nke na-emetuta ha n'ule sinio sekondiri. Udi nchocha e ji nchocha a bu nke Exspostu Fakto (Expost factor design), ebe onuogu e ji mee nchocha di 15,684 (puku iri na ise, nari isii, iri asato na anọ. E seere onuogu di 1,555 (otu puku, nari ise, iri ise na ise) site n'iji usoro nsere nke nho na nha tumbom (proportionate stratified random sampling technique). Ngwa nchocha e ji mee nchocha bu Nnwale Nhuru Anya (observational) Mmetuta Mofim Olu Igbo Waawa n'odide okwu Igbo Izugbe (NNMMOIWI). Eji pesenti wee tucha ihe a choputara; ebe ihe a choputara na-egosi na mofim olu Igbo Waawa na-emetuta umwakwukwo na mmebe okwu Igbo Izugbe. Onye nchocha tukwara aro ka ndi nkuzi na-akuziri umwakwukwo etu e si emeputa okwu Igbo site n'iji mofim Igbo Izugbe.

Mkpelite

Ntala Nchocha

Asusu bu otu n'ime njirimara agburu obula nke mmadu na ibe ya ji enwe mmekorita n'udi mkparita uka iji mee ka mbunuche ha puta ihe. O bu site n'asusu ka mmadu si aghota ma na-amatakwa ihe onye ozo bu n'uche. Asusu bu ihe nribaama nke mmadu ji eziputa ihe o bu n'obi mgbe ya na ndi ozo biakotara onu. O bu asusu ka mmadu na ibe ya ji ekwukorita okwu nke mere na e wepu asusu,

ọ ga-ahịa ahụ imata ihe mmadụ bu n'uche. Asụsụ bụ otu ihe mere ka mmadụ karịa anụ ndị ọzọ dị n'ụwa elu. Farinde (2005), kwadoro na asụsụ bụ nnukwu ihe bara oke uru mmadụ jiri dị elu karịa anụ ndị ọzọ dị iche iche. Agbụrụ ọbụla nwere asụsụ ha na-asụ be ha. Ndị Igbo dika agbụrụ, nwere asụsụ nke ha na-asụ bụ asụsụ Igbo. Asụsụ Igbo so n'otu n'ime asụsụ a na-asụ na Naijiria nke a na-asụ na mpaghara ọwụwa anyanwụ ala Naijiria.

Ọzọ kwa, asụsụ Igbo so n'asụsụ atọ (Awusa, Igbo na Yoruba) goọmentị etiti ala Naijiria weputara ka a na-akuzi ma na-elekwa n'ule sinio sekondiri. Ọ bụ n'ihi oke uru omumụ asụsụ bara mere goọmentị etiti Naijiria jiri kowaputa nke oma n'akwukwo Federal Republic of Nigeria (2008) na goọmentị nabatara ma hụ uru asụsụ bara dika nke e ji akwalite ezi mmekorita di n'etiti mmadụ na ibe ya, nkwugidesike nke ala Naijiria nakwa nchekwaba omenaala di iche iche. Ya mere nwata ọbụla ga-eji mụọ asụsụ di na gburugburu ya. N'iga n'ihu, maka odimma, idiko n'otu ala Naijiria, nwata ọbụla ga-amuriri otu n'ime asụsụ odinaala Naijiria: Awusa: Igbo na Yoruba (FRN 2008).

Nke a gosiri na nkuzi na omumụ asụsụ ndi ahụ a kporo aha ebe a di nnukwu mkpa n'ulokwukwo Naijiria di iche iche; ma nke praimari, sekondiri nakwaazi ndi di elu.

Asụsụ Igbo bụ asụsụ odinaala e jiri mara ndi Igbo nke a na-asụ na ndida ọwụwa anyanwụ Naijiria. Ala Igbo ebe a na-asukari asụsụ Igbo dika ndi nwe asụsụ a bụ na steeti ise gunyere: Abia, Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. N' ime asụsụ atọ (Awusa, Igbo na Yoruba) goọmentị nabatara ka a na-akuzi n' ulokwukwo di na Naijiria, asụsụ Igbo so na ya. Asụsụ Igbo bụ nke udaolu. N'omumụ asụsụ Igbo n'ulokwukwo, ọ bụ Igbo Izugbe ka a na-akuziri umakwukwo. Igbo Izugbe bụ Igbo a nabatara nke e si n'olundi di iche iche mejuputa e ji asu ma na-edekwaazi asụsụ Igbo nke abughị olundi mba ọbụla. Oraka (1983), kowara na Igbo Izugbe bụ asụsụ ahụ e sitere n'olundi di iche iche di n'Igbo wee weputa nke a turu anya na onye Igbo ọbụla ga na-aghota. Oraka gara n'ihu kowaa na ihe gbasara asụsụ Igbo Izugbe abughị naani isite n'olundi di iche iche e nwere n'Igbo weta okwu ndi ga-enye aka iji mee ka Igbo Izugbe too kama, o metutara ibite okwu ufodu sitere n'asụsụ di iche

iche ndi e nweghi ihe a ga-akpo ha n'Igbo. Site n'uzo a, Igbo Izugbe bu nke e hibere ka onye Igbo obula na-asu nke ga-eme ka ndi ozo bu ndi Igbo ghota ihe o na-ekwu. Emenanjo, Okolie, Ekwe, Maduako (1985) kwara na Igbo Izugbe bu olu nke o dighi mba nwe ya. Ha gosiputara na otu ihe mere olundi ji di oke mkpa bu na, a na-esi na ya enweta otutu mkpuruokwu ga-abu myiwere maobu ga-akowa echiche ndi adighi n'Igbo Izugbe. Nke a dabara n'ihe Oraka (1983) kwurula n'elu ebe a maka isi n'olundi di iche iche wee weta okwu ufodu mejutara Igbo Izugbe iji mee ka o too ma burukwa asusu zuru oke.

Nnachi (2007) kwara na uda ndi e meputara na-agbanwe ma buru asusu ma o buru na okwu e sitere n'udaasusu meputa e nwee nghota nke ga-eme ka e jikoo ya na okwu ndi ozo were ha meputa ahiriokwu site n'igbasoro iwu utasusu na usorookwu (sintaks) nke ndi mmadu ga-aghota ma na-asukwa ya. Nke a putara na o bu utasusu na usorookwu na-ahu maka nhazi udaasusu di iche iche iji mee ka ha ruo oru etu o kwesiri n'omumu utasusu di iche iche nke asusu Igbo bu otu n'ime ha. Nnachi (2007) gara n'ihu kwara na asusu bu ngwa omenaala nke a haziri iji gosiputa njirimara agburu di iche iche nke na-ewulite mmekorita, mmuta na nka di iche iche n'etiti mmadu na ibe ya. Finch (2000) kwara na usorookwu obula bu nke na-enwe iwu nke onye obula a muru n'ebe a na-asu asusu ahụ maobu onye muru asusu ahụ dika asusu nke mbu ya ga-amariji iwu ndi ahụ na-agbaso wee na-asu asusu ahụ. Iwu ndi ahụ bu nke a na-eji emeputa ahiriokwu niile n'asusu ahụ ghara inwe nsogbu obula. Nke a gosiri na usoro okwu nwere iwu di iche iche nke osu ga-edebe mgbe o na-asu maobu na-edede asusu ahụ. O bu site n'idebezu iwu ndi ahụ ka a ga-eji mata na osu maobu onye na-asu asusu amutala asusu ahụ nke oma. Ozokwa, Nnachi (2007) kwakwara na o bu site na nkwukorita okwu ka asusu si aputa ihe nke o bu naani ndi maara okwu ndi ahụ e ji asu asusu ahụ nwere ike ighota ya na iwu na-achikwaba iji okwu di n'asusu wee suo asusu. Nke a putara na umuakwukwo kwesiri imuta okwu di iche iche na iwu na-achikwaba asusu Igbo nke ga-eme ka ha nwee ike na-edede Igbo Izugbe etu o kwesiri ghara igwakwo ya na olundi ha.

N'aka nke ozo olundi bu asusu ndi obula na-asu na be ha nke ezughi Igbo niile onu. Ikekeonwu, Ezikeojiaku, Uban na Ugoji

(1999) kɔwara na etu mba dī iche iche dī n'ala Igbo si asụ Igbo bụ olundī ha. Nke a pụtara na etu onye Onicha si asụ Igbo dī iche n'etu onye Nsuka, Udi maq̄bụ Abakiliki si asụ Igbo. Ikekeonwụ (1986) kewara olundī dī iche iche e nwere n'asụsụ Igbo ụzọ ise gbara ọkpurukpụ site n'ileba anya n'usoro ọnọdụ akpomakpọ na utoasụsụ olundī ndī ahụ. Ogbe ise ndī ahụ gunyere: Igbo ndī Naija, Igbo ndī Imeobodo ọdida Anyanwụ, Igbo ndī imeobodo ọwụwa Anyanwụ, Igbo ndī Waawa/ndī Mgbagougwu na Igbo ndī Mba mmiri. N' ime ogbe ise ndī ahụ e depụtara n'elu ebe a onye nchọcha lebara anya n'olu Igbo waawa. Igbo Waawa bụ ndī Igbo bi na mpaghara mgbagougwu ala Igbo ndī na-asụ 'Waawa' iji ziputa 'mba' maq̄bụ na ha ekwetaghī n'ihe onye ọzọ kwuru. Ndī Igbo Waawa anaghī aza Waawa dika agburụ kama ọ bụ site n'olu na ihe ha na-asụ. Igbo Waawa nwere ụmụ alaka olundī ọzọ mejupụtara ya ndī gunyere: Achị, Udi, Enugwu, Abakaliki, Ọgwụ na Nsuka. Olu Igbo Waawa nwere ụfọdụ njirimara nke gunyere na ha anaghī eji mgbakwunye nsonazụ (ghī) eziputa nju. Mgbakwunye ha ji eziputa nju bụ: 'gu' 'rọ', ha, 'dụ', 'hụ', na 'gh'. Njirimara ọzọ bụ na ha na-eji mgbakwunye 'me' 'ma' 'ru', gwo, na 'wo' eziputa ndimechaa. Ọzọ kwa ha nwere ụdaume itoolu ndī a: i, j, e, ɛ, o, u, a, ọ, ụ, tinyere ụda /θ/ (schwa) na-aputa ihe mgbe ha na-ekwu okwu.

N'iga n'ihu Nnachi (2007) gosipụtara na inwe nka isụ asụsụ dabeere n'iwu dī iche iche na-achikwaba asụsụ ahụ nke bụ utoasụsụ. Nke a pụtara na onye na-amụ asụsụ ọbụla ga-edebe iwu dī iche iche dī n'asụsụ ahụ. Ya mere Federal Ministry of Education (2009) (FME) depụtara mbunuche nkuzi asụsụ Igbo:

Mbunuche Gọọmentī banyere ọmụmụ asụsụ ala Najirịa na ọdidi asụsụ Igbo n'onwe ya na ngwucha ọmụmụ Igbo na sekondiri ukwu bụ na a tūrụ anya na nwaafọ Igbo ga-eme mee ihe ndi a:

- (a) Isụ Igbo Izugbe werewere na nruritauka maq̄bụ mkparitauka, n'ejije, n'akukọ mgbaka, n'akukọ na akukọ ọbụla;

- (b) Ide Igbo Izugbe nke oma site n'iji utoasusu dabara adaba, akpaalaokwu na atumatuokwu dabara adaba, nsoroedide na irighiri ihe ndi ozo e ji achọ asusu mma;
- (c) Ichikota na inyochasi ma na inyochasi ma kowasija udaasusu na utoasusu Igbo dika a turu anya n'aka onye obula guchara sekondiri ukwu (pg ii).

Nke a gosiputara njikere goomentị nwere ihu na umu amaala Igbo nwere ezigbo mmuta gbasara asusu Igbo. Ozo kwa, site na mbunuche nke 'b' na nke 'ch' di n'elu ebe a, o gosiri na omumu utoasusu Igbo di oke mkpa na nkuzi na omumu Igbo Izugbe n'ihu na o bu site n'iji utoasusu dabara adaba ka a ga-esi mata na umuakwukwo amutala isu na ide Igbo Izugbe. Mbunuche omumu asusu Igbo gara n'ihu kowaputa na o dikwazi mkpa na umuakwukwo ga-akowaputa udaasusu nke oma tupu ha aguchaa sinio sekondiri.

O bu ezie na asusu Igbo so n'asusu ndi ahụ a na-akuzi n'ala Naijiria mana o bughi ihe di mfe n'ihu otutu nsogbu di iche iche di na ya nke mere na umuakwukwo ufodu anaghị eme nke oma n'ule sinio sekondiri dika 'West African Senior Secondary Certificate Examination (WASSCE)'. Onyeisi ule West African Examinations Council (2012, 2013, 2014) gosiri na pasenti umuakwukwo gafeere n'ule asusu Igbo na steeti Ebonyi n'afọ ato ndi ahụ bu 34%, 37% na 35% ebe pesenti nke umuakwukwo si steeti Enugu n'ime afọ ato ndi ahụ bukwa 40%; 42% na 43%. Nke a gosiri na umuakwukwo emeghi nke oma n'ule Igbo n'afọ ato ndi ahụ so onwe ha. Iji kwado nke a, ozi sitere n'aka onyeisi ule West African Examination Council (2000; 2002; 2004; 2007; 2008; 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), kowara na umuakwukwo emeghi nke oma n'asusu Igbo n'ihu nsogbu ufodu. Otu n'ime nsogbu ndi ahụ bu ubara olundi nke juputara n'asusu Igbo nke mere otutu umuakwukwo ji were olundi ha di iche iche wee na-eke Igbo Izugbe.

Onye nchocha lebara anya etu mofin olu Igbo waawa si emetuta Igbo Izugbe. Mofoloji na-ahụ maka mofim nke bu omumu mmeputa okwu ohuru site na mofim di iche iche. Mbah na Mbah (2014) kowara mmebeokwu dika mpaghara amumamu asusu nke

na-amụ etu e si emebe okwu n'asụsụ dị iche iche. A na-enwe ndịiche na mọfịm olundị dị iche iche na nke asụsụ Igbo Izugbe. Olundị Waawa nwere ndịiche na nke Igbo Izugbe nke nwere ike imetụta ụmụakwụkwọ n'omumụ utoasụsụ Igbo Izugbe. Omumaatu gosiputara nke a bụ n'okwu ndị a:

Ndeputa okwu ndị ziputara ndịiche dị na mọfịm olu Igbo Waawa na nke Igbo Izugbe.

Ọnụọgu	Ndeputa okwu Igbo Waawa	Okwu Igbo Izugbe	Bekee
1	di + ko → diko	bi + ko → biko	Please
2	i + vu → ivu	i + bu → ibu	Fat
3	e + vū → evū	a + bū → abū	Song
4	a + shī → ashī	a + sī → asī	Lie
5	e + ghu → egghu	e + wu → ewu	Goat
6	n + chī → nchī	n + tī → ntī	Ear
7	o + he → ohe	o + fe → ofe	Soup
8	m + vọ → mvọ	m + bọ → mbọ	Nail
9	ji + nta → jintā	di + nta → dintā	Hunter
10	n+kū + ta → nkūta	n+kī + ta → nkīta	Dog
11	ọ + whọ → ọnwọ	ọ+fọ → ọfọ	Wand
12	e + ka → eka	a + ka → aka	Hand
13	e + vọ → evọ	a + fọ → afọ	Stomach
14	e + ra → era	a + ra → ara	Breast
15	o + shi + shi → oshishi	o+si+si → osisi	Tree
16	o + ve → ove	o + fe → ofe	Soup
17	m+mi+ni → mmini	m+mi+ri → mmiri	Water
18	e + vi → evi	e + hi → ehi	Cow
19	ụ + vū + rū → ụvūrū	ụ+bū+rū → ụbūrū	Brain
20	ọ + vū → ọvū	ọ+gwū → ọgwū	Medicine
21	i + ve + re → iverē	i+he+re → ihere	Shame
22	e+nyā → enyā	a + nya → anya	Eye
23	e+fe+re → efere	a+fe+re → afere	Plate

N'okwu ndi ahụ e deputara n'elu ebe a, e lee anya; a ga-ahụ na nke ọbụla nwere mofim abụọ maọbụ atọ nke e si na ha meputa okwu ndi ahụ a turelekọrịta iji choputa ndiche di na mofim di na ha n'agbanyeghi na okwu ndi ahụ a turele nwere otu nghota. Ọ bụ ndiche di otu a na-emetuta umuakwukwo nọ na steeti Ebonyi na Enugu n'odide okwu Igbo Izugbe.

N'iga n'ihu e nwekwara ndiche na mkpuruokwu Igbo Waawa na nke Igbo Izugbe nke nwekwara ike imetuta umuakwukwo n'odide Igbo Izugbe n'ogo sinio sekondiri. Omumaatu ndia putara ihe na mkpuruokwu ndi e deputara n'ebe a:

Ntule ndiche di na mkpuruokwu Igbo Waawa na okwu Igbo Izugbe na etu ha si emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo

Onuogu	Okwu Igbo Waawa	Okwu Igbo Izugbe	Bekee
1.	Nvuna	Abana	Water yam
2.	Akpakpa	oka	Maize
3.	mfiriya	ira	Crayfish
4.	awhwha/ahuha	Anara	Garden egg
5.	Echichi	Unere	Banana
6.	Ujiri	Oroma	Orange
7.	Jeje	Gawa	Go
8.	Nte/ntete	Ugbu a	Now
9.	uya	Mba	No
10.	ogodu	nkita	Dog
11.	Ogbodo	mmnwu	Masquerade
12.	Nwabe	Ebe a	Here
13.	imealu	ohja	Bush
14.	Ogodo	Akwa	Bed
15.	abọ	Nkata	Basket
16.	ayo	yabasi	Onion
17.	Obunegu	Chineke	God
18.	ago	Ngaji	Spoon
19.	nwegburu	akpu	Cassava
20.	abubarishi	ntutu (isi)	Hair
21.	nwashiri	Obere	Small
22.	eshi	ahu	Body

N'omumu ntule ndiche di na mkpuruokwu Igbo Waawa na nke Igbo Izugbe e deputara n'elu ebe a; okwu nke obula a tulekoritara ya na ibe ya nwere ndiche na nsupe mana ha nwere otu echiche na nghota. N'agbanyeghi ndiche putara ihe na nsupe, mkpuru okwu ndi ahụ, umuakwukwo no na steeti Ebonyi na Enugu na-ewere mkpuruokwu Igbo Waawa di etu a ede Igbo Izugbe n'ulokwukwo. Onodu di etu a nwere ike na-emetuta ha n'omumu utasusu Igbo Izugbe.

Nsogbu Nchocha

Asusu obula dika asusu Bekee, Awusa, Yoruba tinwere Igbo nwere alaka utasusu nke a na-akuziri umuakwukwo n'ulokwukwo taa. Utasusu nwekwaaziri umu alaka ndi ozo mejuputara ya dika: Akpomakpo, Mofoloji, Sintaks na Semantiks. A bja n'ulokwukwo Sini sekondiri di n'ala Naijiria, Akpomakpo na Mofoloji bu ndi kachasi puta ihe n'ihu na ha metutara usoro akpomuda na mmubaokwu nke bu ebe mbido omumu asusu di iche iche. Asusu obula nwere mofim nke ya. N'otu aka ahụ Igbo Izugbe nwekwa mofim nke ya. Ihe gbasara nkuzi mofim Igbo n'ulokwukwo di iche iche n'ala Naijiria adighi mfe n'ihu na asusu Igbo nwere otutu olundi. Olundi di iche iche n'ala Igbo nwere fonim nke ha nke na-emetuta fonim Igbo Izugbe. Igbo Izugbe nwekwaaziri akpomakpo na fonim nke ya a nabatara maka ide ya. O bu nke a mere na akpomakpo olundi di iche iche ji emetuta nkuzi na omumu asusu Igbo n'ebe umuakwukwo no taa. N'otu aka ahụ, akpomakpo olu Igbo Waawa na-emetuta omumu utasusu Igbo Izugbe n'ihu na umuakwukwo ndi sini sekondiri no na Steeti Ebonyi na Enugu nke Naijiria na-eji mofim olu Igbo Waawa asu ma na-edekwazi Igbo Izugbe dika e gosiputara na ntola nchocha a.

Udi onodu a na-eweta mgbanwe na nghota okwu ufodu nwere n'ihu na e were mofim adabaghi dee ha, o ga-eweta ndiche na nghota okwu ndi ahụ nwere. Nke ozo, onodu di etu a na-emetuta umuakwukwo ndi sini sekondiri di na Steeti Ebonyi na Enugu nke Naijiria na-ele ule sini sekondiri bu 'SSCE' n'ihe gbasara udaasusu. Onyeisi ule 'WAEC' (2002; 2003; 2004; 2007; 2008; 2009; 2010; 2011 na 2012; 2013; 2014), kwekoritara na umuakwukwo anaghi eme nke oma n'ihe gbasara udaasusu n'ihu na

ufọdụ amaghị ihe ọ bụ ebe ufọdụ na-eji mọfim olundị ha ede nke a. Tinyere nke a, onye nchọcha sobu wee na-atụcha maọbụ eleba anya n'akwụkwọ ụmụakwụkwọ n'ule 'WASSCE' n'oge gara aga wee chọpụta na ụmụakwụkwọ na-eri mperi ebe ọ dị ukwu n'ihe gbasara ụdaasụsụ Igbo.

N'ihi anaghị eme nke ọma n'Igbo n'oge ule 'WASSCE', ọ dị mkpa nke ukwu na e bidoro n'oge tọọ ntọala ikuzi utoasụsụ Igbo Izugbe nke ọma ọ kachasi mọfọlọjị malite na sinio sekondiri nke mbu di na Steeti Ebonyi na Enugu ka ha nwee ike mee nke ọma n'ule 'SSCE'. Ọ bụ ihe ndi a mere onye nchọcha ji wee na-ajụ: kedu ka mọfim olu Igbo Waawa si emetuta ụmụakwụkwọ n'odide okwu Igbo Izugbe n'ụlọakwụkwọ sinio sekondiri di na Steeti Ebonyi na Enugu.

Mbunuche Nchọcha

Mbunuche izugbe nchọcha a bụ inyocha mmetuta mọfim olu Igbo Waawa na-emetuta ụmụakwụkwọ n'odide okwu Igbo Izugbe n'ụlọakwụkwọ sinio sekondiri di na Steeti Ebonyi na Enugu. Nchọcha a lebakwaziri anya n'ihe a:

1. iziputa etu ndiche di na mọfim/usoro mmebeokwu olu Igbo Waawa si emetuta ụmụakwụkwọ n'odide okwu Igbo Izugbe.

Oke Nchọcha

Ebe nchọcha a jedebere bụ n'ụlọakwụkwọ sinio sekondiri nke abuo niile di na Steeti Ebonyi na Steeti Enugu ebe a na-asu Waawa. Ihe mere onye nchọcha jiri horo ụmụakwụkwọ ndi sinio sekondiri nke abuo maka ime nchọcha a bu na ha anoola ihe ruru afọ abuo maobu kari a n'ulo akwukwo ndi ahụ ma nwee ike ideputa okwu Igbo izugbe. Nke ozo, ụmụakwụkwọ ndi sinio sekondiri nke abuo ndi ahụ bu ndi lere ule sinio sekondiri n'afọ gara aga bu 2017. Ihe kpatara onye nchọcha jiri horo Steeti Ebonyi na steeti Enugu bu na ọ chọputara na ụmụakwụkwọ nọ ebe ahụ na-ejikarị olundị ha asụ ma na-edekwa Igbo n'ihi na ọ bụ na steeti abuo ahụ ka a na-asu olu Waawa. Nke ozo, ọ bukwaaazi ebe diiri onye nchọcha mfe inweta ngwaoro o ji mee nchọcha a.

Nchọcha a lebara anya etu mọfọlọji, usoro mmebe okwu si emetuta ụmụakwukwọ n'odide okwu Igbo Izugbe.

Ajụjụ Nchọcha

Iji duzie nchọcha a, onye nchọcha hibere ajụjụ nchọcha a:

1. Kedu etu ndịiche dị na mọfin/usoro mmebe okwu olu Igbo Waawa si emetuta ụmụakwukwọ n'odide okwu Igbo Izugbe?

Atụtụ Mmughari

Atụtụ Akparamaagwa/Agwa Ọmụmụ Asụsụ

Ọ bụ Skinner (1957) tụtara atụtụ akparamaagwa maọbụ agwa ọmụmụ asụsụ. Nkwenye Skinner bụ na ọmụmụ asụsụ bụ nke metụtara inọmị omume na ikpa agwa bara mmadụ n'ụmị okpukpu. Dịka o si dị n'atụtụ a, ụmụaka na-eñomiri ụda dị iche iche na usoro akpọmụda ha na-anụ na gburugburu ha ma nweta ezigbo ihe mgbamume nke nwere ike ịbụ otito maka inwe ike ịsụ asụsụ ahụ nke ọma. Site n'ụdị mgbamume a, nwata ọbụla na-enweta na gburugburu ya maka ideputa ụda etu o kwesiri mgbe ọ na-edede ihe ọ sụrụ, ọ ga-esi etu ahụ na-amụ ndepụta mofim ndị ahụ kwa mgbe kwa mgbe ganye na ọ baa ya n'ụmị okpukpu. Atụtụ a na-akwawaka na n'agbanyeghi ka asụsụ nwata si dị mma na ole o nwere ike inụ na ugboro ole ọ na-enweta ihe mgbamume site na ndị nọ ya gburugburu, o kwesiri inwe mmetuta n'ebe nwata ahụ nọ n'ọmụmụ utoasụsụ ọbụla. Ihe nke a na-egosi bụ na ụmụaka na-amụ asụsụ site n'inomiri na ilegide ndị okenye anya n'ụdị ịsụ asụsụ ahụ ha na-amụ dika ndị okenye.

Atụtụ a dabara na nchọcha a n'ihi na o metụtara mọfọlọji nke na-amụ maka mofim e ji edeputa ụdaasụsụ dị iche iche n'asụsụ ọbụla. Mgbe ndị nkuzi, nne, nna, ndị ezinaulọ na ndị ọzọ gbara nwata gburugburu na-asụ asụsụ maọbụ na-edeputa ụda dị iche iche, nwata ahụ ga na-ege ntị ma na-ele n'ihe ha na-asụ na nke ha na-edede nke ga-eme ka o nwee ike inomiri etu ndị okenye ahụ si akpọputa maọbụ ede ihe mgbe ọ ga-asụ maọbụ dee nke ya. Nwata ahụ nwere ike gaa n'ihu n'ime ndeputa ụdaasụsụ maọbụ mofim ahụ ugboro

ugboro ganye na ọ baa ya n'ụmị ọkpụkpụ. N'ihì ihè ndị a a rụturu aka n'elu ebe a, ọ dabara ikwu na atụtụ a dabara na nchọcha a.

Usoro Nchọcha

Ụdị Nchọcha

Ụdị nchọcha e ji mee nchọcha a bụ nke Ekspostu Fakto (Expost facto design). Ekspostu fakto bụ ụdị nchọcha onye nchọcha ji achọputa mmetụta otu ihè maọbụ ọnọdụ nwere n'ebe ihè ọzọ dị. Ya bụ, ụdị nchọcha na-eleba anya n'ihè kpatara ihè jiri mee mgbe otu ọnọdụ metụtara nke abụọ nke nwere ike iputa ihè n'ezì mmetụta maọbụ nke ọjọọ. Iji kwado nke a, Ali (2006) kowara na Ekspostu fakto (Expost facto) bụ ụdị nchọcha a na-eji atụle mmetụta dị n'etiti agbammbọ nke otu/ogbe mmadụ abụọ. Ya bụ ichọputa ihè mere na ndị otu 'a' ka mee nke ọma karịa ndị otu 'b' n'otu nnwale maọbụ nke ọzọ. N'iga n'ihu Nworgu (2006) kowara Ekspostu-fakto dika ụdị nchọcha nke e ji eziputa ka otu ọnọdụ si emetuta ọnọdụ ọzọ, dika ibụ oke maọbụ nwaanyi/jenda, ebe a runyere ulọakwukwọ, ọ bụ ime obodo ka ọ bụ obodo mepere emepe?

Ihe kpatara onye nchọcha ji horo ụdị nchọcha a bụ na o metụtara ileba anya etu otu ihè maọbụ ọnọdụ siri emetuta nke ọzọ. N'ihì nke a, isiokwu nchọcha a gbasara mmetụta mofim olu Igbo Waawa na-emetuta umuakwukwọ n'odide okwu utasusu Igbo Izugbe. Ụdị nchọcha a dikwaazị mkpa jiri chọputa ihè dị umuakwukwọ n'ime dika ndeputa mofim/okwu dị iche iche.

Ebe Nchọcha

Ebe e mere nchọcha a bụ na Steeti Ebonyi na Steeti Enugwu. Steeti abụọ ndị ahụ so na steeti ise mejuputara ala Igbo ndị gunyere Abia, Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. Onye nchọcha horo Steeti Ebonyi na Enugu dika ebe nchọcha n'ihì na isiokwu nchọcha ya dabeere n'olu Igbo Waawa maka na ọ bụ ebe ndị ahụ ka a na-asụ Waawa. Ihe mere onye nchọcha jiri horo ebe a dika ebe nchọcha bụ na onye nchọcha chọputara na umuakwukwọ ndị sinio sekondiri nọ na Steeti Ebonyi na nke Enugwu na-ewebatakari mofim olu Igbo Waawa mgbe ha na-ele Igbo Izugbe nke mere ha ji ada n'ule dị iche iche n'Igbo n'ulọakwukwọ.

Ndị Njirimee Nchọcha

Ndị e ji mee nchọcha a bụ ụmụakwụkwọ ọnụọgụ ha dị 15, 684 (puku iri na ise, nari isii, iri asatọ na anọ) nọ n'ogo sinio sekondiri nke abuo (SS II) ma na-agụ akwụkwọ n'ụlọakwụkwọ ebe ndi nwoke na ndi nwanyi na-agụ akwụkwọ ọnụ na steti Ebonyi na nke Enugu. Ọnụọgụ ụmụakwụkwọ ndi ahụ bụ ndi nọ n'agbata agumakwụkwọ afọ 2016/2017. N'ime ọnụọgụ ahụ ụmụakwụkwọ nọ na steti Ebonyi di 3,084 (puku atọ na iri asatọ na anọ) ebe ndi nke Enugu di 12,603 (puku iri na abuo, nari isii na atọ).

Ọnụọgụ ụmụakwụkwọ sinio sekondiri nke abuo ndi ahụ bu nke e nwetara na 'Research Planning and Statistics, Secondary School Unit, Federal Ministry of Education Abuja, 2014'. N'aka nke ọzọ ọ bụ n'ụlọọrụ na-ahụ maka mmụta n'ogo sekondiri di n'Enugu n'alaka na-ahụ maka mgbakọ na mwepu (Audit and Statistical Unit) ka onye nchọcha si nweta ọnụọgụ ụmụakwụkwọ nakwazi ụlọakwụkwọ e ji mee nchọcha a. Onye nchọcha nwetara ọnụọgụ nchọcha a ebe ndi ahụ a kpọrọ aha n'ihi na ọ bụ ha ka nchikwaba ụlọakwụkwọ sekondiri niile gọmentị steeti Enugu di n'aka (Post Primary Schools Management Board).

Ihe kpatara onye nchọcha ji horo ụmụakwụkwọ sinio sekondiri nke abuo bu na ha anọla ihe ruru afọ atọ ma na-amụ utoasusu Igbo n'ụlọakwụkwọ. Nke ọzọ, bụ na ha lere ule SSCE n'afọ 2017.

Nsere na Usoro Nsere

Onye nchọcha seere ụmụakwụkwọ ọnụọgụ ha di 1, 555 (otu puku, nari ise, iri ise na ise) nke nọchitere pesenti 10% (iri mgbakota ọnụọgụ nchọcha di 15, 684 (puku iri na ise, nari isii, iri asatọ na anọ). Onye nchọcha ji usoro nsere nke nhọ na nha tumbom tumbom (proportionate stratified random sampling technique) wee sere ọnụọgụ ahụ. Ali (2006) na Nworgu (2006) kowara na "proportionate stratified random sampling technique" bụ ụdị usoro nsere a na-eji esere ọnụọgụ nchọcha mgbe ndi a ga-eji mee nchọcha metutara ihe ndi a: jenda, ébe nchọcha, ndi toro ogologo, ndi di mkpumkpụ, ndi maara akwụkwọ na ndi amaghị akwụkwọ.

Ngwa Nchọcha

Ngwa nchọcha onye nchọcha ji mee nchọcha bụ Nnwale Nhuru anya (observational) Mmetuta mofim olu Igbo Waawa n'odide okwu Igbo Izugbe (NNMMOIWI).

N'aka nke ozo e ji ngwa nke abuo bu NNMMOIWI wee choputa etu mofim olu Waawa si emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo Izugbe. N'ebe a, e nyere ha okwu di 15 (iri na ise) e dere na Bekee ka ha degharia ha n'Igbo Izugbe iji choputa nke a. Okwu obula ha detara nke oma n'Igbo Izugbe bu akara ato ebe ndi nke ha edetaghị nke oma bu akara abuo.

Nnyocha Ngwa Nchọcha

Iji hu na ngwa nchọcha ndi ahụ e ji mee nchọcha a tozuru oke maka inweta ihe oru e ji mee nchọcha a, onye nchọcha weere ya nyefee n'aka ndi okammuta ato no na fakolti keedukeshon, Mahadum Najirja di na Nsuka ka ha nyochaa ya iji hu na o zuru oke maka ime nchọcha a. Aro na mgbazi ha nyere aka mee ka ngwa nchọcha ahụ buru nke a hazighariri ka o nwee ike ruo oru o kwesiri iru. O bu site na mgbazi na ntuzi aka ha nyere ka onye nchọcha ji hazie ngwa nchọcha ahụ etu odi n'oru a.

Usoro Nnweta Ihe Nchọcha

Onye nchọcha gara n'ulokwukwo 20 (iri abuo) ndi ahụ e jiri mee nchọcha kee umuakwukwo ngwa nchọcha site n'enyemaka ndi nkuzi iri abuo na-akuzi Igbo bukwanu ndi onye nchọcha nyere nkowa abali ano maka nke a. Ihe kpatara nkowa a onye nchọcha ji were abali ano bu na o ji abali abuo wee gazuo ulo akwukwo isii di na Nsuka so n'ihe e ji mee nchọcha ma werekwa abali abuo ozo wee gaa ulokwukwo isii ndi no n'ebe mepere emepe na ebe emepeghị emepe n'Enugu.

Onye nchọcha ji abali nke ise wee gaa Ebonyi wee kwakwara ndi nkuzi enyemaka nchọcha gbasara iji ngwa ahụ wee nweta osisa umuakwukwo. Ndi enyemaka nchọcha ahụ nyere aka n'inakota ngwa nchọcha ndi ahụ.

Usoro Nhazi Ihe Nchọcha

Onye nchọcha ji ngwa mgbakọ na mwepu pesenti, wee hazie ma tuchaa ihe oru/data e nwetara na nchọcha a.

Na nchọcha a, ndina obula nwere bido na pesenti iri ise (50%) gbagowe ka a nabatara na nchọcha a, ebe ndi nwere opekaa mpe pesenti iri ise (50%) bu nke anabataghị na nchọcha a.

Nhazi Ihe A Chọputara

Ajuju Nchọcha Nke Abuo

Kedu etu ndiche di na mofim olu Igbo Waawa si emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo Izugbe?

Osisa umuakwukwo gbasatara ajuju nchọcha maka mmetuta mofim/usoro mmebeokwu Igbo Waawa n'omumu utasusu Igbo Izugbe putara ihe na tebul nke abuo a.

Tebul Nke Mbụ: Akara pesenti na-egosi etu ndiche di na mofim/usoro mmebeokwu olu Igbo Waawa si emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo Izugbe

Ogu	Ndeputa Okwu na Bekee	Ndeputa Okwu N'Igbo Izugbe	Ogo Mbiam Ugboro Ugboro (Frikwensi)
1	Gift	Onyinye	1,059
2	Sun	Anyanwu	316
3	God's gift	Onyinye Chukwu	948
4	Bee	Anu	243
5	Garden Egg	Anara	393

6	Knife	Mma	863
7	Drink water	ñụọ mmiri	133
8	Give	Nye	698
9	Goat	Ewu	995
10	Egg	Akwa	924
11	Hand	Aka	959
12	Wive	Mmanyà	626
13	Relation	Nwanne	248
14	Man	Nwoke	1063
15	Woman	Nwaanyị	

Tebul nke abụọ dī ebe a gosiri na site na ndepụta okwu n'Igbo Izugbe ụmụakwụkwọ dere, na okwu nke iri na isii nwere 68.1% (pesentị iri isii na asatọ, kpọm otu), okwu nke iri na asaa nwere 61.0% (pesentị iri isii na otu kpọm efu); okwu nke iri abụọ na otu nwere 55.5% (pesentị iri ise na ise kpọm ise); okwu iri abụọ na anọ nwere 64.0% (pesentị iri isii na anọ kpọm efu); okwu nke iri abụọ na ise nwere 59.5% (pesentị iri ise na itoolu kpọm anọ); okwu nke iri abụọ na isii nwere 61.7% (pesentị iri isii na otu kpọm asaa) ebe ndịna nke iri abụọ na itoolu nwere 68.4% (pesentị iri isii na asatọ kpọm anọ). Nke a gosiri na okwu ndị ha detara nke ọma dī asaa ebe ndị ha edetaghị dī asatọ. Okwu asatọ ndị ahụ nwere pesentị ndị a: okwu nke iri na asaa nwere 20.3% (pesentị iri abụọ kpọm atọ); okwu nke iri na itoolu nwere 15.6% (pesentị iri na ise kpọm isii); okwu nke iri abụọ nwere 25.3% (pesentị iri abụọ na ise kpọm atọ); ndịna nke iri abụọ na abụọ nwere 8.6% (pesentị asatọ kpọm isii); ndịna nke iri abụọ na atọ nwere 44.9% (pesentị iri anọ na anọ

kpom itoolu); okwu nke iri abuo na asaa nwere pesenti iri anọ kpom atọ (40.3%); okwu nke iri abuo na asatọ nwere 15.9% (pesenti iri na ise kpom itoolu); ebe okwu ndina nke iri atọ nwere 13.6% (pesenti iri na atọ kpom isii).

Site na pesenti ndi ahụ e depụtara n'elu ebe a, o gosiri na okwu ndi umuakwukwo edetaghị gafeere ndi ha detara ma nwekwaa pesenti di nta nke ukwu. N'ih i nke a, o dabara ikwu ebe a, na olu Igbo Waawa nwere mmetuta n'ebe umuakwukwo no gbasatara odide okwu Igbo Izugbe.

Nchikọta Ihe A Chọputara

Onye nchọcha chọputara na tebul di n'elu ebe a na usoro mmebeokwu okwu maobu mofim olu Igbo Waawa na-emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo Izugbe. A chọputakwara na ụdaolu olu Igbo Waawa na-emetutakwa umuakwukwo n'ebe o di ukwu n'omumu utoasusu Igbo n'ih i na onweghi ahirjokwu obula nwetara pesenti iri ise.

Mkparịta ụka maka Ihe A Chọputara

Etu Ndiiche di N'usoro Mmebeokwu/Mofoloji Olu Igbo Waawa si Emetuta Umuakwukwo N'odide Okwu Igbo Izugbe

Nchoputa nchocha a dika o si di na tebul nke abuo gosiri na usoro mmebe okwu olu Igbo Wawa na-emetuta umuakwukwo n'odide okwu Igbo Izugbe. Nke a bu n'ih i na okwu ndi ha edetaghị gafere ndi ha detara nke putara ihe na pesenti di iche iche e nwetara na tebul nke abuo ahụ. Pesenti ndi ahụ erughi 50% (pesenti iri ise). Ha gunyere: 20.3%, 15.6%, 25.3%, 8.6%, 44.9%, 40.3%, 15.9% na 13.6%. N'aka nke ozọ okwu ndi ha detara nwere pesenti ndi a: 68.1%, 61.0%, 55.5%, 64.0%, 59.4%, 61.7% na 68.4%.

Ihe nke a na-egosikwa bu na umuakwukwo webatara mofim olu Igbo Waawa n'odide okwu Igbo Izugbe n'ih i na o bu site n'iji mofim di iche iche di n'asusu ka e si emeputa okwu oheru n'asusu ahụ ghara inwe mgbanwe etu e si ede okwu di iche iche n'asusu obula. Nchoputa nchocha a dabara na nkowa Mbah na Mbah (2014) n'ih i na ha kowara na mmebe okwu bu mpaghara

amumamu asusu nke na-amu etu e si emebe okwu n'asusu di iche iche nke na-ejedebe na ndeputa mkpuru okwu. Ha gara n'ihu kowaputa na mofim bu okwu nwere echiche n'utoasusu nke enweghi ike igbuda n'emebighi echiche ya bu okwu. Nke a gosiri na o buru na umuakwukwo e jiri mofim olundi ha wee mebee okwu n'Igbo Izugbe, o ga-emebi echiche okwu ahụ nwere n'Igbo Izugbe.

Mmechi

Na mmechi, o di mkpa irutu aka n'isi ihe a choputara na nchocha a nke gosiri na mofim/usoro mmebeokwu olu Igbo Waawa na-emetuta umuakwukwo ndi Waawa n'odide okwu Igbo Izugbe.

Ntunye Aro

Site na nchoputa nchocha e nwetara na nchocha a ka onye nchocha ji atunye aro na ndi nkuzi kwesiri ka ha na-achikobara umuakwukwo Waawa asompi n'ihe gbara odide okwu Igbo Izugbe na ka e si eji mofim Igbo Izugbe emeputa okwu n'Igbo Izugbe ma kuzikwaara ha ndiche di n'etiti mofim Igbo Izugbe na nke olundi ha.

Edensibja

Ali, A. (2006). *Conducting Research in Education and the Social Sciences*. Enugu: Tashiwa Networks .

Emenajo, E.N.; Okolie, O.O.; Ekwe, B.U.; & Maduako, O.N. (1985). *Igbo Maka Sinio, Sekondiri 4*. Ibadan: Univeristy Press.

Farinde, R.O. (2005). Nigerian Languages in Education and National Development: *Journal of Teacher Education*. 8(1) 19 – 25.

Federal Ministry of Education (2009). *Senior Secondary School Curriculum Igbo for Secondary Schools*. Abuja: NERDC.

- Federal Republic of Nigeria (2008). *National Policy on Education*. Lagos: NERDC Press.
- Finch, G.U. (2000). *Linguistic Terms and Concepts*. London: Macmillan Press.
- Ikekeonwu, C. I.; Ezikeojiaku, P.A.; Ubanj A.I.; & Ugoji (1999) *Fonoloji na Grama Igbo*. Ibandan: African Press .
- Ikekeonwu, C.I. (1986). *Aspects of Dialectology*. Retrieved on September 2, 2014 from [www.journalofwestafricanlanguages.org/files/pdf/15-2/jwal.15-2-ikekeonwupdf retrieved 2/9/14](http://www.journalofwestafricanlanguages.org/files/pdf/15-2/jwal.15-2-ikekeonwupdf%20retrieved%202/9/14).
- Mbah, B.M. & Mbah, E.E. (2014). *Atutu Amumamu Asusu*. Nsukka: University of Nigeria Press.
- Nnachi, R.O. (2007). *Advanced Psychology of Learning and Scientific Enquiries*. Owerri: Totan Publishers.
- Nworgu, B.G. (2006). *Educational Research: Basic Issues and Methodology*. Nsukka: University Trust Publishers.
- Oraka, L.N. (1983). *The Foundations of Igbo Studies*. Onitsha: University Publishers.
- Skinner, B.F. (1957). *Verbal Behaviour*. New York: Appletion.
- The African West Examinations Council (2000, 2002, 2003, 2004, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012). *Chief Examiners' Reports Nigeria*. Lagos: WAEC.

Agwa Na Akparamagwa N’ejije Igbo

Nke si n’aka

Igbeaku, Benjamin ChimuatUlamUra (Ph.D.)

Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages

University of Nigeria, Nsukka

+234803 315 6026

benjamin.igbeaku@unn.edu.ng

na

ONUZULIKE, CHINYERE ADA (MRS)

Department of Linguistics, Igbo & Other Nigerian Languages

University of Nigeria, Nsukka

+234703 988 7466

nkechinyerezioma@gmail.com

Umjedemede

Nchọcha a lebara anya n’agwa na akparamagwa n’ejije Igbo atọ. Ejije bụ otu n’ime ngalaba agumagu e nwere. Ngalaba agumagu ndi ọzọ bụ iduuazi na abụ. Nke ọbụla n’ime ha nwekwaziri ngalaba nta ndi ọzọ mejuputara ha. Ejije atọ e ji ruo oru na nchọcha a bụ *Obidiya* nke Enyinna Akoma dere, *Ajo obi* nke G. I. Nwaozuzu dere na *onodu ugo* (*Adighi egbe mma*) nke Joyce I. Obidiebube dere. E kewara ejije a n’agba atọ: agba nke mbu, nke etiti na nke ugbo a. *Obidiya* nochiri anya ejije agba nke mbu, *Ajo obi* nochiri anya ejije etiti ebe *onodu ugo* nochiri anya ejije ugbo a. E ji atutu nghota oguu wee lebaa anya n’isiokwu a. Usoro e ji mee nchọcha a bụ nke sovee ebe nsiri nweta njiatule bụ nseputa nsiri n’ejije. Ndi ochocha gbasoro usoro nkewasi agwa nke Ikeokwu weputara nke nwere mmetuta n’atutu nghota oguu bụ atutu nchọcha a wee ziputa ufodu agwa na akparamagwa di n’ejije atọ a. A choputara na agwa ndi ahụ e ziputara dabachara n’usoro nkewasi agwa. Oriaku, Ezenwata, Okwuchi, Obiora na Adaeze bụ agwa ochichọ nke onwe n’ihi na o bụ odimma nke onwe ha ka na-achọ na mbu tupu nke ohanaeze. Ngozi, umu nnadi na Pasto Ben bụ agwa ochichọ ohanaeze ndi na-achọ odimma nke ohanaeze na mbu tupu nke ha onwe ha. Ndi bụ agwa nnonetiti bụ Obidiya, Tanka, Uche na Oti. Ha bụ ndi na-achọ odimma nke aka ha nakwa nke ohanaeze n’otu oge. E ziputakwara

myiri na ndiiche di n'agwa na akparamagwa di n'ejije atọ a di ka o si metuta agba nke mbu, nke etiti na nke ohuru.

Okpurukpu okwu: agwa, akparamagwa, ochicho, ejije Igbo

Mkpolite

Ejije bu otu n'ime alaka ukwu atọ e nwere n'agumagu. Ndi ozọ bu Abụ na Iduuazi. Mbah na Mbah (2007) ziputara na o bughizi okwu a na-agbagha agbagha na agburu ma o bu omenala obula nwere agumagu. Ha gara n'ihu ziputa na ebe o di etu a, na ihe o putara bu na omenala obula nwere ejije ebe o bu na ejije bu otu n'ime ngalaba mejuputara agumagu. Ejije malitere na mba Griik. o bu site n'aka ndi Griik ka mba uwa ndi ozọ si malite ejije. Ejije bu oru e mebere maka mmeputa n'ama egwuregwu, obom, ma o bu ebe obula ohanaeze ga-elere ma muta ihe n'ime ya. Otu ihe ejije ji di iche n'agumagu ndi ozọ bu emereme. E nwere ejije odinala (onu) na nke ugbo a (ederede). Akaeze (n.d) kwuru na a bia n'ala Igbo, o dighi mgbe a maara ejije odinala malitere kpomkwem kama otutu ndi mmadu kwenyere na ejije odinala Igbo sitere na nkwenye, mmemme ihe ichu aja, nkokirikọ, nkomirikọ nke ndi Igbo nwere wee malite. A naghị ede ejije odinaala ede di ka ejije ugbo a, nke a maara onye ma o bu ndi o sitere n'aka ha na mgbe e dere ma o bu meputa ejije ahụ.

Ejije ederede mbu n'ala Igbo sitere n'aka Anaelechi B. Chukwuezi. Aha ejije ahụ bu *Udo ka mma*. Ndi 'Oxford University Press' biputara ya n'afọ 1974. Site n'oge ahụ rue taa, e nweela otutu akwukwo ejije Igbo. E nwere otutu mmebere ejije Igbo nke agwa (ndi mmee) bu otu n'ime ha. Agwa bu mmadu ndi mere otu ihe ma o bu nke ozọ n'oru nka. Omume agwa ma o bu ndi mmee n'agumagu na-eziputa akparamagwa ha. otutu ndi okammuta e meela nchocha n'ihe gbasara agwa ma o bu okpukpu agwa karicha n'iduuazi tinyekwara ejije nakwa n'abụ. Ha gunyere ndi di ka Nwadike (1995), Nwaozuzu (2001), Ikeokwu (2008), Echebima na Ikeokwu (2017), Ikeokwu, Ajah, Onuzulike na Domike (2018) na ndi ozọ. Site n'ihe nchocha ndi a niile, o nwebeghi onye gbasoro usoro nkewasi agwa nke Ikeokwu (2008) wee sekasia njiatule. o bu oghere a ka ndi ochocha choro imechi site n'igbaso usoro nkewasi agwa a wee lebaa anya n'ufodu agwa na akparamagwa di n'ejije *Obidiya, Ajo obi na onodu ugo (Adighi egbe mma)* iji ziputa: agwa ndi e ji ruo oru, etu agwa ndi e ziputara si daba n'usoro nkewasi

agwa na ndiiche ma o bu myiri di n'agwa ndi di n'akwukwo ejije atọ ndi a.

Ntuleghari agumagu

Nchocha a tūleghariri agumagu n'obere isiokwu ndi a: nkowa okpurukpu okwu, nnyocha atutu, ntuleghari isiokwu, atutu nchocha na nchikota ntuleghari agumagu.

Nkowa okpurukpu okwu

Okwu ndi gbara okpurukpu e lebara anya ma kowaa di ka ha si metuta isiokwu nchocha a bu agwa na akparamagwa na ejije Igbo.

Agwa na akparamagwa

Agwa bu otu n'ime mmebere agumagu nka obula. o na-enye aka n'ebe o di ukwu ikwalite akoro ako obula. Agwa bu onye ma o bu mmadu ndi no n'agumagu. Agwa nwere ike buru mmadu, mmuo, anumanu ma o bukwanu ihe anaghi eku ume. o bu ihe na-eme na ndu agwa na-akowaputa akparamagwa ya. Akparamagwa bu omume agwa ndi ahụ e ji ruo oru n'akoro ako. o bu usoro ma o bu onodu odeo si ekenye agwa oru n'ime agumagu ya. Akparamagwa mejuputara ihe ndi ahụ e ji mara agwa. Odeo na-eme agwa ka o mee omume ma o bu chee echiche nke ga-enyere ogu aka imata onye agwa bu. A na-esite n'omume agwa eziputa akparamagwa agwa di ka agwa ohi, asiri, iwe na onuma, ezi omume, ajo mmadu dgz. Odeo na-esite n'agwa eziputa uche ya na nghota ya banyere ndu na obibi ya. Odeo nwere ikikere ikpu agwa etu o si masi ya ma kenye ya oru nke ga-enye aka iziputa ihe o choro iziputara ohanaeze. O nwere ike itinye ajo ma o bu ezi ndu n'ime agwa nke ga-adaba n'ozi o choro igbasara ohanaeze.

Akporobaro (2012) ziputara uzọ di iche iche e si egosi ma na-eziputa agwa n'agumagu nke gunyere odidi agwa n'ile ya anya, ihe odeo ma o bu agwa ndi ozo na-ekwu ma o bu kwuru maka ya, site n'ihe agwa ahụ kwuru ma chee n'obi, site n'omume agwa, site n'oru agwa ahụ na-arụ n'agumagu nka tinyekwara mmekorita ya na agwa ndi ozo. Ohaegbu (2016) mere ka o doo anya na agwa abughi omume ndi ahụ di n'ime mmadu nke na-eme ka mmadu di iche n'ebe ibe ya no kama na agwa bu mmadu no n'akoro ako. o bu mmadu nwere oke ma o bu oru o na-arụ n'agumagu ime ka akoro

akọ too eto ma ọ bụ na-etowanye. ọ kọwakwara na agwa nwere ike ibụ anụmanụ nke odee tinyere agwa mmadụ n'ime.

E nwere ụzọ dị iche iche ndị ọkammụta si wee kewasịa agwa. Echebima na Ikeokwu (2017) zipụtara nkewasị ndị a dị ka o si metụta nke Forster (1927), Nwadike (1995), Azuonye n'ime Mbah na Mbah (2007), na nke Ikeokwu (2008). Forster (1927) gbadoro ụkwụ n'omume agwa wee kewaa agwa ụzọ abụọ: agwa raariị na agwa ndaghari. Forster zipụtara agwa raariị dị ka agwa ndị ahụ omume ha adighị agbanwe malite na mbido akorọ akọ rue na ngwụcha ya n'agbanyeghi ọnọdụ ọbụla ọ hụtarara onwe ya. ọ bụrụ omume ojoo, ọ ga-emegide ya ruo na ngwụcha. {ma atụ: Ikpendu n'iduuzi *Anụ gbaa ajo ọsọ* bugidere ajo mmadụ bido na mmalite ruo na ngwụcha akorọ akọ ahụ. ọ bụrụkwanụ omume oma, ọ ga-emegide omume oma ruo na akorọ akọ abia n'isi njedebe. {ma atụ: Ngozi n'ejije *onodu ugo*...bugidere ezigbo mmadụ site na mbido ruo na ngwụcha emereme ahụ.

Nwadike (1995), n'aka nke ya, gbadoro ụkwụ n'ugboro ole agwa putara n'akorọ akọ wee kewaa agwa ụzọ atọ ndị a: agwa oke mputa ihe/ike, agwa nro na agwa ndakpu. Agwa oke mputa ihe ka ọ kọwara dị ka agwa putara ugboro ugboro n'akorọ akọ. Agwa nro n'aka nke ọzọ bụ agwa ndị ahụ a na-ekenye obere orụ n'akorọ akọ. Ha apụtachaghị oke ihe. Ebe agwa ndakpu bụ ndị a kporọ aha mana a nughị olu ha, ya bụ, o nweghi mgbe ha putara kwuo okwu ma ọ bụ ruo orụ ọbụla n'akorọ akọ. Ima atụ: *Ajo obi* n'ihu. 31 na ihu. 50, a kporo aha Maazi Njoku na Chukwudi mana o nweghi ihe ha mere ma ọ bụ ihe ha kwuru n'ejije ahụ.

Mbah na Mbah (2007) zipụtara ụzọ ise Azuonye si wee kewasịa agwa. Ha bụ ndị a: agwa nsi n'emereme (naming), agwa nsi n'odidi (block), agwa nsi na njirimara (motifemic labelling), agwa nsi n'odimara (emblematic) na agwa nsi n'odo okoro (dramatic conflict). N'agwa nsi n'emereme, odee na-enye agwa aha dị ka omume ya si di. N'agwa nsi n'odidi, odee na-eweputa oge na ohere kọwaa ihe banyere odidi agwa n'ile ya anya. Agwa nsi na njirimara/omume bụ ụdi agwa a na-enweriri ihe puru iche e ji amata ya, nke nwere ike ibụ ihe o kwuru ma ọ bụ site n'uzo mmeghari ahụ ya. Ọ na-enweriri omume puru iche e ji amata ya, ebe nakwa mgbe ọbụla ọ putara. Agwa nsi n'odimara bụ nke a na-amata site n'ihe e sere ese, ihe nnochite anya ma ọ bụ ihe ndi e nwere ike imetu aka. Nke ikpeazu bụ agwa nsi n'odo okoro bụ nke na-emetuta agwa ọzọ.

Ka akorọ akọ na-aga n'ihu, otu onye na-abụ onye nzuzu na onye e meriri emerị ebe onye nke ọzọ na-abụ onye maara ihe nakwa onye mmeri.

Ikeokwu (2008) n'aka nke ya gbadoro ụkwụ na mbunuche agwa wee kewaa agwa ụzọ atọ: agwa ọchịchọ nke ọhànaeze, agwa ọchịchọ nke onwe na agwa nnọnetiti. Agwa ọchịchọ nke ọhànaeze bụ agwa ndị ahụ omume ha na ebumnuche ha bụ ime ihe ọhànaeze na obodo chọrọ. Nke a gosiri na ọchịchọ obi nke agwa ahụ bụ ihụ maka ọdịmma nke ọhànaeze tupu ọdịmma nke aka ya. Agwa nke ọchịchọ onwe bụ agwa ndị ahụ na-achọ ka ebumnuche ha mezuo tupu nke ọhànaeze. Nke a gosiri na ọ bụrụ na ụdị agwa a abaa n'ọche ọchịchị, ọ ga-ebu ụzọ kpojuo ma sujuo akpa ya tupu o legharị anya imata ihe ọ ga-emere obodo ya maka ọdịmma nke ọhànaeze. Agwa nnọnetiti dī ka aha ya si dī na-ahazī ebumnuche onwe ya na nke ọhànaeze n'otu oge. Dika o si eme ka ebumnuche nke onwe ya pụta ihe bụkwa ka o si eme ka ebumnuche nke ọhànaeze pụtakwa ihe.

N'ime nkewasị agwa n'agumagu, ọ bụ nke Ikeokwu kacha dī ọhụrụ ma zuo oke. ọ bụ nke a mere ndị ọchọcha jī kpebie igbaso usoro a wee lebaa anya n'agwa na akparamagwa ụfọdụ dī n'ejije atọ e jī ruo ọrụ dika o si metụta ejije agba nke mbụ, etiti na agba ọhụrụ. *Obidiya* nọchitere anya ejije agba mbụ (1977), *Ajọ obi* nọchitere anya agba etiti (1998), ebe *onodu ugo* nọchitere anya ejije agba ọhụrụ (2007).

Ejije Igbo

Ejije bụ otu n'ime ngalaba ukwu e nwere n'agumagu. E nwere ụzọ ejije abụọ: ejije ọdinaala (onụ) na ejije ugbo a (ederede). Etu a ka ọ dīkwa na ngalaba agumagu ndị ọzọ, iduuzi na abụ. Ikeokwu (n.d) kọwara ejije dī ka mmegharị e meghariri ma ọ bụ e jijere ndụ na obibi ya n'elu nkwago bụ nke nwere nzim ozi, nkuzi, nakwa akpamamụ n'ebe ndị nkiri ma ọ bụ ndị ọgụ nọ. Ọ gara n'ihu gosiputa na isi a hụrụ kwaba okpu n'ejije bụ mmereme, njije na omume omongu. Omume omongu bụ mmadụ ime omume ihe ọ bughị. Ndị Bekee kpọrọ nke a 'impersonation'. Nke a gosiri na ihe ọbụla a kpọrọ ejije, ma ọ bụ nke ọdinaala, ma ọ bụ nke ugbo a ga-enweriri ihe nñomi n'ime ya.

Ejije malitere na mba Griik n'agbata senchuri isii tupu a mụọ Kraịst. ọ bụ oge mmemme abụ nke ndị Griik jī efe chi ha ofufe

nke a kpọrọ *Dianosis*. ọ bụ n'obodo Athen kpom kwem ka nke a mere. Ọ bụ Thepsis bụ onye mbụ meputara ejije. O mere nke a site n'ijije etu ha kwenyere na Chi ha si akpa agwa. ọ na-emeputa akparamagwa Chi ha bụ *Dianosis*. Ọ na-etinye ndị nkwe na ndị ngu ka ọ ga-abụ ndi guo, ibe ha ekwee ma ọ bụ saa. Ka ha na-agu ma na-ekwe bụ ka Thepsis na-emeputa ihe ha na-agu ma na-ekwe n'udi ejije odachi. Ọ meputara udi odachi dakwasiri chi ha na-eke nke mere na a kpọrọ ejije mbụ ahụ ejije odachi. Site n'oge ahụ ruo taa, ndi mmadu kwenyesiri ike na Thepsis bụ onye mbụ meputara ejije tupu mba ndi ozọ enomiwe udi ihe ahụ o mere n'uzo digasi ichi.

Ejije Igbo sonyekwara n'otu aka ahụ nke mere na e nweela otutu ejije Igbo dika o si metuta ejije Igbo e dere ede. Ejije Igbo bụ ejije ahụ onye Igbo dere n'asusu Igbo nke metutara omenala Igbo. Ejije Igbo mbụ e dere ede bụ *Udo ka mma* nke Anaelechi Chukwuezi dere. E biputara ya n'afọ 1974. Site n'oge ahụ ruo ugbu a, e nweela otutu ejije Igbo e dere ede nke ndi e ji ruo oru na nchocha a sokwa n'ime ha.

Nnyocha atutu

Atutu ndi e nyochara na nchocha a bụ: atutu ememuomume na atutu uburu.

Atutu ememuomume (Behaviourist theory)

Onye choputara atutu ememuomume bụ John B. Watson n'afọ 1913. Atutu a na-arutu aka gbasara amumamu mmuo mmadu. Ọ na-ekwu na a na-enweta akparamagwa niile n'onodu. Ọ bukwa site na mmadu na gburugburu ya ka onodu si aputa. Baum (2005) tinyere atutu a n'omume, omenala na mbiputa akwukwo ya. Ememuomume kacha metuta omume karja echiche, mmetuta ma ọ bụ omuma ihe. Atutu a gbadoro ukwu na mbunuche na omume a na-ahụ anya nakwa nkwenye na e nwere ike izu onye obula ime ihe n'agbanyeghi ihe di adi n'agburu o si puta, omume e ji mara onye na echiche ime mmadu. Ndi otu a enweghi ihe ozọ ha kpọrọ mmuta n'abughi mmuta agwa ma ọ bụ omume oheru site n'igbado ukwu n'ihe a hutara n'ogborogboro. Atutu a dabara na nchocha a n'ihi na otutu omume agwa ndi di n'ejije ndi a kpara bụ site n'ihe ha mutara na gburugburu ebe ha hutara onwe ha.

Atụtụ ụbụrụ (Psychoanalytic theory)

Atụtụ ụbụrụ bụ otu n'ime atụtụ dị iche iche e nwere. Ndi tụtụtara atụtụ a bụ Sigmund Freud (1856-1939) na Carl Jung (1875-1961). O bụ Sigmund Freud bụ onye mbụ tụtụtara atụtụ a na ngwụcha senchuri iri na iteghete. Ihe nkwa Freud na-agbado ukwu bụ nkwenye na echiche mmadụ amaghị onwe ya na-emetuta omume ma o bụ agwa mmadụ. O kwenyere na onye obula nwere mmuo amaghị onwe nke na-emetuta akparamagwa mmadụ. Atụtụ ụbụrụ bara uru n'ihu na a na-eji ya akwa ihe banyere uto mmadụ nakwa etu ụbụrụ mmadụ si arụ ọrụ. ọzọ kwa, atụtụ a na ewe oge ma dikwa oke onu.

Ntulegharị isiokwu

E lebara anya ebe a na nchocha na nchoputa ndi odee ndi ọzọ merela n'ihe banyere agwa na akparamagwa n'agumagu Igbo. N'uche Nwachukwu (2001), e wepu agwa, o nweghi ihe dika emereme n'ihu na o bụ agwa na-eziputa emereme. O gara n'ihu ziputa na o bughị iwu na agwa ode ga-ewebata n'akoro ako a roro arọ ma o bụ akuko ifo ga-aburiri agwa mmadụ ebe o bụ na e nwere agwa anumanu, mmuo, chi, nakwa ihe ndi anaghi eku ume. Nwadike (2001) nyochara *Juọ obinna, ukwa ruo oge ya na Mmiri oku e ji egbu mbe*. o choputara na Ubesie ziputara omume agwa ukwu ya niile nke na-enyere ha aka n'igafe na nnukwu nsogbu. Nwaozuzu (2001) nyochakwara akanka Ubesie n'okpukpu agwa ya ka o si puta ihe na *Mmiri oku e ji egbu mbe* wee choputa na okpukpu agwa Ubesie na-apu iche. Ihe o ji kwuo nke a bụ na agwa ukwu ya niile na-abu agwa mmadụ karja mmuo ma o bụ chi. Ha niile na-enwekwa omume umeala na nsopuru. Ikeokwu (2008) lebara anya n'ufodu ejije Chukwuezi dere ma choputa na odee gbadoro ukwu n'omume mpako nke onwe nke agwa na-aputa ihe n'ihe niile o na-eme kwa ubochi; nke maarala ya ahụ ma burukwa nke o gbara mbo igbanwe.

Echebima na Ikeokwu (2017) mere nchocha banyere agwa na etu aha e nyere agwa si metuta omume agwa n'ejije *Eruru na onodu ugo (Adighi egbe mma)*. Ha ji atutu uburu mee ihe nsekasi ha. Ha choputara na e nwere mmekorita di n'etiti ihe na-akpali mmuo agwa na omume agwa n'ejije ndi ahụ. ọzọ kwa, ha choputara na o bughị naani na aha agwa metutara omume ha kama na o bukwa aha ndi na-atuzi aka n'okwu onu ha nye agwa ndi ọzọ nọ n'ejije.

Ikeokwu, Ajah, Onuzulike na Domike (2018) mere nchọcha n'akara agwa dị ka o si metuta abụ Igbo na 21st senchuri. Ha gbadoro ụkwụ n'atụtụ nghọta ọgụ wee lebaa anya n'isiokwu a. Ha ji usoro sọvee ebe nsiri nweta njiatule bụ nseputa nsiri n'abụ Igbo. Ha chọputara na e nwere agwa na akparamagwa n'abụ Igbo. ọzọ bụ na odee abụ najeji nnochiaha, nkebiokwu na nkebiahirị eziputa agwa n'abụ.

Myiri dị na nchọcha ndị a e ziputara bụ na ha niile na-arụtụ aka n'ihe banyere agwa n'agumagu. Etu a ka ọ dị kwa na nchọcha a. Ndịiche dị na ha bụ na ebe ụfọdụ ji ejije tlee ihe banyere agwa, ndị ọzọ ji akukọ na abụ wee ruo ọrụ. ọzọ bụ na ụdị ha ji lebaa anya n'agwa dị iche iche. {ma atụ: Nwaozuzu gbadoro ụkwụ n'akanka Ubesie n'okpukpu agwa ebe Echebima na Ikeokwu gbadoro ụkwụ na etu aha e nyere agwa si emetuta omume agwa. Ikeokwu Ikeokwu, Ajah, Onuzulike na Domike (2018) n'aka nke ha nyochara ụzọ ndị odeabụ si eziputa agwa n'abụ Igbo. Ebe nchọcha a si dị iche na nchọcha ndị ọzọ bụ na ndị ọchọcha nyochara agwa n'ejije site n'usoro nkewasị agwa nke Ikeokwu weputara ma jiri atụtụ nghọta ọgụ lebaa anya n'isiokwu a.

Atụtụ nchọcha

Atụtụ e ji ruo ọrụ na nchọcha a bụ atụtụ nghọta ọgụ (ANO). Onye tputara atụtụ a bụ Richards (1929) ebe Rosenblath (1938) na Lewis (1961) nyere aka mee ka atụtụ a gbasaa aka n'agumagu mba Amerịka na Jamini. Ọ bụ atụtụ kwenyere na ọ bụ etu ọgụ siri ghọta agumagu ya bụ ka ọ ga-esi tapia ya. Ọ na-agbado ụkwụ n'ogụ karịa n'agumagu n'onwe ya. ANO anaghị elebakarị anya n'odee maobu ndina akwukwo agumagu. Atụtụ a na-arụtụ aka n'oru ọgụ na ntapia agumagu. Ọ naghị anabata nkwenye na agumagu nwere otu nghọta maobu na agumagu ga-enweriri otu nghọta mgbe ọgụ dị iche iche guru ya. Atụtụ a na-egosiputa na ọgụ obula na-atapia agumagu dika nghọta o nwere n'ime agumagu ahu. ọgụ na-ewebata mmetuta obi ya, nghọta ya, ndu ya nakwa amamihe ya n'ihe ọ na-agu. Nke a na-eme ka ndị ọgụ dị iche iche tlee ma ghọta otu agumagu n'uzo dị iche iche.

Ubi (2017) ziputara nghọta ọgụ dika nke nwere ntọala ya n'agbata atụtụ odidi na atụtụ nnyocha ọhuru. Ndiche ha bụ na ebe atụtụ odidi na nke nnyocha ọhuru hiwere isi ma gbado ụkwụ n'akwukwo agumagu na ndina ya, atụtụ nghọta ọgụ gbadoro ụkwụ n'ogụ karisịa n'uzo dị iche iche ndi ọgụ si akowaputa ihe di

n'agumagu. Atutù a dabara iji sekasja njiatùle na nchọcha a n'ihì na ndi ọchọcha nyochara agwa ndi ha ji ruo ọrụ di ka ha si ghota n'ihe ha gutara n'ejije *Obidiya, Ajo obi na onodu ugo (Adighi egbe mma)*. ANO dabara n'usoro nkewasi agwa nke Ikeokwu (2008) n'ihì na agwa ndi anyi kporo agwa ọhaniaeze ka onye ọgụ ọzọ nwere ike ikpo agwa nnonetiti ma o bu agwa ọchichọ nke onwe dika nghota ya n'agumagu ahụ si di.

Nchikọta ntuleghari agumagu

Ntuleghari agumagu nchọcha a malitere na nkwa okwu ndi gbara okpurukpu. A kwara agwa na akparamagwa nakwa ejije Igbo. Ndi ọchọcha nyochara atutu ndi a: ememuomume, uburu, na nghota ọgụ. A tūleghari isiokwu ufodu metutara isiokwu a na-eme nchọcha na ya iji choputa oghere nchọcha a kwesiri imechi. ufodu n'ime ha bu: Ikeokwu (2008), Echebima na Ikeokwu (2017) tinyere Ikeokwu, Ajah, Onuzulike na Domike (2018). Nchọcha ndi a niile lebara anya n'ihe gbasara agwa mana o nweghi onye n'ime ha ji atutu nghota ọgụ sekasja njiatule nke o na-enwe onye gbasoro usoro nkewasi agwa nke Ikeokwu wee lebaa anya n'agwa na akparamagwa n'ejije Igbo. o bu ya kpaliri mmuo ndi ọchọcha igbasoro usoro nkewasi agwa ndi okammuta e ziputara n'elu wee lebaa anya n'agwa na akparamagwa n'ejije *Obidiya, Ajo obi na onodu ugo (Adighi egbe mma)*.

Ngosi na ntucha njiatule

N'ebe a ka e ziputara agwa ufodu di n'ejije *Obidiya, Ajo obi na onodu ugo (Adighi egbe mma)*. Agwa ndi e si n'*Obidiya* ziputa ma were ruo ọrụ gunyere – **Obidiya, Oriaku, Tanka na umu nnadi.**

Obidiya

Obidiya bu otu n'ime agwa putara ihe n'ejije *Obidiya*. o bu nwunye onuma Ejimofonna, onye umuegbu. Site na nkewasi agwa nke Ikeokwu, Obidiya dabara n'agwa nnonetiti, ya bu, n'agwa ọchichọ nke ọhaniaeze nakwa agwa ọchichọ nke onwe. o bu agwa ọchichọ ọhaniaeze n'ihì na o nabatara ikpe kwumoto nke onye ọkaikpe, ka orubere onye ruo ya aka. Ma n'aka nke ọzọ, Obidiya bu agwa na-achọ odimma na mbunuche nke aka ya. Mbunuche nke onwe ya ma o bu nke aka ya putara ihe etu o si kpebie ibo ugwo di

ya, ọnụma, na-añaghị ntị ndum ọdụ onye nwe ala na nke umu Nnadi, ‘... ndidi ka mma... I ga-edị. Achula ụwa n’ike... were okwu dum si m n’ọnụputa... ụzọ ahụ i choro iga anaghị abaru...’(ihu. 27, 28 na 28). ọ choghi ịma ihe omume ya ahụ ga-aputara ọhaneze.

Obidiya gbanwere di ka ọnọdụ si wee dagharịa tumadi n’ihe metutara onwu di ya. Na mmalite, Obidiya enweghi nsogbu ọbula. Nke a putara ihe site etu o si emeso di ya nke mere na di ya kwuru okwu si ‘Chineke nyere m gi abughi onye ewu ma ọli (ihu. 12). Mana egwu daghariri n’ebe Obidiya no n’ihi onwu di ya. O fooro ntutu taa ibo ugwo onwu di ya. Mbọ niile Onye nwe ala na umu Nnadi gbara ime ka ọ hapuru Chukwu ọbọ amịtaghi mkpuru ọbula. Obidiya sirị ‘...agaghị m ekwe ...onye turu m n’ala ma mụ ataghi ya aru, mụ anyusa ya mmamiri’ (ihu. 35).

Obidiya putara ihe nke ukwu malite na mbido ruo na ngwucha. O so emereme na-aga n’ihu ruo na emereme a bịa na njedebe. Oke ya n’ejije a putara ihe n’ebe ọ di ukwu. ọ bu nwaanyi huru di ya n’anya nke ukwu ma buru onye rapaara n’ahu di ya. ọ bu nke a ka o ji kwuo na onye gburu di ya egbuola ya ‘... onye gburu ọnụma egbuola m’ (ihu. 27). Obidiya gbagidere mbọ ruo na o mezuru ebumnuche ya n’ebe Oriaku bu nke metutakwara ezinaulo ya. Nke a dabara n’ilu a na-atu si na otu mkpisi aka ruta mmanu, o zuo ndi ozọ. Mgbe o mezuru ihe ọ choro ka obi ji wee ruo ya ala o wee kwuo ‘ọ di nke na-eme, ya mee, ọnụma, ije m agwula. Echi maobu taa, lee anya m. Oge anyi ruru ebe ahụ ka ikpe diri anyi niile’ (ihu. 87).

ọ bu obi di ya n’eziokwu. Aha ya dabara n’omume ya. ọ huru di ya, ọnụma, n’anya nke ukwu. ọ na-ele ya anya n’ihu mara mgbe obi di ya mma na mgbe obi adighi ya mma. ọ na-esiri di ya nri toro uto ma na-ajugasị ya ase ihe ọ ga-ewetara ya. ọnụma, di ya gbara ama nke a mgbe ọ sirị, ‘... i bu obidiya n’ezie’(ihu. 13). Obidiya eleghi anya n’azu n’ibo ugwo onwu di ya. Nke a bu n’ihi ihunanya o nwere n’ebe di ya no. O mere ihe niile o nwere ike ime ma gbaa mbọ di ka nwoke ganye na o kpochapu Oriaku, onye kpata nku si ngwere biara ya oriri, na ezinaulo ya.

Oriaku

Oriaku bu otu n’ime agwa ndi putara ezigbo ihe n’Obidiya. ọ bu ya bu ọdọ okoro ebe Obidiya bu isi agwa. Oriaku bu agwa

ochichọ nke onwe. Naanị ihe Oriakụ na-achọ bụ maka ọdịmma nke ya. ọ bụ onye anya ukwu. O na-enwe ọhụ n'iwufu ọbara. Nke a mere o ji nwee nnukwu ọhụ mgbe o gbuchara ọnụma. A matara nke a site n'ọhụ Gogo, nwa odibo ya mgbe ọ sirị, 'Nwoke ọjọọ. I na-ahụrị ọhụ na I gburu ọchụ. I chere na Chineke ahughị gi' (ihu. 56). ọriakụ bụ ajọ mmadụ malite na mbido ejije a ruo na ngwucha ya. ụdị ndụ ahụ butere ya ọnwụ ihere na ọnwụ erughị eru. O ji n'ihị ọnọdu ya n'obodo nakwa ego o nwere chọọ inapụ ọnụma ala ya n'ike. O mechara gbuo ọnụma site n'aka ndị ogbu isi o goro ọrụ. N'uche Oriakụ, o chere na ọ dighị ihe Obidiya ga-emenwu ya dị ka nwanyị. ọ sirị, 'O nweghị ihe nwanyị ya ga-eme' (ihu. 56). Oriakụ ledara Obidiya anya, Obidiya wee sọọ ya na ezinaulọ ya akwụ.

Ọ bụ omume ya buuru akukọ di n'ejije a gawa njem. Ọ bụ onye oke ochichọ. Nke a mere na ihe niile o nwere ejughị ya afọ nke mere na o kpebiri na ya ga-ahụ isi ala ọnụma ahụ na-agbanyeghị na Majistretị e kpeela ikpe kwụ ọtọ maka ala ahụ. O nweghị onye ọ kporo ihe. O weere onwe ya dika ejesia n'ihie niile. 'Aga m eji nkume ya... ka majistretị iberibe a mata na aga na-asopuru okwu anyị... goment ọ bụ ole ndị? Oriakụ' (ihu. 2). Oriakụ bụ ọdọ okoro na-adogha isi agwa bụ Obidiya. N'ikpeazu, Obidiya meriri Oriakụ. Oriakụ wee buru onye nzuzu na onye e meriri emeriri na ngwucha ejije ahụ. Oriakụ bụ onye mpako na nganga. ọ nọ n'etu ọhụ ihe ndị o nwegasiri mgbe ọ nọ na-enwe ọhụ maka ọnụma o gburu wee si, 'Ka m hụjue mmanya afọ taa... ụmụ ihe na-enye m nsogbu ... enyela ohere ... A lụla m isi ụmụ nwanyị anọ, e nwere m ezigbo ego na bank, Chima, nwa m na-amụ dọkita n'ala bekee... ' (ihu. 57).

Tanka

Tanka bụ otu n'ime agwa nta e nwere n'*Obidiya*. ọ bụ onye ara. O soghị n'agwa ndị putara ihe n'ejije *Obidiya*. Ọ bụ agwa nnonetiti. Ọ bụ agwa na-achọ ma ọdịmma ọhanaeze nakwa ọdịmma nke onwe ya n'otu oge. O nwechaghị ihe di oke mkpa o mere n'ejije. N'ihie nke a, e wepugodi ya, ejije ka ga-akwụ chīm. Ka osila di, e webatara ya iji kpaa ndị nkiri na ndị oguu ụka ọchị tinyekwara Obidiya. Ihu akwukwọ 65 na 66 gosiri mkparịta ụka di n'etiti Tanka na Obidiya. Tanka bụ onye ara ma na-ajụ Obidiya ma o chere na ya bụ onye ara ka ya (Obidiya). Ọtụtụ okwu ndị ọzọ o kwuru gosiri na isi adighi ya mma dika: 'I ga-eyi tie n'olu? Enwere m iri, otu, anọ, asatọ... I chere na m bụ onye ara ka gi? I na- kpọ m onye ara?

Damful, idiot, non-sense, damburuba, garamafun, Tufia! Lee kòbò egbe; lee oche nkita... (ihu. 65).

Ụmụ Nnadi

Ụmụ Nnadi dabara n'agwa ọchịchọ nke ọhaneze. Ha bụ ndị ọgba ama. ọ bụ ha na-eme ka ndị ọgụ ma ọ bụ ndị nkiri mara ihe ga-eme. N'ihu akwụkwọ nke mbụ na nke abụọ, e sitere n'ọnụ ha mara etu mmiri siri baa opi ụgbọgiri n'okwu gbasara Obidiya na Oriaku na ihe putara n'ime ya. E nwere ike ihuta ha dika agwa nnọnetiti ma burukwa agwa ọchịchọ ọhaneze site n'oru ha ruru n'ejije a. ụmụ Nnadi putakwara n'ihu. 25 ruo na 28 ikasi Obidiya obi mgbe ọ na-ebe akwa onuma, di ya nke ọ na-amaghi ihe mere ya ma ọ bụ ndi gburu ya. Ebe ndi ozọ ha putara ma gbaa ama ihe gaje ime bu n'ihu. 54 na 55, 62 na 63, 66 ruo 68, 74 na 75, 80 dgz.

Ajọ obi

E nwere otutu agwa n'ejije *Ajọ obi* ma ndi anyi ji ruo oru bu: **Ezenwata, Uche, Okwuchi na Oti.**

Ezenwata

Ezenwata bu di obiageli. O bu oji ego achu ego a na-etu Osisinaamiego. O bu enyi Onyema, onye ya na ya nwe kompin. Enyi ha abuo malitere tupu Ezenwata aluo Obiageli. Enyi ha abuo gakwara n'ihu mgbe a lutchara obiageli. Nke a mere na ha niile naadi na mma. Mana ka oge na-aga, Ezenwata bidoro kpawa agwa n'udi na o nwere ihe ozọ na-aga n'etiti Onyema na obiageli. N'ihu akwukwo 8, Ezenwata gwara obiageli mgbe o choro ikwunyere Onyema okwu, 'Biko obij, e mechaa ka gi na Onyema kpawa...Onyema hapugodu ya ka o jeere m ozi...' o bu Ezenwata bu ajọ obi nke bu aha ejije a. Omume ya n'ebe nwunye ya na enyi ya nwoke no gosiri na o nwere ajọ obi. Onye obula nwere ajọ obi na aburiri agwa na-acho ọchichọ nke onwe. Lee ufodu okwu o gwara Onyema n'ulo oru, 'Biko jewe n'ofiji gi, ma i choghi iga, i nwere ike jekwuru nwunye m luru gi n'ulo ka gi na ya kochawa m...Lee anya Onyema, ka m gwazie gi, wepu anya na nwunye m, ihe mu na gi nwekotaraonu bu aku anyi, nwunye m esoghi na ya...' (ihu. 20 na 21). Ezenwata mechara kpo oriri mkpezi n'uzo aghughu ma hazie etu ya na Onyema ga-esi gawa Legosu n'abal ubochi ahụ ha mechara oriri ahụ. N'udi o si na-ese obiageli na Onyema foto ubochi

ahụ kpọrọ Onyema ogwu n'obi o ji si, 'Eze, foto nke a i na-ese anyị aghara aghara ọ dịkwa na mma?(ihu. 54). E mechara chọputa na ebumnuche Ezenwata ji chọriri ka ya na Onyema gawa Legosụ n'abalị ahụ bụ ka o tinye Onyema na gbagharịa mana Chukwu nyeere Onyema aka ime ihe ngwa ngwa nke mere na ọ gbanahuru nsogbu ahụ.

Uche

Uche bụ otu n'ime agwa putara ihe n'ejije a. Ọ bụ agwa nnọnetiti nke na-achọ ma ọdịmma nke ya ma nke ọhaneze. Ọ bụ onye nnyochaputa lebara anya n'ihe gbasara ọnwụ Ezenwata. Malite n'ihu. 85 ruo na 118 gosiri ajuju ọnwụ ditekiiwu Uche gbara Onyema na ndị ezinaulọ Mazi Ezenwata – Ọbiageli, Oti na Orie. O ji amamihe wee juputa ha ihe niile ọ chọrọ imata banyere ọnwụ Ezenwata site n'ikpọputa ha otu otu iza ajuju ahụ. Ihe gbara ọnwụ Ezenwata gburugburu juru Uche anya ma buru nke ọ hụbeghi kemgbe ọ malitere ọrụ ditekiiwu, '...Kemgbe m ji bido ọrụ ditekiiwu echeghi m na o nweela nke gbawara m isi dika nke ya' (ihu. 120). N' ikpeazu, mgbe Uche ji kwuwe okwu ilu ọbiageli bụ mgbe ọ chọputara na Onyema aluola nwaanyi. O cheburu na aka Onyema di n'ọnwụ Ezenwata ka o wee lụwa Ọbiageli. Lee ihe Uche kwuru n'ihu. 124, 'ọbii, ama m na ọ ga-atụ gi n'anya ma m gwa gi na m hụrụ gi n'anya... m chere na anya Mazi Onyema di ebe i nọ'. Uche juru ya ihe ga-eme ka ha abuo ghara ilu di na nwunye ebe ọ bụ na Onyema a luola nwanyi. Ha abuo mechara luo di na nwunye. Otu ubochi, Uche na nwunye ya kpọrọ Onyema oku n'ulo ha. Ha rioro Onyema ka ọ kọrọ ha ihe omimi maka ọnwụ Ezenwata ebe ọ bụ na e mechiela okwu ahụ mgbe tere aka tinyere na Uche anoghizi n'oru ditekiiwu. Onyema kọrọ ha etu ihe niile siri mee. E sitere n'ihe Onyema koro mara na ọ bụ ajo obi mere Ezenwata o ji wee jiri aka ya dulaa onwe ya mmuo.

Okwuchi

Okwuchi bụ nwunye Okafo ma buru nne Ezenwata. Ọ bụ agwa na-achọ ọchịchọ nke onwe ya. Ọ bụ onye iwe oku. Ọ bụ nke a mere na ọ gbagara na nke dibia iga chọputa ihe mere nwa ya, Ezenwata. Okwuchi bụ ajo nwanyi nwere ajo ọnwụ. Ọ na-akpari mmadu niile tumadi di ya. Ajo omume ya putakariri ihe mgbe ọ kpọrọ di ya gaa na nke nne na nna ọbiageli inye mkpesa maka

ọbiageli. Onu mmiri okwu ya n'ihu. 43 ruo 46 gbara ajo ndu ya n'anwu. Mba niile o bara ihe o ga-eme ọbiageli di ka onye o chere gburu nwa ya amịtaghi mkpuru ọbula. Okwuchi bu onye na-anabata asiri nke oma. O bu ya mere na o dighi achọ imata eziokwu banyere ihe o nuru tupu o banye n'ime ya.

Oti

Oti bu nwa odibo nwoke Ezenwata na ọbiageli. o na-arụ oru odibo nwoke na-arụ n'ulo di ka isacha ugboala nna ya ukwu, ihicha akpukpo ukwu nna ya ukwu na ihe ndi ozo. o na-asu nsu nke ukwu. O nweghi ka o kwuchaa otu ahiriokwu ka nsu ghara ibata na ya. O bu ya bu otu ihe mapuru ya iche na agwa ndi ozo. O bu agwa nnonetiti. O sokwa na ndi ditekitiivu gbara ajuru onu gbasara onwu nna ya ukwu bu Ezenwata. Oge ufodu, o na-akpoturu ya na Orie, odibo nwanyi Ezenwata nke nne ha ukwu bu ọbiageli na-egbochi ha ime mkpotu. o bu Oti meghere uzọ n'ime abali ubochi ahụ Onyema laghachiri azu n'aha Ezenwata.

Onodu ugo

Onodu ugo bu akwukwo ejije nke ato e ji ruo oru na nchocha. Agwa ndi e sekasiri bu ndi a : **Ngozi, Obiora, Adaeze na Pasto Ben.**

Ngozi

Ngozi Okonkwo bu agwa kacha puta ihe n'ejije a. O bu onye Ugwueke. Nne na nna ya noro otutu arọ na-amutaghi nwa tupu Chineke e jiri ya meghee uzọ omumu. Chineke kara ya akara ibu nnukwu mmadu site n'afọ nne ya. A matara nke a site n'okwu Pastro Ben n'ihu akwukwo 10, 'Onye nwe anyi si na o bu nwa nwanyi ka iga-ebu uzọ muo. Nwa nwanyi ahụ ga-emechapu ezinaulo unu na obodo unu ihere n'ihu. O bu odogwu nwanyi'. Aha Ngozi bidoro na nwata puta ihe n'ihia onatarachi Chukwu nyere ya. A matara ha mmadu ano, ato bu umu nwanyi ebe otu onye bu nwoke. O bu ego na ihe nrite di iche iche o na-enweta na 'scholarship' ka e ji zuo ya na umunne ya n'akwukwo. O na-aga asompi di iche iche ma na-anochite anya ulo akwukwo ya. O bu site n'onu Ubajaka n'ihu. 33 ka e si mara na a na-anu aha Ngozi na radio nakwa na tiivii. Na o gaala nochite anya obodo a bu Naijiria na mpaghara di iche iche na mba Ofesi nakwa mba ndi isi ojii di iche

iche. Nke a juru Okika anya o ji wee juo ajuju n'ihu. 34 si, 'o kwa anyi si na nwanyi abaghị uru na o bu nwoke ka mma?'

Ngozi bu agwa ochicho ohaeze. O bu onye na-enwe mmasi maka odimma nke ohaeze. Aha ya no na-ebe jim jim ebe niile. O baara ezinaulo ya nakwa obodo ya uru n'uzo puru iche. Site n'otutu ihe Ngozi mere n'obodo ya, ha kpebiri ichi ya echichi na-agbanyeghi na o bu nwanyi. O zoputara ndu ndi obodo ya bu Ugwueke n'aka ndi iro ha ndi Obiukwu nke mere na ndi Obiukwu dabara n'olulu ha gwuuru ndi Ugwueke. Ngozi luru Obiora nwanyi, ruoro ya ulo, gonye ya ugboala, bidoro ya ahia nakwa otutu ihe ndi ozo o mere nwanne ya nwoke na ezinaulo ya. Ngozi gbaara ala ruoro onwe ya ebe o ga-ebi ka esemokwu ghara idaputara ya na nwanne ya mgbe ndi mgbachu ekweghi na o ga-alu di n'ihi oke akwukwo o guru nakwa asiri a kuru otutu umu nwoke choburu ilu ya.

N'agbanyeghi obi oma Ngozi n'ebe oha mmadu no tumadi n'ebe nwa nne ya nwoke, Obiora no, a hutara otutu ntajianya megide ya. Adaeze nwere ntajianya n'ebe onatarachi Ngozi di. O bu ya ka o ji ku asiri ma gakwaa na nke onye dibia (Ogbunka), ka o meminaara ya Ngozi. Nke ahụ ekweghi omume n'ihi na Ogbunka mere ka o doo Adaeze anya na eluigwe kara Ngozi akara (ihu. 38 ruo 45). O bu ntajianya ka ufodu umunna na ufodu ndi obodo Ngozi ha ji dobe ya n'onodu alughi di. Onye obula tinyere isi maka ilu Ngozi, a koro onye ahụ asiri, o laa azu. Ndi mgbachu ekweghi na o ga-alu di. Ha na-akpo ya akada n'ihi oke akwukwo guru oke akwukwo (ihu. 54 ruo 56).

Obiora

Obiora bu agwa ochicho onwe ya. O bu nwanne nwoke Ngozi Okonkwo. O bu ya bu otu nwoke ha mutara mana o bu efulefu mmadu. Ngozi gbara mbọ nke ukwu ihu na **Obiora** guzoro nke oma. ufodu n'ihe Ngozi mere iji hu na o guzoro ma buru mmadu gunyere ndi a: o lutaara ya nwanyi, ruoro ya ulo, gonye ya ugboala, bidoro ya ahia nakwa otutu ihe ndi ozo o meere nwanne ya nwoke na ezinaulo ya. N'agbanyeghi na Ngozi na-ata na-agbu **Obiora** n'obi, **Obiora** na-ata na-agbu Ngozi n'anya. **Obiora** kpasoro nwanne ya Ngozi agwa ojobo mgbe o kutara Nkechi ka o buru nwa ya ebe o bu na Ngozi alughi di ma ya fodu imuta nwa. o choro ka o buru ya ga-enwe aku niile Ngozi kpapa ma o buru na

Ngozi nwuọ. Ọ bụ ya mere na ọ chọghị iji anya hụ nwatakiri ahụ. O ji ihe ojọọ kwuọ Ngozi ugwọ ihe oma niile o mere ya. N'ikpeazu, ọ ruru ala mgbe Ngozi nwuru nke na ọ bughị mmadu si ya were oso gbapu n'obodo ahụ. Nke ya erughị ya aka ma nke Ngozi erughị ya aka.

Adaeze

Adaeze so n'agwa nta di n'ejije a. ọ bụ nwata akwukwo na Mahadum Naijiria di na Nsuka. ọ bụ onye agam n'ihu mmadu ibe ya n'elu ilu n'obi. ọ maghi na agam n'ihu Ngozi bu onatarachi. Ihu. 38 ruo 42 gosiri asiri ọ sirị megide Ngozi. Lee 'ọ kwa anuru m na o nwere onye na-edere ya ihe n'ule? ... Anukwara m na ndi nkuzi nabunye ya *espo...* Anuru m na nna ya gworo ogwu egwuregwu kanye ya n'ukwu, gworo ogwu akwukwo kanye ya n'isi'. Enyi nwanyi Adaeze bu Ego dugara Adaeze na nke dibia Ogbunka, ka o meminaara ya Ngozi Okonkwo. Mgbe Ogbunka mesiri anwansi ya, ọ gwara Adaeze na uzọ agaghị n'ebe Ngozi nọ. Lee ufodu ihe Ogbunka kwuru, '... ndi eluigwe kara ya akara...aka ya di ocha'(ihu. 44). Akparamagwa ndi a Adaeze ziputara gosiri na ọ bu agwa na-achọ naani maka odimma nke aka ya. Ya mere Adaeze jiri buru agwa ochichọ onwe ya.

Pastor Ben

Pastor Ben bu agwa ochichọ ohanaze. ọ bu agwa na-achọ maka odimma nke ohanaze. ọ bu ya ka Okonkwo na nwunye ya gara kọsara mkpa amughị nwa ha. Ọ bukwa site n'aka ya ka e ji bue amuma omumu Ngozi na ihe ọ ga-abu n'ụwa nke mechara bia n'isi mmezu. Nani ebe ọ putara ihe karịa bu n'ihu akwukwo 7 ruo 11. Ọ bu Ebele, enyi Amaka tupenyere ya azu maka ihe Chukwu ji Pastor Ben eme tumadi n'ebe umu nwanyi na-achọ mkpuru nke afọ nọ. Ọ bu Ebele ka Amaka kporo ka ọ bia jiri onu ya kowaara di ya maka Ben etu di ya ga-esi kweta (ihu. 6).

Nchikota

Site n'ejije ato ndi a e ji ruo oru nke nochitere agba mbido odide ejije Igbo, etiti na mmechi, a choputara na omume agwa ndi ahụ, ya bu, akparamagwa ha niile bucha nke nwere ike ime ma n-eme na gburugburu anyi taa. N'*Obidiya*, omume Oriaku na Obidiya dika o si metuta igo ndi ogbu n'oru igbu mmadu nakwa isi n'uzo

igwọ ọgwụ meminaa mmadụ bụ omume a na-ahụta n'obodo taa. N'*Ajọ obi*, omume Ezenwata dika o si metụta ajọ obi ya n'ebe enyi ya nwoke na nwunye ya na-emekwa n'ogborogborodo anyị ugbo a. Mana etu Onyema na ozu Ezenwata siri gaa abụchaghị ihe dị mfe ime ka mmadụ ọbụla ghara ichọputa. Omume ndị putara ihe n'*onọdu ugo* bụ omume a na-ahụta na ndụ a. N'*onọdu ugo* dị ka ejije agba ọhụrụ, aha agwa niile bụcha ụdị aha a na-aza taa. N'otu aka ahụkwa, ntọala ya bụ ebe doro anya a ma ama dị ka Legosụ, Mahadum Naijiria, Nsukka dgz. Mana ọ dīchaghị etu ahụ na nke agba ochie ebe ntọala ya bụ ebe edochaghị anya dika ụmụegbu n'*Obidiya* tinyere na aha agwa ụfọdụ abụchaghị aha ndị mmadụ na-aza ugbo a kama na a na-enye aha dika omume onye ma ọ bụ ọrụ ya si wee dīrī dika Obidiya, Oriaku, ndi ogbuu dgz.

Mmechi

Nchọcha a ziputara agwa ụfọdụ dī n'*Obidiya*, *Ajọ obi na onọdu ugo* (*Adighi egbe mma*). Ọ gbasoro usoro nkewasị agwa nke Ikeokwu (2008) wee kewasị agwa anọ anọ n'ejije ndi a e ziputara n'elu. Agwa ukwu abụọ na agwa nta abụọ ka a roputara n'ejije ọbụla. N'*Obidiya*, e ziputara agwa ndi a: Obidiya, Oriaku, Tanka na ụmụ nnadi. N'*Ajọ obi*, e ziputara agwa Ezenwata, Uche, Okwuchi na Oti. Ebe e ziputara agwa Ngozi, Obiora, Adaeze na Pastọ Ben n'*onọdu ugo*. N'iji atụtụ nghota ọgwụ, ndi ọchọcha agwa niile e ji ruo ọrụ dabanyechara n'usoro nkewasị agwa: ọchichọ onwe, ọchichọ ọhanaeze na nnọnetiti. ụfọdụ bụ agwa nke ọchichọ onwe, agwa ọchichọ ọhanaeze ebe ụfọdụ bụ nke nnọnetiti. N'*Obidiya*, Obidiya bụ agwa nnọnetiti, Oriaku bụ agwa ọchichọ onwe, Tanka bụ agwa nnọnetiti ebe ụmụ Nnadi bụ agwa ọchichọ ọhanaeze. N'*Ajọ obi*, Ezenwata bụ agwa ọchichọ onwe, Uche bụ agwa nnọnetiti, Okwuchi bụ agwa ọchichọ onwe ebe Oti bụ agwa nnọnetiti. N'*onọdu ugo*, Ngozi bụ agwa ọchichọ ọhanaeze, Obiora bụ agwa ọchichọ onwe ya, Adaeze bụ agwa ọchichọ onwe ya ebe Pastọ Ben bụ agwa ọchichọ ọhanaeze.

Edensibia

Akaze, C. M. (n.d). Akwukwọ nkuzi. Mahadum Nigeria, Nsukka.
Akoma, E. (1988). *Obidiya*. Ibadan: University Press Limited.
Akporobaro, F. B. O. (2012). *Introduction to fiction and its ideology*. Lagos: Princeton Publishing Co.

- Baum, W. (2005). *Understanding behaviourism: Behavior culture and evolution*. (2nd ed.). Wiley: Blackwell.
- Echebima, H. C. na Ikeokwu, E. S. (2017). Characterisation and naming: A relational identity in *Eruru* and *onodu Ugo*(*Adighi Egbe Mma*). Nsukka. *Journal of African Languages and Linguistics*,12, 86-111.
- Ikeokwu, E. S. (2008). Self-construct and characterisation: A focus on A. B. Chukwuezi's plays. *Nsukka Journal of Humanities*, 17, 163-170.
- Ikeokwu, E. S. (n.d). Akwukwo nkuzi. Mahadum Nigeria, Nsukka.
- Ikeokwu, E. S., Ajah, D. A., Onuzulike, C. A. na Domike, I. N. (2018). Akara agwa di ka o si metuta abu Igbo na 21st senchuri. Paper presented at the 2018 international conference and Chinua Achebe memorial lecture, University of Nigeria, Nsukka.
- Mbah, B. M. na Mbah, E. E. (2007). *Azuonye: Lectures on Igbo literature and stylistics*. Nsukka: University of Nigeria Press Ltd.
- Nwachukwu, J. O. J. (2001). *A handbook of creative writing*. Enugu: John Jacob's Classic Publishers.
- Nwadike, I. U. (1995). J. U. T. Nzeako as an Igbo novelist. (A Ph. D Dissertation, University of Port Harcourt, Port Harcourt).
- Nwadike, I. U. (2001). Stylistic study of Ubesie's first three novels. In E. N. Emenanjo (Ed.), *Tony Ubesie: The man and the artist*, (pp. 68-88), Owerri: Afrika-Link Books.
- Nwadike, I. U. (2015). Characters in literature: The Nwadike model: A contribution to world literature. A paper presented at the 9th conference of Igbo studies association on Igbo oral literature: Problems and prospects, University of Nigeria, Nsukka.
- Nwaozuzu, G. I. (1998). *Ajo Obi*. Enugu: Format Publishers.
- Nwaozuzu, G. I. (2001). Characterisation in Tony Ubesie's novels. In E. N. Emenanjo (Ed.), *Tony Ubesie: The man and the artist*, (pp. 89-106), Owerri: Afrika-Link Books.
- Obidiebube, J. I. (2007). *onodu ugo* (*Adighi Egbe Mma*). Onitsha: Lincel Publishers.
- Ofomata, C. E. (2012). *Anu gbaa ajo oso*. Enugu: Format publishers (Nig.) Ltd.

- Ohaegbu, A. U. (2016). *Insight into basic elements of the novel*. Nsukka: Great AP Epress publishers Ltd.
- Ubi, E. D. (2017). Reader response criticism. In B. M. Mhah (Ed.), *Theories of Contextual Linguistics*. (pp. 224-243). Awka: Amaka Dreams Ltd.

NTỤLEGHARỊ ỌNỌDỤ NLEDA ANYA ỤMỤNWAANYỊ N'ỤFỌDỤ EJIJE ỌLỌRỌQHURỤ IGBO

Ezebube, Chinedu C., Akaeze, Chioma M. & Ego, Charity C.
Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asụsụ Naijiria ndị Ọzọ
Mahadum Naijiria, Nsuka

Ụmjedemede

Nchọcha a mere ntulegharị ọnọdụ ụmụnwaanyị n'ụfọdụ ejije ọlọrọqhuru Igbo. Ọnọdụ mgbanwe n'etu e si ahụta agwa nwaanyị n'oge ọlọrọqhuru, ọ kachasị n'agumagụ abụghị nke a ga-eleghara anya. Nke a mere ọrụ nchọcha a ji chọọ ichọputa etu e si elegha agwa nwaanyị anya n'ejije ọlọrọqhuru nakwa etu ụmụnwaanyị ndị e ledara anya si gbaghaa ọnọdụ nlegha anya ha. Ejije ndị e ji mee nchọcha bụ *Obidiya* nke Enyinna Akoma, *Nke m ji ka* nke Gabriella Nwaozuzu na *Ọnọdụ ugo* nke Joyce Obidiebube. Nchọcha a gbasoro usoro atụtụ feminizim. Na nchọputa, ọrụ nchọcha a chọputara na alụmndi, amụtaghị nwa nwoke, okpukperechi/ekpemekpe na agumakwụkwọ bụcha ụzọ e si elegha ọnọdụ ụmụnwaanyị anya n'ejije ndị a họrọ. A chọputakwara na ụmụnwaanyị ndị e ledara anya n'ụzọ ndị a rụturula aka gbaghara ma megide ọnọdụ nlegha anya ha site n'ibụ ndị ezinaulọ na obodo ha ji eme ọrụ. Na nchikọta, ọrụ nchọcha a gosiri na e nwere ike isi n'ejije ọlọrọqhuru kwalite ọnọdụ ụmụnwaanyị.

Mkpọlite

Afrika bụ mba ọtụtụ obodo na mmadụ mejuputara. Mba ndị a mejuputara ya bụ ndị nwere omenaala, nkwenye na usoro okpukpere di iche iche. Ndiche ndị a na-abia n'udi di iche iche dika udi asusu, usoro ekike, usoro okpukpere/ofufe na nkwenye. N'Afrika, e nwere ọtụtụ mpaghara di iche iche mejuputara ya. Naijiria bu otu n'ime mba ndi a. Agburu ndi Igbo bu otu n'ime agburu ato gbara okpurukpu mejuputara ala Naijiria. Yoruba na Hausa bu abuo ndi ozọ. O nwekwaziri agburu nta ndi ozọ ndi dika Fulani, Efik, Ibibio, Tiv, Ijaw, d.g.z. Ndi Igbo bu agburu nwe ala ebe a na-akpo ala Igbo. Ogbalu (1981) si na otu o sila di, otutu ihe jikotara ndi a na-akpo ndi Igbo onu - asusu, omenaala, udi ikpa

agwa, ụdị nkwenye ha nwere n'ebe ndụ di (oriri na ọnụ, ihe mgbu na iru ụjụ), okpukperechi na nkwenye n'ebe mmụọ di (chukwu, agbara/arụsị na chi dịgasị iche iche). Echiegu (1984) kọwara na ndị Igbo dika agburu nọrọ onwe ha nwere omenaala na ụzọ obibi ndu nke ha. Agugu (2006) kọwakwara na ndị Igbo na-asụ asụsụ Igbo dika asụsụ nne ha. E nwekwara steeti ndị Igbo bigasị na ya n'ala Naijiria. Steeti ndị a gụnyere: Abia, Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. Ha batakwara n'ụfọdụ steeti ndị a: Delta, Akwa-Ibom, na Rivers (Agugu, 2006).

Malite na mgbe e nweghị ike iguta ọnu maobu cheta, Naijiria bu obodo nwoke bu onyeisi obodo maobu ezinaulo - ya bu usoro adimike nwoke/patriaki. Usoro a bu otu n'ime njirimara nkwenye ndi Igbo. O bu usoro obibi/ochichi na-eme ka umunwaanyi noro n'okpuru umunwoke. O bu usoro ochichi na-enye ohere ka umunwoke buru ndi nwe obodo ebe umunwaanyi ga-eso n'ihe ndi umunwoke nwe. E nwere oke n'ihe gbasara oru ndi nwoke na-arụ na nke ndi nwaanyi na-arụ. Imaatụ, a na-ahuta umunwaanyi dika ndi oru ha bu imu nwa/umuaka na ilekota nwa/umuaka nakwa isi nri. N'obodo dika Enugwu Ezike n'Enugwu, nsọ dika nsọ igba n'ezi bu nke o bu naani umunwaanyi na-asọ. Na nkwenye ndi Igbo (Naijiria), umunwoke anaghi esonye n'oru ulo dika izu/iledo umuaka (Abidemi, 2005). Ihe ndi a ka e weere dika nke gbasara naani umunwaanyi. Umunwoke ka a na-ewe dika ndi nwere ike, obi siri ike, nkwenye n'onwe ha na inwe ike iluso ndi obula chorọ ikpagbu obodo ha ọgu. Udiri ikikere a umunwoke nwere bu nke a na-ahutakwa n'udi oru ha na-arụ. Umunwoke na-eweta ihe ndi ezinaulo ha chorọ ebe umunwaanyi na-ahu maka iledo umuaka anya, iledo ulo na isi nri. Umunwaanyi na-enyekwa aka n'iko na iweta ihe ubi. A na-akpo umunwoke naani mgbe e nwere oru e chere na umunwaanyi agaghi arunwu.

A bia na nhuruwa umunwaanyi n'ala Igbo, ndi Igbo na-ahuta umunwaanyi dika ndi enweghi oke na be nna ha; ndi bu naani na be di ha ka ha nwere onodu nke kpatara e ji asi na 'ugwu nwaanyi bu di ya'. Ndi Igbo na-ahutakwa umunwaanyi dika ndi ga-anoro n'okpuru di ha ma na-eme naani ihe bu ochicho obi di ha n'agbanyeghi ma ha ano na mkpagbu, iru ujụ maobu mmekpa ahụ. Nke a mere Ketu (1987) jiri kowaa na agwa umunwaanyi n'ihe

gbasara ọmụmụ bụ ike kacha ike niile Chineke nyere ha. Ọ si na ọ bụ ọmụmụ ka e ji mara ụmụnwaanyị niile, ọ kachasi n'ala Igbo. Ketu (1987) kwenyere na ụmụnwaanyị nwere ugwu mana ọ dighị nwaanyị ọbụla e jiri kpọrọ ihe ruo mgbe ọ mutara nwa, tumadi nwa nwoke n'ezinaụlọ a lụbatara ya, ma nke kasi n'ọ bụ ma nwaanyị lụọ di, ma ọ mutaghị nwa. Ihe Ketu na-arụtụ aka kpomkwem n'elu ebe a bụ na ugwu nwaanyị na be di ya bụ ọmụmụ (tumadi ọmụmụ nwoke) n'ihì na ọ bụ ọmụmụ bụ ike kacha ike niile Chineke nyere ha. Ọrụ ụmụnwaanyị n'ala Igbo bụkwazi nke e kwenyere na ọ bụ ọrụ ezinaụlọ. A bịa n'ihe gbasara omenaala dika iti mmọnwu, a naghi ekwe ka ụmụnwaanyị sonye n'iti mmọnwu maọbụ bịa ya nso. Naanị mmụọ ụmụnwaanyị nwere ike igo bụ nke a hụtarara ka mmụọ naanị nwaanyị na-atọrọ nri nke ọ bụkwa nwaanyị ka e ji wube ya maọbụ na nwaanyị wubere ya dika 'Ada Ọha' n'obodo Ọkpatu n'Enugwu. Ndị Igbo dika mba na-eziputa nhurụwa na nkwenye ha n'ebe nwoke na nwaanyị nọ site n'agumagu ha.

Nwadike (1992) kọwara agumagu dika ihe ọmụmụ bụ ọrụ nka nke sitere n'echiche pụta ma bụrụ nke e si na ya egosiputa ma na-ahụ ndụ. Kolawale na Modupe (1997) kwuru na site na mkpachara anya maọbụ akpachaghị anya, ụmụnwoke na-eede agumagu na mmalite odide agumagu mba Afrịka na-akwado mkpagbu ụmụnwaanyị. Agwa ụmụnwaanyị na nhaziakụkọ ka a na-eguzobe ka ha nwee mkpagbu sitere n'aka agwa ụmụnwoke. A na-akpagbu ụmụnwaanyị n'obodo ma ọ bụrụ na ha amutaghị nwoke na be di ha. Ọtụtụ akụkọ akọla ka e siri chụpụ ụfọdụ ụmụnwaanyị na-enweghi ike imutara di ha opekataampe, otu nwa nwoke. A na-ahutakwa ụdị ụmụnwaanyị ndị a dika ndị abaghị uru n'obodo ha. Ọmụmaatụ, n'akwukwọ *Things Fall Apart* nke Achebe (1958) dere, Okonkwo gbuuru nwunye ya mụrụ ya ụmụnwoke atọ na-agwaghị ya nwaanyị otu ewu ebe Madume n'akwukwọ *The Concubine* nke Elechi Amadi (1996) dere nwere mbuda mmụọ nye nwunye ya enweghi ike imutanwuru ya nwa nwoke. Agumagu ndị mba Afrịka bụ nke na-akwalite agwa ụmụnwoke dika ndị mkpagbu ebe ụmụnwaanyị bụ ndị a na-akpagbu; ebe ụmụnwoke na ụmụnwaanyị anaghị aha nhatanha (Fonchingong, 2006). Nke a ka o jiri di oke mkpa itule banyere ka e si ahụta agwa ụmụnwaanyị n'agumagu mba Afrịka.

Ọzọ kwa, e kewara agumagu ọzọ atọ gbara ọkpurukpu - akukọ, ejije na abụ. Ihe ọmụmụ a gbadoro ukwụ na ngalaba ejije. Ikeokwu (2000) kọwara ejije dika emereme nke onye/ndị mmee na-ejije agwa maobu akparamagwa onye/ndị ọzọ n'ihu ndị nkiri bụ ndị akaebe n'elu nkwa maobu obom. Okafo (2004) kọwara ejije dika ụdị agumagu e mebere ka a na-emepụta na nkwa. Ndị na-emepụta ya na-ewere ọndu ka agwa, mee ihe mmepụta ma kwuo ihe ndị a na-ekwu n'ụdị mkparịtaụka. Na nkwa Okafor (2011), ejije dika njije nke mmadu na-ejije ekere, nke na-egosi ya na ihe ọ na-eme.

Mbunuuche nchọcha a gbadoro ukwụ na ntuleghari ọndu umunwaanyi site n'iji ejije ndị a: *Obidiya* nke Enyinna Akoma dere, *Nke M Ji Ka* nke G. I. Nwaozuzu dere na *Onodu Ugo* (*Adighi Egbe Mma*) nke Joyce Ifeoma Obidiebube dere. Nchọcha a ga-emejuputa mbunuuche ya site n':

- a. inyocha ka e si ledaa agwa nwaanyi anya n'ejije *Obidiya*, *Nke M Ji Ka* na *Onodu Ugo*;
- b. ichoputa ka agwa nwaanyi ndi e ledara anya n'ejije ndi a horo si gbaghaa ma megide ọndu nleda anya e ledara ha;
- ch. imata mpụtara mgbagha ọndu nleda anya agwa nwaanyi n'ejije ndi a horo; na
- d. ilebanye anya n'uzo e nwere ike isi kwalite ọndu umunwaanyi n'ejije Igbo.

Nchọcha ndi e merela n'isiokwu

N'ebe a, a ga-enyocha ọrụ ndi nchọcha ndi ọzọ merela nke metutara isiokwu ọrụ nchọcha a na-elebanye anya na ya. Nke a ga-aga n'ihu n'ituziri onye nchọcha aka gbasara mbọ a gbarala n'isiokwu a na-edemaka ya; nakwa mkpa nchọcha a na-eme ugbo a di. Eze (2008) mere nchọcha n'ihe gbasara ọndu umunwaanyi n'*Adaeze* nke Nwadike (1998) dere na *Qdi Uko na Mba* nke Okebalama (2003) dere. Ebumnuche nchọcha ya bu isite n'ihe ọmumụ ya, gbaa uru umunwaanyi bara n'anwu ma kwalite odimma na agamnihu umunwaanyi n'ezinaulo nakwa n'obodo ha tinyekwara iji iduuzi ndi ọ horo weputa ihe ndi zoro ezo di n'ime ha bucha ihe nkocha di iche iche metutara umunwaanyi. Eze (2008) gbadoro ukwụ n'usoro nkwasị na nkowami wee mee nhazi nchoputa ya. O mechakwara jiri atumatu Virginia Woolf na de Beauvoir tulekọrita

onodu umunwaanyi n'anya Nwadike na Okebalama. Eze (2008) choputara na odee *Adaeze* gosiputara akparamagwa agwa a kporo Adaeze dika onye nwere umeala na ndu ya niile ma gosiputakwa agwa Uzumma dika agwa nwaanyi obula kwesiri inomi. N'aka nke ozo, o kowakwara na atumatu Beauvoir na Woolf adabachaghi nke oma iji nyochaa *Adaeze* mana o dabara nke oma n' *Qdi Uko na Mba* n'ihia na odee *Qdi Uko na Mba* gosiputara umunwaanyi dika ndi ajo obi. Eze (2008) ruturu aka na a na-eziputa agwa umunwaanyi dika nne na nwunye, ndi ndidi, ndi nwere ajo obi, ndi nwere obi umeala dgz. Myiri di n'etiti nchocha Eze (2008) na nke a bu na ha abuo na-enyocha onodu umunwaanyi n'ala Igbo ebe ndiche di n'etiti ha metutara ndina na ngalaba agumagu ha ji aru oru.

Emielu (2011) nyochara jenda dika o si metuta agwa nwaanyi n'ejije Tess Onwueme nke a kporo *Go Tell It to Women* (1991). Ebumnuche nchocha ya bu ichoputa ka nziputa umunwaanyi di n'ala Naijiria dika na mmetuta oge oloroghuru nakwa oge ochichi onye kwuo uche ya. Emielu na nchocha ya gbadoro ukwu n'atutu feminizim nakwa 'womanism'. O ji atutu ndi a we choputa uzo e nwere ike isi kwalite onodu umunwaanyi ma nye ha ike nnwereonwe n'obodo. Emielu (2011) choputara na a bia na mpaghara uwa a bu Naijiria, ndoli maka ikwalite ikikere maobu onodu umunwaanyi inwere onwe ha ka bu nke na-enwe nnukwu ihe ima aka n'ihu. Myiri di n'etiti nchocha Emielu (2011) na nke a bu na ha abuo jicha ejije oloroghuru enyocha banyere onodu umunwaanyi ma jirikwa atutu feminizim mere atutu njiaroruru nchocha ha. Ndiche di n'etiti ha abuo bu na Emielu (2011) ji ejije bekee mee nchocha ya ebe nchocha a ji ejije Igbo mere ihe mgbakwasu ukwu maka nnweta data.

Anyanwu (2015) lebara anya n'etu e si ekewapu umunwaanyi n'iduuzi Buchi Emecheta *The Joys of Motherhood* na nke Chimamanda Adichie *Purple Hibiscus*. Ebumnuche nchocha ya bu iji iduuzi ndi a kporo aha ma gosiputa nkewa a na-ekewapu umunwaanyi n'omenaala. Oru ya gbadoro ukwu n'atutu feminizim. Anyanwu (2015) choputara na nkewapu a na-ekewapu umunwaanyi n'omenaala abughi naani umunwaanyi ka o metutara; kama, o metutara mmadu niile. O ruturu aka na onodu ilu karja otu nwaanyi nakwa imu otutu umu nke putara ihe n'iduuzi ndi ahu tinyere agwa

ukwu ụmụnwaanyi na nnukwu mmekpa ahụ. Nnaife na *The Joys of Motherhood* bụ nwoke dara ogbenye, nke enweghị ike inyeju nwunye ya na ụmụ ya afọ ma na-achọkwa ịluta nwunye ọzọ ebe Eugene na *Purple Hibiscus* na-eti nwunye ya ihe kwa mgbe nke na-eme ka ime na-apụ ya. Nnu Ego na *The Joys of Motherhood* nwere obi mgbawa ma nwụọ ebe Beatrice na *Purple Hibiscus* bụ onye nọ na nsogbu anọkwataghị. N'agbanyeghị na nchọcha ndị a gbadoro ụkwụ na nziputa ụmụnwaanyi, ha diwagara iche. Anyanwu (2015) lebara anya n'idiuazị bekee ebe nke nchọcha a bụ n'ejije Igbo.

Nwoye (2016) mere nchọcha n'ihe gbasara ịzụ nwaanyi n'akwụkwọ dika o si puta ihe n'idiuazị *Adaeze* (1998) na *Ọdi Ụko na Mba* (2003). Mbunuche nchọcha ya bụ ilebanye anya ma chọputa ka ịzụ nwaanyi n'akwụkwọ siri puta ihe n'idiuazị abụọ ndị a kpọrọ aha ma tuelekwaa uru na ọghom dī n'izụ nwaanyi n'akwụkwọ dī ka o si puta ihe n'idiuazị ndi ahụ. Nwoye (2016) gbadoro ụkwụ n'atutū rifomist we mee nchọcha ya. Site na nchọcha ya, ọ chọputara na ịzụ nwaanyi n'akwụkwọ na-enyere ya aka iwepu ihere n'anya ma mepee ya anya nke ime mmụọ na nke elu ahụ. Ịzụ nwaanyi n'akwụkwọ na-eme ka ha mata ihe na-eme na gburugburu ha na ụwa dum ha bi n'ime ya. Nwoye (2016) chọputakwara na ọghom dī n'izụ nwaanyi n'akwụkwọ bụ na ọzuzụ ụmụnwaanyi na-ebute mgbawa obi, ngharipụ, igba alukwaghim, enweghị ugwu na nsopuru nye ndi nke ha. Myiri dī n'etiti nchọcha Nwoye (2016) na nke a bụ na ha abụọ gbadoro ụkwụ n'ilebanye anya n'ọnọdụ ụmụnwaanyi no. Ndjiche dī n'etiti ọrụ nchọcha ndi a bụ na Nwoye (2016) gbadorokariri ụkwụ n'azum nwaanyi n'akwụkwọ ebe nchọcha a na-eleba anya na ntuleghari ọnọdụ ụmụnwaanyi.

Ọrụ nchọcha ndi e nyochara n'elu lebara anya n'uzọ digasi iche iche e si eziputa ụmụnwaanyi mana o nweghị nke nyochara n'ebe ọ dī ukwu, ntuleghari ọnọdụ ụmụnwaanyi. Ọrụ nchọcha ndi e nyochara nyochara naanị ụzọ e si eleda agwa nwaanyi anya ebe nchọcha a gara n'ihu inyocha etu ụmụnwaanyi ndi e ledara anya n'ejije ndi a hoooro si gbaghaa ọnọdụ ha dika ụmụnwaanyi.

Atụtụ njiaruorụ

Nchọcha a hooorọ atụtụ feminizim dika atụtụ njiaruorụ ya. Na mbụ, a na-ahụta ụmụnwaaanyị na gburugburu mmadụ dika ndị orụ ha bụ omumụ na ozuzụ ụmụaka. Atụtụ feminizim bụ atụtụ na-akwalite onodụ ụmụnwaaanyị. Atụtụ a na-agbarụ ihu nye mkpagbu a na-akpagbu ụmụnwaaanyị n'obodo na nkewapụ a na-ekewapụ ha n'obodo n'ihu nkwenye nke enweghị oke uche nke ndị nwoke kwenyere gbasara ụmụnwaaanyị. Atụtụ feminizim na nkowa Griffith (2002) gosiri na mgbado ụkwụ atụtụ a bụkari n'ihe gbasara nwaanyị nakwa nhurupwa nwaanyị. Atụtụ a na-agba mbọ ihu na agwa nwaanyị abughị onye a na-akpagbu akpagbu; ma burukwa onye onụ na-eru n'okwu n'obodo. Balogun (2011) kwuru na atụtụ feminizim na-agba mbọ ihu na ụmụnwaaanyị gbahapuru onwe ha puo n'ohu maobu ikike ụmụnwake. Nke a gosiri na atụtụ a na-agba mbọ ihu na ụmụnwaaanyị buuru ndi nwere ikike n'obodo ma burukwa ndi onu na-eru n'okwu. Ndi odee banyere atutu a bu feminizim dika Gorring, Hawthon na Mitchell (2010) gbaghara onodu abum nwoke na ikikere nwoke ino n'okwa ebe nwaanyị ga-anogide n'okpuru ha. Atutu feminizim na-agbaru ihu n'ebe ihe gbasara mmegbu na nleda anya n'ebe agwa nwaanyị no. Ebumnobi atutu a bu itoghapu agwa nwaanyị ma mee ka ndi uwa hu na ha bu ihe. Dika atutu, Feminizim na-akatọ mmabido na nkewa omenaala na obodo na-eweta n'etiti abum nwoke na abum nwaanyị. Feminizim na-elebakwa anya na nziputa ụmụnwaaanyị n'omenaala digasi icha icha nakwa mgbanwe ha gabigoro.

Atutu Feminizim nke onye nchọcha hoooro bu atutu kwesiri ekwesiri iji mee nchọcha a n'ihu na o metutakariri ntuleghari uche gbasara ka e si ahuta onodu ụmụnwaaanyị dika ndi enweghi onu okwu maobu uru ha bara site n'ikwado ka e were ụmụnwaaanyị ka e si were ụmụnwake na gburugburu mmadụ ma kwadokwa ha ka ihe oma ha na-eme gawanyezie n'ihu nke oma.

Nleda anya ụmụnwaaanyị n'ejije ndi a hoooro

O di otutu uzọ e si ledaa ụmụnwaaanyị anya n'ejije ndi a hoooro maka ihe omumu a. Uzọ ndi a metutakariri alumi, amutaghi nwa nwoke, okpukperechi/ekpemekpe, agumakwukwo na aku

nwoke. N'ebe a, a ga-egbubi aha ejije ndi e ji eme nchocha iji mee ka e nwee ike ikpoturu nke obula a choror aha n'uzo di mfe; *Obidiya (ODY)*, *Nke M Ji Ka (NMJK)* na *Onodu Ugo (OU)*.

Alumdi

N'ala Igbo, a na-eleda nwaanyi obula alughị di anya. A hutara alumdi dika ihe di oke mkpa nke nwaanyi obula kwesiri imejuputa. O buru na nwaanyi alughị di n'ala Igbo, ufodu na-ahuta ya dika onye enweghi uru obula o baara onwe ya. N'otu aka ahụ, onodu ya na be nna ya anaghi enwe ezi mputara n'ih i mmekpa ahụ o ga na-enweta n'aka umunne ya na ndi ndebere ya nso. Nleda anya umunwaanyi alughị di metutakwara iwe ihe obula ha kpata dika nke nna ha.

N'ejije *OU*, o bu mkpa alumdi di nye umunwaanyi mere Chike, nwanne nna Ngozi jiri gbochie Onuoha ilu Ngozi n'ih anyafu (60). O bukw mkpa alumdi di mekwara nwunye nwanne Okonkw Mmaduka jiri ga chere Chisom, bu onye ozor choror ilu Ngozi n'uzo ma koror ya elu na ala iji gbochie ya ilu Ngozi (60). Mmegide a nwanne nna Ngozi na nwunye nwanne Okonkw Maduka megidere Ngozi iji gbochie ya ilu di bu iji hu na Ngozi bu onye onodu ya di ala n'obodo n'ih na ugwu anaghi adiri ada obula alughị di kama ugwu na-adiri ada obula na-abia abia na be nna ya. Nleda anya n'ebe umunwaanyi alughị di no mere Obiora, nwanne Ngozi jiri nwe ike imegide Ngozi n'uzo di iche iche. Mgbe Ngozi kpor Obiora nwanne ya nwoke ikowara ya na ya choror ime *adoption* (80) iji nweta nwa nke ya ebe ya alughị di, Obiora megidere Ngozi site n'igbagha atumatu Ngozi bu ime *adoption* mgbe o gwara ya si na nke ahụ agaghi eme n'ezinaulo ha ma chetakwara ya na ihe niile o (Ngozi) kpata n'awa bu nke ya (Obiora) na ezinaulo ya (80). Okwu Obiora a bu iji gosi na ihe ojoo mere nwaanyi obula alughị di n'ih na a na-ahuta ya dika onye na-akpa aku akpasara ndi ozor. N'agbanyeghi na Ngozi lutor Obiora nwaanyi, ruoror ya ulo, zuror ya ugboala ma bidoro ya ahia (88), o gbochighi Obiora imeso ya ajo omume dika onye enweghi oke na be nna ya. Naani otu ihe Ngozi rior Obiora na ndu ya ka Obiora juru imere ya n'ih na alumdi Ngozi alughị emeela ka ihe niile Ngozi kpata na ndu ya buru nke nna ya (nwanne ya nwoke) na nkwenye

ndị Igbo. Ọzọ kwa, ọ bụkwa n'ihì mkpa alùmdi dī na ndụ ụmụnwaaanyị mere Ngozị jiri hapụ ama nna ya gaa ebe ọzọ, zuru ala ebe ọ ruru ụlọ nke ya ka Obijora mara na o nweghị ihe ha na-azọ (86). Ọpupu Ngozị si na be nna ya puo ebe ọzọ ga zuru ala o ji ruo ụlọ bụ n'ihì na Igbo kwenyere na nwaanyị enweghị oke ala na be nna ya.

N'ejije *ODY*, a hụtakwara mkpa alùmdi dī na ndụ agwa a kporo Oriaku. Oriaku luru ụmụnwaaanyị atọ mana o nweghị afọ ojuju banyere ha n'ihì anyaukwu. Oriaku dika agwa ukwu ziputara mkpa alùmdi dī na ndụ ụmụnwaaanyị n'okwu ya mgbe ọ na-atule ka ọ ga-esi wepu ndụ Onuma, di Obidiya (3). O leturu Obidiya nwunye Onuma anya site n'ihuta ya ka onye ga-anara onye gburu di ya aka azu ma lụkwa ya n'ihì na nwanyị agaghị enwe onu okwu ma ọ buru na o nweghị di. Mkpa a hutara alùmdi dī na ndụ ụmụnwaaanyị bụ ya mere Oriaku ji tonyere Obidiya dika onye agaghị ewere maka na ya gburu di ya ghara ilu ya ma ya choo (3). Nke a bụkwa iji gosi na mputara ụmụnwaaanyị bụ nke a hutara naanị dika ihe ga-enwe isi mgbe ha no na be di.

N'otu aka ahụ kwa, mkpa alùmdi putakwara ihe nke oma n'ejije *NMJK*. Ọ bụ n'ihì mkpa alùmdi dī na ndụ ụmụnwaaanyị n'ala Igbo mere Eze Onyekwere jiri nwee ike ilutakwu nwunye nke abuo a kporo Achalu n'agbanyeghi na ọ lula nwaanyị nke mbu. Ọ bụkwazi n'ihì mkpa ọ dī na nwaanyị obula ga-alu di mere Eze Onyekere jiri we na-akpo umu ya ndi nwaanyị "ama ndi ozo" (8) na "o juru ulo egheghi nri" (45). Nke a bụ iji gosi na a na-eleda nwaanyị obula alughị di anya n'obodo n'ihì na a na-ahuta ya ka onye enweghị uru ọ baara nne na nna ya maka na nwaanyị enweghị oke na be nna ya.

Amutaghị nwa nwoke

N'ihì na a na-ahuta ụmụnwaaanyị n'ala Igbo dika ama ndi ozo, o nweghị ihe e ji omumu naanị ụmụnwaaanyị n'agwaghị ya nwoke kporo. Nke a bụ n'ihì na a hutara nwa nwoke dika onye ga-azachi aha nna ya ma bichie obodo maobu obi nna ya mgbe nna ya nwuru ma hutakwa ụmụnwaaanyị dika ama ndi ozo. N'ihì na nwaanyị ga-alu di, nna/nwoke nwe ulo anaghị ewecha ya ka ezi ihe

maṣbụ mbawanye ụba mgbe ọ bụ nwaanyị nwaanyị ka nwunye ya na-amụtara ya.

Nsirihụwa nwaanyị nọ na be di ya ma ọ mụtaghị nwa nwoke bụ nke jọgburu udele ma sigbuo nkapi. N'ihì na ndị Igbo na-ahụta ụmụnwaanyị dika ndị ọmụmụ di n'aka, ọ buru na nwaanyị nọ be di ya amụtaghị nwa nwoke, o pekatampe otu nwa nwoke, ụfọdu na-ahụta ya dika onye abaghị uru na be di ya. Nleda anya na akaja a na-eleda ma na-emenye ụmụnwaanyị amụtaghị nwa nwoke na be di ha n'ala Igbo bụ nke a maghị okwu kacha dabaa nke ọma a ga-eji kọwaa ya.

Onọdu ụmụnwaanyị amụtaghị nwa nwoke putara ihe n'ejije *NMJK* nke ukwu site na mmekpa ahụ na nkojọ a na-akojọ Ugochi, nwunye Eze Onyekwere (na ụmụ ya ndị nwaanyị) n'ihì na o nweghị ike imụtara di ya onye ga-anọchite anya ya n'obi ya mgbe ọ nwuru. Nke a buteere Ugochi akwa ariri nke mere ka o chee na ọ buru na chi ya menworo otu n'ime ụmụ ya ndị nwaanyị ka ha ghorọ nwoke, na ụwa agaghị ajoro ya njo (7). Akwa Ugochi, nwunye Eze Onyekwere na-akwa bụ n'ihì nleda anya na mmekpa ahụ di ya na nwanne di ya na-emekpa ya na ụmụaka ya n'ihì amụtaghị nwa nwoke. Otutu ụmụnwaanyị Ugochi mụtara abughị ihe a na-ele anya. Ugochi na-ahụta ụwa ya dika ihe jọgburu onwe ya n'ihì enweghị ugwu n'anya di ya na ndị obodo niile n'ihì na o nweghị ike imutanwuru di ya nwa nwoke ga-anọchite anya ya ma ọ nwuo. Nke a putara na o nweghị afọ ojuju n'ebe ụmụaka ya ndị nwaanyị nọ. Site kwa n'ekwumekwu Ugochi, o doro anya na ihe ụwa joro onye ọbula na-amụtaghị nwoke njo ebe ọ maara ndị mụtara nwoke mma.

N'otu aka ahụ kwa, Agbọma, otu n'ime nwa Ugochi kwuputakwara etu o si dirị ya banyere mmegbu a na-emegbu ha na nne ha n'ihì na ha abughị nwoke site n'iju ka ọ putara na ha bụ ụmụ ya abughị mmadu (7). Agbọma n'okwu ya gosiri mwute ya n'ihì nleda anya nna ha na-eleda ha na nne ha n'ihì na ha abughị nwoke. O mekwara ka nne ya bụ Ugochi mara na ha bụ ụmụnwaanyị bakwara nnukwu uru maka na e wezuga nwaanyị, a gaghị enwe ihe dika ọmụmụ. Eze Onyekwere kpokwara ụmụ ya “ama ndị ọzọ” (45). N'ebe a, n'agbanyeghị na ụmụnwaanyị ndị a Eze Onyekwere na-ekwu maka ha bụ Eze Onyekwere mụrụ ha, o jighị ha kporo ihe

n'ihì abụm nwaanyị ha. Ọ hụgara ha dika 'ama ndị ọzọ' na 'o juru ụlọ eghe nri' n'ihì na o ledara ha anya rienne maka na ha abughị nwoke nke nwere ike inochite anya ya n'obi ya ma ọ nwuo. Ogooma, nwanne Eze Onyekwere nwaanyị kwadokwara echiche a mgbe o kwuru na Ugochi biara mujuoro ha ụlọ n'umunwaanyị umunwaanyị (17). N'agbanyeghi na Ogooma bu nwaanyị, o kwenyeere echiche nwanne ya nwoke bu Eze Onyekwere n'ileda nwunye ya na umuaka ya anya. O jighi umuaka nwunye nwanne ya nwoke mutara kporo ihe ma o jighikwa anya ahụ nwunye nwanne ya bu Ugochi n'ihì amutaghi nwa nwoke ya. Mputara okwu ndi a Eze Onyekwere na nwanne ya nwaanyị bu Ogooma ji tonyere umunwaanyị dika 'ama ndi ozo' na 'o juru ụlọ eghe nri' bu iyi gosi na onodu umunwaanyị na be nna ha adighi elu n'ihì na a si na nwata nwaanyị gafee 'onye muru gi?' o buru 'onye na-alu gi?'. Ihe nke a putara bu na umunwaanyị bu obia na be nna ha maka na ha luo di, ha esi be nna ha puo ma buru nwunye onye luru ha; we buruzia obia na be nna ha.

N'ihì amutaghi nwa nwoke Ugochi, Eze Onyekwere mechakwaara luta nwaanyị ozo aha ya bu Achalu, onye na-enweghikwa ike imutara ya nwa nwoke. Amutaghi nwa nwoke Achalu mere ka di ya chulaa ya be nna ya (91 na 92). Nchula Eze Onyekwere chulara nwunye ya gosiri na o buru na nwaanyị enweghi ike imutara di ya nwa nwoke, onodu ya na be di ya agaghi ezu oke. Nke a bu iyi gosi mkpa omumu nwa nwoke di na ndu nwaanyị obula luru di n'ihì na o ga-eme ka o nwee onodu na be di ya.

Okpukperechi/Ekpeemekpe

A bia n'ihe gbasara okpukperechi n'ala Igbo, nwaanyị obula bu nke a hūgara dika onye ekwesighi iyi aka ya horo chi nke o ga-eke. Chi obula di ya na-eke bu nke a hūgara dika Chi nwaanyị ga-eferiri. O buru na nwaanyị elechaa anya hu na Chi di ya na-eke abughi udi Chi o choro ife ma jiri aka ya horo Chi nke o ga-eke/fewe Chi ozo, a na-ahuta nwaanyị ahū dika onye ejighi mmasi di ya kporo ihe obula.

N'eji NMJK, nleda anya nwaanyị gbasara ekpeemekpe putara ihe nke oma. Mgbe Ugochi, nwunye Eze Onyekwere

choputara na ‘Ogwugwu’ nke ya na di ya nakwa ezinaulo ha na-efe abughị ụdị Chi ọ choro ife n’ihi na ọ naghị emere ya ihe oma ọ choro, ọ gbahapuru ofufe Ogwugwu ma fewe ‘Chi nwa bekee’ (Kraist). Ogooma hutara Ugochi dika onye jere isoro ndi uka kwugheriwe onu (18) mgbe ọ biara imata ka ọ bu nwanne ya nwoke zigara loolo ya uka n’ihi na ọ horo Chi nke ọ ga-efe. Nke a bu iji gosi na ọ buru na nwaanyi hapu Chi di ya na-efe fewe Chi ozọ ma di ya achoputaghị, ndi no ya n’akuku ma banyere ya ga-aju di ya ase iji mata ma ọ bu nkata ya na nwunye ya ka ọ bu n’ohi ka nwunye ya na-ezuru ofufe Chi ozọ. Omeokwe n’okwu ya kwadokwara echiche a bu na nwaanyi ekwesighi ife Chi ozọ karịa Chi di ya na-efe mgbe ọ si: “Onye turu na nwaanyi mmadu luru ga-efe Chi soro ya hapu nke di ya?” (57). Nke a bu iji gosi na nleda anya umunwaanyi metutakwara usoro ekpemekpe n’ihi na a na-ahuta ha dika ndi ga-eferiri Chi di ha na-efe ma ọ masiri ha ma ọ masighi ha. N’ihi na loolo Eze Onyekwere bu Ugochi gbahapuru ife Ogwugwu febe Kraist, ndi obodo hutara ya dika aru n’ihi na Chi di Ugochi na-efe bu Ogwugwu ka Ugochi kwesiri ife dika omenaala siri kwado.

Agumakwukwo

N’ala Igbo, a na-eleda umunwaanyi guru oke akwukwo anya n’ihi na a na-ahu ha dika ndi enweghizi ihere na ndi wara nkirinka anya. Agumakwukwo umunwaanyi ọ kachasi agumakwukwo di elu (mahadum) na-ebutere ha oghom ọ kachasi n’ebe alumi no n’ihi na a na-eleda ha anya site n’ihuta ha ka ndi agaghị enye di ha uguwu na nsopuru ruuru ha.

N’ejije OU, nleda anya nyere umunwaanyi guru oke akwukwo putara ihe nke oma n’ebe agwa a koro Ngozi no. Ojukwu n’okwu ya ziputara echiche a bu ileda umunwaanyi guru oke akwukwo anya mgbe ọ si Onwuka, nna onye choro ilu Ngozi - “Gwa nwa gi ya puta na mmadu anaghị anyu nsi ebe ahia ka ya ogo. Udele buru anu oriri, ndi mbu aka erielia ya” (56). Okwu a Ojukwu gwara Onwuka mgbe ọ biara ijutara nwa ya nwoke choro ilu Ngozi ase na nke Ojukwu bu iji gosi nleda anya a na-eleda umunwaanyi guru oke akwukwo dika ndi anya ha wara agaghị ekwe ha noro n’okpuru di ha. N’aka nke ozọ, Onwuka kwadokwara echiche Ojukwu n’ebe umunwaanyi guru oke akwukwo no site

n'ideputa n'akwukwo ozi o zigaara Chinedu nwa ya si "... Anyi choputara na udele buru anu oriri na ndi mbu kaara irichaala ya ... Ukwaa a i na-api, mkpuru adighi ya. Ngozi huru uzo karja gi. Mmadu anaghi anyu nsi ebe ahijia ka ya ogo... Mmadu agaghi akpacha anya koro agbara ghaa onwe ya n'ahu" (OU: 58). Onwuka site n'okwu ya n'ozu o zigaara nwa ya nwoke ledara umunwaanyi ndi guru oke akwukwo anya site n'ihuta ha ka ndi agaghi ebinwu ndu dika nwunye ma noro n'okpuru di ha.

Aku nwoke

A na-ahuta umunwaanyi luru di dika otu n'ime aku di ha kpata n'ala Igbo. Umunwaanyi bu ndi a na-ahuta dika otu n'ime ngwongwo di ha nwere. Mgbe ufodu, o buru na nwaanyi na-eme nke oma n'ebe ihe enwe enwe di, a na-asu na o bu site na nkwado di ha maobu nna ha ka ha jiri buru ihe ha bu. O buru na nwaanyi akpata aku ma nwaanyi alughi di, a na-asu na aku niile o kpata bu nke nna ya maobu nwanne ya nwoke. Ozu kwa, dika aku nwoke, umunwaanyi bu ndi di ha na-ahuta dika ndi enweghi ike iji aka ha horo ihe ha ga-eme. Naani nke di ha choro ka ha mee bu nke omenaala kwadoro umunwaanyi kwesiri ime.

N'ejije NMJK, Eze Onyekwere si; "...M ga-eje bute ya ebute. O kwari nwaanyi m jiri ego m luta?"(30). Okwu a Eze Onyekwere jiri tunyere Ugochi nwunye ya bu nke na-ebuda onodu umunwaanyi ala. O ziputara umunwaanyi dika ndi enweghi ikikere obula. Okwu a na-eziputa na n'ihu na Eze Onyekwere ji ego ya luta Ugochi nwunye ya, ihe obula masiri ya ka o ga-eji nwunye ya mee. N'otu aka ahia kwa, Eze Onyekwere kwuru si na "e wepu ime a o di, ana m echefuola nwa anu ohia di ka ya. O ha ka ihe m na-eme? O bu m akotaghi na nwunye m na-efu, a juwa ihe mere o ji fuo" (61). Nke a bu iji gosi nleda anya Eze Onyekwere ledara nwunye ya Ugochi n'ihu na o hutara ya dika otu n'ime aku o kpata nke o nwere ike imemina mgbe obula masiri ya n'ihu na o bu ego ya (Eze Onyekwere) ka o ji luo ya ma naani ya (Eze Onyekwere) nwere ikike idobe nwunye ya n'onodu o choro ka o nodu.

N'ejije ODY, nziputa nwaanyi dika otu n'ime aku nwoke kpata nke e nwere ike ikwaghari otu obula nwoke (onye kpata ya

bụ akụ) siri chọọ putara ihe n'okwu Oriakụ mgbe ọ si: ...Nwaanyị ya ga-eme gini? O sie ike m kpọọ ya n'ụlọ nye ya ego, lụọ ya" (3). Site n'okwu Oriakụ a, a ga-ahụta nleda anya o ledara Obidiya nwunye Onuma site n'ihuta ya ka onye enweghi ike ime ihe obula ma ya gbuo di ya. O ledara Obidiya anya site n'ihuta ya ka onye nwere ike inwe akpiri inara ego n'isi di ya na onye ga-achọ ilu onye gburu di ya. Nke a bu iji gosi nleda anya a na-eleda umunwaanyi dika ndi amaghi ihe ha choro.

A biakwazie n'ejije *OU*, e ziputara nwaanyị alughị di dika onye ihe niile ọ kpata bu nke nwanne ya nwoke (nna ya). N'ejije *OU*, Obiọra hutara Ngozi nwanne ya nwaanyị dika onye ihe niile ọ kpata n'ụwa kwesiri ibu oke ya na ezinaulo ya. O ledara Ngozi nwanne ya nwaanyị anya n'ihia na ọ lughị di maka na onye alughị di kwesiri ibu onye akụ ọ kpata ga-abu nke nna ya dika a hutara n'ala Igbo. Mgbe Ngozi juru na ya agaghị akporo Anaezichihe, nwa Obiọra ka ya na ya biri (79) ma si na ya choro ime *adoption* (80), Obiọra gwara ya na nke ahụ agaghị eme eme n'ezinaulo ha n'ihia na ihe dum o nwere bu nke ya na ezinaulo ya (80). Okwu Obiọra a bu iji gosi nleda anya a na-eleda nwaanyị obula alughị di n'ala Igbo dika onye bu oke nna ya. Nwaanyị alughị di bu nke okwu Obiọra ziputara dika onye enweghi ike iji aka ya horo onye ọ choro ka o rie ihe ọ kpata. Obiọra hutara *adoption* Ngozi choro ime dika aru n'ihia na ọ choghi ka onye ozo rie akụ Ngozi kpasara ma Ngozi nwuo ma ọ bughị ya na ezinaulo ya.

Mgbagha onodu nleda anya umunwaanyi n'ejije ndi a horo

N'ihia na umunwaanyi bu ndi e ledara anya n'otutu uzo n'ejije ndi a horo maka nchocha a, na mpaghara a, a ga-atule agwa umunwaanyi ndi e ledara anya iji mata ka ha si gbaghaa ma megide onodu nleda anya e ledara ha.

Mgbagha onodu nleda anya agwa nwaanyi n'ejije *OU*

N'ejije *OU*, Ngozi gbaghara ma megide onodu ihuta nwaanyị dika onye enweghi uru obula ọ bara karịa ilu di, imu na iledo umuaka, na imere di ya ihe obula ọ choro site n'imalite na nwata na-anochite anya ulokwukwo ya n'igba oso na egwuregwu

dị iche iche malite na praịmarị ya ruo na mahadum. Ngozi na-agba ọsọ na Lokalụ Gọọmenti, Steeti levulụ nakwa 'Federal' levulụ. Ọ gaala nọchite anya Naijiria na mpaghara dị iche iche n'ofesi na mba ndị isi ojii dị iche iche (33). Nnọchite anya a Ngozi nọchitere uloakwukwo ya na Naijiria na mba dị iche iche bụ iyi gosi na nwaanyị bara nnukwu uru nye obodo ya. Agumakwukwo niile Ngozi na-agụ bụ site na 'scholarship' e nyegasiri ya ka o ji agụ ha. Nke a megidere onodu ihuta nwaanyị dika ihe abaghi uru n'ihia na o bụ site n'ego a na-akwu Ngozi ka e si azu umunne ya ndi ozo n'akwukwo (36). O bu eziokwu na o bu nna muru nwata kwesiri izu ya n'akwukwo mana Ngozi gbaghara ya bu nkwenye site n'iji ugo Chi ya na-etu ya azu onwe ya na umunne ya n'akwukwo.

A biakwa n'ebe onodu ileda umunwaanyị ndi guru oke akwukwo anya site n'ihuta ha ka ndi anya ha wara agaghi ekwe cheta ndi nke ha, Ngozi gbaghara onodu a site n'iji ihe niile o ritere n'agumakwukwo ya buru opuriche n'obodo. O bu site na mmepe anya akwukwo Ngozi guru mepere ya mere o ji baara obodo ya oke uru site n'izoputa ha n'aka ndi Obiukwu chorọ ikpochapu obodo ha bu Uguweke (104) na inyere ndi obodo ya aka n'uzo di iche iche. O bukwaga agumakwukwo Ngozi guru tunyere ya ugo n'obodo ya nke mere e jiri chie ya 'Adadioramma I' nke obodo ya. O bukwaga n'ihia akpamike Ngozi na-akpa n'obodo ya bu Ugwueke mere ha ji were aha otutu di iche iche dika Nwaanyibuike, Ugegbe Oyibo, Icheoku nwa Okonkwo, Odogwu nwaanyị na Ada Ugo (85) eziputa akpamike o na-akpara ndi obodo ya. Nke a bu iyi gosi na o bughị mgbe obula ka ebe ji ata ji n'ihia na nhuta a hutara nwaanyị dika onye anaghi echeta obodo ya ma ihe oma meere ya bu nke Ngozi gbaghara.

N'otu aka ahia kwa, Ngozi gbaghara onodu ihuta nwaanyị dika ama onye ozo. N'ezie, o nweghi mgbe Ngozi ji gosi na nwaanyị nwere oke ala n'ama nna ya kama o matara na ugwu ka adiri ada mgbe o bu obia na be nna ya karia mgbe o bi ebi. O bu n'ihia nke a mere Ngozi ji hapu ama nna ya gaa ebe ozo zuru ala ebe o ruru ulo nke ya (87). Ngozi megidere echiche ahia si na nwaanyị bu ama ndi ozo site n'ichekwaba ezinaulo nna ya ka ama nna ya ghara ichi. Nke a bu nke o mere site n'iluru naani nwanne nwoke o nwere bu Obiora nwaanyị, ruoro ya ulo, zuru ya ugboala ma

nyekwa ya ego ọtụtụ ugboro ka o wee chọọ ihe ọ ga-eme (88). Ihe a niile Ngọzi meere Obiọra nwanne ya bụ iji gbaghaa n'eziokwu okwu a bụ na nwaanyị bụ ama onye ọzọ. Nwaanyị ọbụla na-elekọta ezinaụlọ nna ya iji hụ na o highị mmiri.

Ngọzi megidekwara echiche a bụ na nwaanyị alughị di enweghị mputara n'ihì na o nweghị ka ọ ga-esi enwe nwa nke aka ya site n'ime *adoption* (87). 'Adoption' a Ngọzi mere site n'ikute nwa ya ọ kpọrọ Nkechinyere bụ iji gosi ụwa na nwaanyị alughị di nwekwara ụzọ ọzọ ọ ga-esi nweta onye ga-akpọ ya nne. Akpamike niile a Ngọzi kpara n'ejije *OU* bụ iji gosi na nhurupwa nwaanyị n'oge gboo n'ala Igbo abughizi ka ọ di n'oge ugbo a. Umunwaanyị ugbo a dika a hutara na ndu Ngọzi buzi ndi obodo ji eme onu n'ihì ike ha na-akpa.

Mgbagha nleda anya agwa nwaanyị n'ejije ODY

N'ejije *ODY*, Oriaku ledara Obidiya anya site n'ihuta ya ka onye enweghị ike ime ihe ọbụla ma ọ buru na o gbuo Onuma di ya n'ihì abum nwaanyị ya mana Obidiya gbaghara nleda anya a site n'iga na nke dibia aha ya bụ Akakaka ma kwuo ihe niile ọ si ya kwuo iji hụ na onye gburu di ya (Oriaku) bụ nke e kpochapuru ezinaulo ya (40-48). N'otu aka ahụ kwa, otu ndi ogbuu isi ahụ Oriaku zigara gbuo Onuma di Obidiya bukwa ndi Akakaka (dibia) zigakwara ka ha meminaa Oriaku na ezinaulo ya (49-54) n'aha Obidiya. Obidiya luru ogu ka dike ma luo ya ka dimkpa iji hụ na onye gburu di ya alaghị n'efu.

Ọzọ kwa, Obidiya gbaghakwara onodu umunwaanyị ibu ndi ga-anoro n'ulo aza oriaku ebe di ha ga na-aga ewelataro ha ihe ha na-eri. Nke a bụ nke Obidiya gosiputara n'ejije a site na i na-akpata ihe ya na di ya na-eri. Ubochi ahia Eke ka Obidiya buuru abo ya gawa ahia (21) ebe Onuma no n'ulo. Mgbe Onuma na-abo isi ya gbado azu n'iro ka ndi ogbuu isi batara ku ya okpiri n'olu (23). Nke a bụ iji gosi na onodu umunwaanyị no n'oge oloroohuru a puru iche nke ukwu nye onodu ha mgbe gboo. N'ihì mgbanwe ubochi, umunwaanyị ugbo a dika Obidiya anaghị achisazi ukwu na aka eche ka di ha wetara ha ihe ha ga-eri. Ha onwe ha na-agba mbọ nke aka ha iji hụ na ha na ezinaulo ha rijuru afọ. Abo Obidiya bu n'isi mgbe

ọ na-aga ahia gosiri na mgbe ọ lọtara, ihe ga-adiriri n’ime ya bu abo. A bjakwazie n’aka nke Onuma di Obidiya, isi ọ na-abo mgbe ndi ogbuu isi bakwutere ya gosiri na ufodu umunwoke nwere ezinaulo n’oge ugbo a ejirila icho mma chezo oru ha n’ezinaulo ha.

Mgbagha onodu nleda anya agwa umunwaanyi n’ejije NMJK

N’ejije NMJK, Agbooma, nwa Eze Onyekwere na nwunye ya bu Ugochi gbaghara onodu ileda umunwaanyi anya site n’ihuta ha ka ndi alumi di oke mkpa na ndu ha. Nhuta a na-ahuta umunwaanyi dika ndi ga-aluriri di bu nke e ji atunyere ha dika ama ndi ozo na ndi abaghi uru obula na be nna ha. Agbooma gbaghakwara onodu ihuta nwaanyi amughi nwoke na be di ya dika ndi enweghi uru ha bara n’okwu ya, “... Gi onwe gi bu nwaanyi. I bara nnukwu uru site n’imuta anyi. O bu eziokwu na o dighi nwoke di n’ime anyi ma o nwekwara uru anyi ga-abara gi na nna anyi n’odiniihu” (7). Okwu a Agbooma kwuru gosiri mgbagha ya nye mkpagbu nna ya na-akpagbu ha n’ihi abum nwaanyi ha. O kowaputara na o burugodi na nna ha ekwetaghi na ha bara uru, na ya maara n’ezie na ha bu umunwaanyi bu mmadu ma bakwaa nnukwu uru. Ozo kwa, okwu ya gosiputakwara na e wezuga nwaanyi, omumu agaghi adi. O kwuputakwara na ha ga-abara nne na nna ha uru n’odiniihu. Mgbagha a Agbooma gbaghara echiche si na nwaanyi bu ama ndi ozo gosiri na o buru na a lupuru nwaanyi gaa n’ama onye ozo, o bukwara nwaanyi ga-eme na ama agaghi echi n’ihi na e wezuga nwaanyi, naani nwoke agaghi emenwu ihe di n’omumu.

Mgbe Achalu, nwunye Eze Onyekwere nke abuo na-akojọ Ugochi n’ihu di ha site n’igwa Eze Onyekwere okwu asi banyere Ugochi (44), Agbooma megidere okwu asi a Achalu na-ekwu banyere nne ya site n’igwa ya ka o mara asiri o ji nne ya asi maka na ya na-anucha ihe o na-ekwu (45). Nke a bu iji gosi nkwwa okwu Agbooma nwere. Ozo kwa, o bu iji gosi na n’agbanyeghi na ya bu nwaanyi, na ya agaghi ahapu ka a na-aranye nne ya aka n’anya.

N’aka nke ozo, Ugochi megidere nkwenye Igbo nke si na nwaanyi kwesiri ife chi di ya na-eke. Ugochi kwenyesiri ike na o bu site na Chi ndi ocha (uka) ka nzoputa ya ga-esi bia. Ugochi nwere

mgbagha gbasara ikpere Ogwugwu n'ihì na n'agbanyeghì na ya na di ya achuolara Ogwugwu aja niile a sirì ha chuofo ya ma Ogwugwu enyeghì ha ihe ha rifo ya. Ugochi kwenyesiri ike na ya ajula ofufe Ogwugwu n'ihì na ya ahoro Chi nke ka ya mma ga-egboro ya mkpa ya bu Kraist.

Mputara di okpurukpu na mgbagha onodu nleda anya umunwaanyi n'ejije ndi a horo

Site n'ituleghari onodu umunwaanyi n'ejije ndi a horo maka oru nchocha a, a choputara na agwa umunwaanyi adighizikwa ka o di n'oge gboo. O bughì naanì n'anya ka a na-ahụ umunwaanyi n'oge ugbo a kama umunwaanyi buzi ndi nwere onu okwu n'obodo ma burukwa ndi obodo ji aba mba.

N'ejije *ODY*, mgbagha onodu nleda anya agwa nwaanyi bu Obidiya gosiri na nwaanyi bu ihe. O bu eziokwu na Obidiya enweghi onye ozo o nwere n'awa ga-ekwuchitere ya onu ya mgbe Oriaku gburu di ya mana o gosiri Oriaku na ego abughi ihe niile. Obidiya jisiri ike hu na ya megwaara Oriaku ihe o mere di ya site n'igba mbọ were dibia Akakaka na ndi ogbuu isi ya gbuo Oriaku na umu ya. Obidiya gosiri na nwoke nwere nwaanyi nwere nnukwu ihe n'ihì na o huru na onye gburu di ya na ezinaulo ya bu ndi e kpochapuru.

N'ejije *NMJK*, mgbagha onodu umunwaanyi nwere mputara di mma n'ihì na o bu site na nkwigidesi ike Ugochi nwunye Eze Onyekwere kwigidesiri ike n'igbaso uzo Kraist mere e ji ghara igbu umu ejima ndi o mutara nke mere ka Eze Onyekwere nwee ndi ga-anochite anya ya ma o nwuo. O bukwu mgbanwe onodu okpukpere Ugochi mere Eze Onyekwere jiri ghara ifezi Ogwugwu ma gawazie uka. O bukwazi mputara mgbanwe onodu Ugochi mere Eze Onyekwere ji hapuzie ochichi obodo ya ma horo inabata umu ejima a muuru ya ma kwuo na nke ya ji ka (112).

N'ejije *OU*, o bu n'ihì mgbagha Ngozi gbaghara onodu umunwaanyi dika ndi abaghi uru, ndi alimdi di oke mkpa na ndu ha na ndi ga-echefu ndi nke ha ma ihe dibara ha na mma mere o jiri nwe ike ibara ezinaulo ya uru site n'ilutara Obiora nwanne ya nwoke

nwaanyi, ruoro ya ulo, zuoro ya ugboala ma wubere ya ahia ugboro ugboro iji hu na ama nna ya echighi. Mputara mgbagha onodu umunwaanyi mere Ngozi ji baara obodo ya uru. N'ikpeazu, nwanne Ngozi bu Obiora gbara oso ochu n'obodo ha mgbe o huru na atumatu ya imenye Ngozi ihere ruo n'onwu site n'igbochi ili ozu ya abughi ihe bira na mmezu n'ihia na ndi obodo ekwenyeghi n'atumatu ya imekpa onye metara ha nke oma ahia.

Nchikota

Na nchikota, ihe omumu a gbadoro ukwu n'ituleghari onodu umunwaanyi n'ejije oloroghuru Igbo ndi a horo. Onodu umunwaanyi ndi e ledara anya dika ndi onodu ha di ala n'ala Igbo bu nke nchocha a nyochara ma choputa na o bu n'oge gboo ka nke a putara ihe nke oma n'ala Igbo mana n'oge ugbo a, n'ihia obibia ndi ochia na ihe ha jiri bia dika agumakwukwo na uka, umunwaanyi abughizi ndi onodu ha di ala n'ihia na ha amarala uzochacha mma nke ha ga-esi weta ezi mgbawwe na gburugburu ha na-enweghi mmekpa ahia umunwoke maobu imekpa umunwoke ahia. O bu ezie na o ka nwekwa umunwaanyi ndi ka no n'ochichiri nke enweghi ugwu na nsopuru n'ebe umunwoke no, mana o di mkpa imata otutu uzochacha e nwere ike isi kwalite onodu umunwaanyi n'ejije Igbo (maobu ngalaba agumagu ndi ozochacha na gburugburu mmadu). Uzochacha ndi a metutara ndi odee idi na-eziputa agwa umunwaanyi dika ndi na-adia uchu n'oru, ndi nwere ike ipu ma welatara ezinaulo na oha obodo ha ihe ga-abara ha uru, ndi ozuzu n'akwukwo ha bara nnukwu uru na ndi bu olu nke isi di ha nokwasiri maka na e gbupu olu, isi esoro.

Nrumaka

Abidemi, R. A. (2005). Patriarchy, male dominance, the role and women empowerment in Nigeria. Nke e wetara na <http://ateseerxiist.psu.edu/.../down> na 30th Septemba, 2016.

Achebe, C. (1958). *Things fall apart*. London: Heinemann Educational Books Ltd.

- Agugu, M. O. (2006). *Ndi Igbo na akuko ala ha*. Nsukka: Matag Printing & Publishing Enterprise.
- Akoma, E. (1998). *Obidiya*. Ibadan: University Press Limited.
- Amadi, E. (1996). *The concubine*. London: Heinemann Educational Books Ltd.
- Anyanwu, B. J. (2015). Cultural discrimination against women in the Nigerian society: A case study of Emecheta's *The Joys of Motherhood* and Adichie's *Purple Hibiscus*. Arumaru B.A, Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozọ, Mahadum Nke Naijiria, Nsuka.
- Balogun, J. (2011). Approaches to modern literary theories. Nke e wetara na <http://www.unilorin.edu.ng/publications/balogun/DOC5.pdf> na 11th Desemba, 2016.
- Echiegu, A. O. U. (1984). *Translating the collects of the solemnities of the Lord in the language of African, Volume III sacrel Igbo and its rhetoric*. Valen Ziano: Nihil Obstat.
- Emielu, O. (2011). Gender discourse in the Nigerian society: A case study of the female gender in Tess Onwueme's *Go Tell it to Women*. Arumaru B. A., Mahadum nke Ilorin.
- Eze, P. N. (2008). Onodu umunwaanyi n'Adaeze na *Qdi Uko na Mba*. Arumaru B.A, Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozọ, Mahadum Nke Naijiria, Nsuka.
- Fonchingong, C. C. (2006). Unbending gender narratives in African literature. *Journal of International Women's Studies*, 8, (1), 135-147. Nke sitere na <http://ugbrichew.edu/jiwa/0018/155I>. Na 30th Seputemba, 2016.

- Goring, P., Hawthorn, J. & Mitchell, D. (2010). *Studying literature* (2nd ed.). Great Britain: Bloomsbury.
- Griffith, K. (2002). *Writing essays about literature: A guide and style sheet*. London: Thompson Heinle Incorporation.
- Ikeokwu, E. S. (2000). The traditional Igbo drama and theatre: Issues and concepts. *Jakadiya; A Journal of Researches in African Languages and Literature*, 2 (2), 80-93.
- Ketu, K. (1987). Womanhood and motherhood. *A Journal of Common Wealth Literature*, 22(1), 158.
- Kolawole, M. & Modupe, E. (1997). *Womanism and African consciousness*. Trenton, NJ: African World Press & The Red Sea Press.
- Nwadike, I. U. (1992). *Ntọala agụmagu*. Nigeria: Ifunanya Publishers.
- Nwaozuzu, G. I. (2013). *Nke m ji ka*. Enugu: Format Publishers.
- Nwoye, N. J. (2016). Ịzụ nwaanyi n'akwukwọ dika o si pụta ihe n'iduuzi *Adaeze na Odị Uko na Mba*. Arụmaru B.A, Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asụsụ Naijiria Ndị Ozo, Mahadum Nke Naijiria, Nsuka.
- Obidiebube, J. I. (2007). *Onodu ugo (adighi egbe mma)*. Nkpor-Onitsha: Lincel Publishers.
- Ogbalu, F. C. (1981). *Ndu na omenaala ndi Igbo*. Onitsha: University Publishing Company.
- Okafo, C. U. & Ewelukwa, U. (2008). *Nhazi asusu Igbo*. Onitsha: A. C. Global Publishing Co. (Nig).
- Okafo, S. O. (2004). *Akanka n'agumagu Igbo: Ederede na odinaala*. Enugu: Colours Communication.

Okafor, J. N. (2011). Ejije. N'ime J. I. Obidiebube, C. J. Anidobe & C. C. Ekwealor (Odz.), *Amụmamụ ozuruoha Igbo 2* (ihu 58-67). N. P.: Homer & Hammer Ltd.

**Ntucha Asusu Ndinoru nke Mkparita Uka Di N'etiti Onye Isi
Ala Muhammadu Buhari Na Praim Minista David Cameron
Gbasara Mpu**

¹*Ahamefula, N.O., ¹Udechukwu, C.N, ¹Aboh, S.C., ²Okoye, C.L.,
¹Ezekiel, J.C.

¹Ngalaba Lingwistiiks, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo, Mahadum
Naijiria, Nsuka

²Ngalaba Lingwistiiks, Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

na

Onyegiri, Chikaodi Dypna

Senta maka Amumamu Igbo, Mahadum Naijiria, Nsuka

*corressponding email: ndubuisi.ahamefula@unn.edu.ng

Umjedemede

Ndi oru gomenti na-enwe mkparita uka n'otu oge ma o bu oge ozo. Ya bu mkparita uka nwere ike ibu nke ihu na ihu ma o bu nke e mere site n'owa nzimozu. Ufodu mgbe, ndi mmadu na-ekwu ihe ha achoghi ikwu ma o bukwani kwuo ihe ga-emetuta onye ozo. O bu n'ihia nke a mere e ji choro ilebanye anya na mkparita uka di n'etiti onye isi ala Muhammadu Buhari na Praim Minista David Cameron gbasara mpu. N'iwetulata oke nchocha a, data e ji mee ntucha bu okwu Cameron kwuru na Naijiria na Afghanistan riri amosu na mpu (fantastically corrupt) na nzaghachi Buhari na o gaghi ayo maka mgbaghara kama mweghachi ihe niile e zuru. Nchocha ji usoro nchocha nkwa sovei nakwa atumatu iwu mkparita uka Grice were ruo oru. Nchocha choputara na okwu Cameron putara na mba na-ehekwa ego e zuru ezu na-etinyekwa aka na mpu. Ozokwa, nzaghachi Buhari gosiri na o kwetere na Naijiria bu obodo mpu. A choputakwara na okwu Cameron na nzaghachi Buhari mezuru iwu okwukwu ezi okwu mana o dara iwu ndomanya.

Okpurukpu okwu: iwu mkparịta ụka, mpụ, Buhari, David Cameron

Government officials engage in dialogues at a given time or the other. This dialogue can be physical i.e. face to face or non-physical which may be through the media. In most of these dialogues, interlocutors, most often, say what they do not mean or end up saying what they never intended to say. It is on this premise that this paper studies the dialogic engagement between President Muhammadu Buhari and Prime Minister David Cameron on issues of corruption. To reduce the scope of the study, the data used for analysis, which were elicited from the media, are based on Cameron's statement that Nigeria and Afghanistan are fantastically corrupt and Buhari's response that he will not ask for apology but will only ask for the refund of the assets. The paper adopts the descriptive survey research design as well as adopting Grice's conversational maxims as the theoretical framework. The research finds out that the statement of Cameron implies that a country that harbours stolen funds is also corrupt. Also, Buhari's response denotes that he accepts that Nigeria is corrupt. The paper also finds out that the statement of Cameron and response of Buhari gain quality and relevance but lacks manner.

Keywords: Conversational maxims, corruption,
Buhari, David Cameron

Ndubanye

Asụsụ so n'otu akọrọngwa mmadụ na ibe ya ji akpakọrịta. Ọ na-echedkwa ma na-emebi mmekọrịta dị n'etiti mmadụ, obodo, otu ma ọ bụ mba. Ọ bụ asụsụ ka a na-eji akparịta ụka ma werekwa ya na-agwa ọha mmadụ okwu. Asụsụ bụ ụzọ ndị ndorọ ndorọ ọchịchị na ndị isi ala si ewube mmekọrịta n'etiti mba na mba ma jirikwa ya na-ewete akpamoke na iro. Ọ bụ ya kpatara ndị ndu ma ọ bụ ndị nnọchite anya ha na-ehi aka n'anya mgbe ọ bụla ha na-ekwu okwu, mgbe ha na-aza ajuju, mgbe ha nọ n'ogbakọ, mgbe ha na-ekwu okwu n'owa nzimozị ma ọ bụ mgbe ha na-akparịta ụka nke nwere ike ịbụ ihu na ihu ma ọ bụ nke e zisara site n'owa intanet. Ọ bụ a nke mere anyị ji na-eme ntucha asụsụ ndịnọrụ nke mkparịta ụka dị

n’etiti onye isi ala Muhammadu Buhari na Praịm Mịnịsta David Cameron.

Ime nchọcha dị etu a dabara adaba n’ihi na n’oge ụfọdụ, ndị mmadụ na-ekwu ihe na-esighị ha n’obi. Mgbe ụfọdụ kwa, ndị mmadụ na-ekwu ihe na-ewe onye/ndị ọzọ iwe. Ọzọ kwa, nghọta ha nyere ihe ha kwuru nwere ike ọ gaghị abụ otu ụdị nghọta ndị nwere ya ga-enye ya. Nghọta nwere ike ibute esemokwu n’etiti mmadụ na ibe ya.

Dịka e kwuburu na mbụ, ndị ọrụ gọmentị na ibe ha na-akparịta nkata nke nwere ike ibụ nke e mere n’ihu n’ihu ma ọ bụ nke e mere site n’ọwa nzimozị intanet ma ọ bụ site n’aka ndị ọrụ mgbasasa ozi. Mkpārịta ụka a na-enwe n’onọdụ ndorọ ndorọ ọchịchị na-esitekarị n’ebumnuche ikwu etu obi dị mmadụ gbasara ihe na-emenu. Dị ka ọgbakọ megide mpụ nke mba ụwa na-abịa nso nke a ga-eme mgbe ọnwaa Mee gbara mkpụrụ ụbọchị iri na abụọ n’afọ 2016, oge David Cameron na eze nwaanyị mba Britain na-akparịta nkata, Cameron kwuru na Najirịa na Afghanistan riri amoosu na mpụ tinyekwara na ndị ndu ha na-abịa London. Mgbe a juru ya ma ọ ma na e ji onyonyo ele ya, ọ zagbachiri na e nwere otutu onyonyo n’ulo ahụ.

Okwu a Cameron kwuru kpaliri mkparịta ụka nke choro nzaghachi. Ka o sila di, Buhari kwesiri izaghachi. Site n’osisa o nyere ndị ọrụ mgbasasa ozi, Buhari zagbachiri mgbe a juru ya ma ọ ga-achọ ka Cameron yọọ ya mgbaghara; o kwuru na ọ chọghị onye na-ariọ ya mgbaghara kama mweghachi ihe niile e zuru. Site na nke a, mkparịta ụka gara n’etiti Cameron na Buhari abughị nke ihu na ihu; kama ọ bụ omuma atụ mkparịta ụka ndị ọrụ mgbasasa ozi mere ka ọ di ire.

Onọdụ Mpụ na Najirịa

Mpụ bụ ihe na-adoghachi otuto Najirịa. Buhari chọputara nke a wee na-alụ agha megide mpụ. Mpụ eribaala n’ime obi mmebe iwu Najirịa na ntinye iwu ndị a n’ọrụ. Bello-Iman (2015) kowara mpụ di ka iyi ulọ ọrụ ọha wee mere ihe e ji enwete akụ nke onwe nakwazi akparamagwa ọ bula nke obodo anabataghị. Dịka Khan

(1996:12) siri kowaa, mpụ bụ ihe ọ bụla mmadụ mere nke dachara n'etu e si eme ihe, tinyere ukpụrụ na-achịkwa akparamagwa mmadụ n'ọnọdụ ọchịchị ma ọ bụ ntụkwasị obi ma n'ebe ọha ma n'ebe onwe, n'ihị ọchịchọ nke onwe (na-abughị nke ọha) dị ka akụnuba, ikike, ogo dgz.

Otu ihe dị mkpa irutụ aka bụ na nkowa nke mbụ hutara mpụ dị ka ihe metụtara ndị ụlọ ọrụ ọha ebe nke ọzọ hutara ya dị ka ihe na-ewere ọnọdụ ma n'ụlọ ọrụ ọha ma n'ụlọ ọrụ mmadụ nwe. Ka o sila dị, mpụ bụ ihe mmadụ kpachara anya mee nke na-erubeghị isi n'ihe iwu kwuru gbasara akụnuba, akụ onwunwe, na ikike. N'igbakwunye ihe ndị mejuputara mpụ, Ekundayo, Obasaju, Lawal & Iseolurunkami (2013:4) kwuru na mpụ gunyere iri aka azụ, ibubata ngwa n'uzọ na-ezighị ezi, aghughọ, izu ego, ibu ọgwụ ike, iji akwụkwọ adigboroja, itụ asị, akwuzughị ụgwọ, na inye aka iwetu ugwu mmadụ, obodo ma ọ bụ mba.

Dị ka o siri metụta Naijiria, mpụ so n'otu nsogbu na-eche nchekwa ndụ aka mgba n'ihị na ọ na-akwalite ubijam, arụ, na emereme ndị isi na-adighị mma. N'uche nke ya, Dike (2005) chopụtara na ọbibia ndị militant, ndị ntọ, na obi erughị ala na Naijiria sitere na mpụ. Ọ gara n'ihu ikwu na n'ogbe Naija Delta ebe e bu ụzọ nwee militant, ọ bụ ndị agboro ndị na-arurụ ndị ajọ ọchịchị ọrụ malitere ya. Obijiofor (2016:34) kwuru na ndị ndu chiburu n'oge gboo na ndị na-achị ugbo a echekwaghị ego ọha nke ọma. Ha kwalitere omenala mpụ. Ha enweghị ike imenwu ezigbo ihe na ndụ ndị mmadụ. Ọ tūnyere alo ka Naijiria kwusị mbubata ahịa maka na ọ na-etinye akụnuba anyị n'ọnọdụ ọdị-ndụ-ọnwụ-ka-mma biazie na-akwalite akụnuba mba ndị anyị si n'aka ha ebubata ngwa ahịa ndị a. Dịka o si kwuo, Naijiria na-emefu ijeri dola anọ na mbubata ifurifu ọka, ijeri dola abụọ na nde abụọ na mbubata kọtīn, ijeri dola abụọ na mbubata osikapa nke e si na nzuzo bubata n'obodo, nde dola narị isii na iri abụọ na atọ na mbubata mmiri ara ehi, na nde dola narị ise na mbubata shuga. Nke a bụ mmefu akụnuba na igbu mmụọ na akụmakụ ihe ubi na Naijiria.

Achebe (1983) kowara ọnọdụ mpụ na Naijiria dị ka ihe sitere na-enweghị ndị ezigbo ndu. Ọ gara n'ihu ikwu na mpụ na Naijiria esila n'ogo mmekwata banye n'ọnọdụ nwere ike igbu

Naijiria. Nke a putara na e kwesiri igba ezigbo mbọ ihu na a kworo nwaanyi ukwu wara. Ka o sila di, Mohammed (2013:123) kwuru na enweghi agburu di na Naijiria ga-ekwu na aka ya di ocha n'ihe gbasatara mpu. O gara n'ihu ikwu na mpu na Naijiria aburula omenala. Mpu aribala n'umu obodo nke na onye o bula a horo n'uche ochichi, ndi obodo ya ga na-eche uru oche ahụ ga-abara ha. Ya bu ndi o na-anochite anya ha di njikere ikuziri ya etu e si ezu ohi. Ya mere, e jirila mpu mara obodo na omenala o bula na Naijiria.

Ebe o bu na ihe ntu mpu nke ndi Transparency International mere na 2015 gosiri na Afghanistan bu obodo otu nari iri isii na asaa na mpu ebe Naijiria bu ndi otu nari na iri ato na isii. Ogu Buhari na-alu megide mpu ga-abu ihe kpatara Cameron jiri were ohere ogbakmba uwa megide mpu jiri kwuo na Naijiria na Afghanistan riri amosu na mpu.

Iwu Mkparita Uka

Echemeche iwu mkparita uka gbadoro ukwu n'upuru mmekorita Grice (1975). Grice (1975:45) na-ekwu na isi sekpu nti na mkparita uka o bula bu ihe o kporo upuru mmekorita: mee ka ntunye gi na mkparita uka di etu a choro ya, n'ogo nke o putara ihe, ma dabakwa adaba n'okwu a kpu n'onu. N'ime upuru mmekorita Grice, o deputara iwu anọ a ga-edowe iji hu na e nwere mmekorita mgbe a na-akparita uka. Iwu anọ ndi a dika Grice (1975:47-48) siri kwuo bu:

Iwu okwukwu ezi okwu nke na-arutu aka na mmadu ekwesighi ikwu ihe o ma bu asi na nke na-edochaghị ya anya.

Iwu nhanole nke na-ekwu na mmadu ga-eme ntunye ya etu a choro ya; o gaghi agafe agafe.

Iwu ndabara: ihe onye na-ekwu ga-adaba adaba

Iwu ndomanya: Iwu a na-ekwu na mmadu ga-ekwu ihe doro anya ma dikwa nkenke nke a ga-ahazi nke oma

Grice (1975) gara n'ihu ikwu na iwu mkparita uka abughi naani na mkparita uka ka o bara uru kama n'ihe ndi ozọ metutara

mmadu. Ozokwa, otutu ndi mmadu anaghi edowe iwu a nke na-eme ka ha kwuo ihe ha na-achoghi ikwu. Ha nwere ike ida iwu ndi a ma o bu tikoo iwu abuo isi onu. Odida iwu ndi a na-ebute mmafe mkparita uka (conversational implicature). Wardhaugh (2006:292) kwara mmafe mkparita uka di ka mgbe A gwara B okwu, B ga-aghota okwu A n'otu uzọ maka na B ga-achoputa na A kwukariri ihe a turu anya n'aka ya, ma o bu nye nzaghachi na-adabaghi adaba ma o bu ikpuchi okwu a kpu n'onu. B ga-atapia ihe A kwuru di ka agwa mmekorita na mkparita uka di n'etiti A na B, maka na e nwere ike isi uzọ ozọ gosi mmekorita. Ha ga-achoputa uzọ okwu A siri daba adaba n'okwu a kpu n'onu, ebumnobi B ga-abu na okwu ahụ kwere nghota ma o buru na ukpuru a ga-eji choputa nghota ya no nso.

N'agbanyeghi uru ukpuru mmekorita Grice bara n'amumamu asusu ndinoru na amumamu asusu na obodo, akatoola atumatu Grice site n'ikwu na o bu ihe omenala na-ekpebite; o bughị omenala ka e nwere ike ihuta onodu a. O buru na a tlee uru ukpuru mmekorita, a ga-achoputa na o nyerela ndi mmadu aka ikwanyere onwe ha ugwu na mkparita uka. O bu atumatu a ka anyi ga-agbado ukwu na ya were tlee mkparita uka di n'etiti Cameron na Buhari iji mara ma ha ruwere isi n'iwu Grice ka ha a dara ya.

Ngosiputa Data na Ntucha Mkparita Uka Cameron na Buhari

Okwu Cameron: Najirija na Afghanistan riri amoosu na mpu; ndi ndu ha na-abia London.

Nzaghachi Muhammadu Buhari: Agaghi m achọ ka onye o bula rịo mgbaghara. Ihe m chorọ bu mweghachi akụ ndi ahụ.

Iwu okwukwu ezi okwu na-ekwu na okwuu ga-ekwuriri ezi okwu. O gaghi ekwu ihe o ma bu asi ma o bu ihe na-edoghi ya anya. Mgbe Cameron kwuru na Najirija riri amoosu na mpu, ezi okwu di n'okwu ya. Ogụ Buhari megide mpu gosiri na o bu ezi okwu. N'ajuru onu odezi ndi *SkyNews*, Dominic Waghorn gbara Buhari ka o kwuchara okwu n'ogbakọ ndi Commonwealth, Adetayo na Ogundele (2016) kwara na Buhari kwuru n'ezie na Najirija riri amoosu na mpu. O gara n'ihu ikowa etu Alamieyeseigha na

Novemba 22, 2005 siri jie ejiji ka nwaanyi ma were akwukwo njem adigboroja gbanaria ulo nga na Britain mgbe a na-enyocha ya maka izu nde £1.8. N'igosi na ihe Cameron kwuru bu ezi okwu, nnukwu ukochukwu (aachibishop) Canterbury Justin Welby, kwuru na onye isi ala nke a [Buhari] anaghị eme mpụ, o na-agbasi mbọ ike. Okwu a Welby kwuru gosiri na Naijiria bu obodo mpụ.

N'aka nke ozọ, nzaghachi Buhari bu na o gaghi achọ onye o bula iriọ ya mgbaghara kama ihe o chorọ bu ka e weghachi ego e zuru. O gara n'ihu ikwu na o ma udiri mmechu ihu otu onye oru gomenti Naijiria buteere Naijiria site n'iji ejiji ka nwaanyi were gbafuo na Britain ma hapu ego ya nke Britain di njikere inyeghachi anyi. Nzaghachi a bu ezi okwu n'ihu na n'afọ 2015, Alamieyeseigha bu onye e kwuru na o zuru ego n'ihu na ndi uwe ojii huru otu nde yuro (£1m) n'ebe obibi ya na akụ kariri £10m.

Mputara okwu Cameron na nzaghachi Buhari bu na Britain n'onwe ya rikwara amoonsu na mpụ n'ihu na obodo na-ezo ego e zuru ezu tinyekwara aka na mpụ. O buru na Britain abughi obodo mpụ, ha kaara inyeghachi Naijiria ego ahụ ozugbo ozugbo. Mana ebe o bu na ha emeghi otu a mgbe ha choputara na o bu Naijiria nwe ego ahụ, o putara na ha rikwara amoonsu na mpụ.

N'ikwado nke a, Obi (2016) kwuru na ndi Naijiria bu ndi mpụ; aka onye obula niile di na ya. O gara n'ihu ikowa na nsogbu Naijiria bu ndi ajo ochichi na mpụ kpatara ya; o nweghi onye ga-asị na aka ya di ocha. N'iga n'ihu, o kwuru na ndi malitere nsogbu nke mpụ ekwesighi ikpo onwe ha ndi nsọ. N'aka nke ya, Utazi (2016) kwuru na o bu naani n'afọ iri gara aga ka e weputara iwu megide iri aka azu na Britain. O kwukwara na enweghi ezigbo iwu metutara ego na Britain nke na-eme ka iziga ego niile e zuru ezu na Britain di mfe. Okwu ndi a mere ka Britain an Naijiria rie amoonsu na mpụ.

Iwu nhanole na-ekwu na okwu na-eme ntunye ya ka o di n'udi a chorọ ya. Ma o kwu Cameron ma nzaghachi Buhari dara iwu a. Okwu ha enyeghi ihe a chorọ. Cameron ekwughi ihe kpatara o jiri kwuo ihe o kwuru. O gwaghi anyi ihe kpatara o jiri si na Naijiria riri amoonsu na mpụ. Nzaghachi Buhari n'aka nke ozọ dara iwu a maka na onu ogugu ma o bu udiri ihe e zuru bu nke mmadu na-amachaghi.

Ọ gaara ikwu kpomkwem ihe ọ tụtụ anya ka e weghachi. Ya mere, mkparịta ụka ha dara iwu nhanole.

Ka o sila dị, mkparịta ụka ha mezuru iwu ndabara. Okwu Cameron dabara adaba n'okwu a kpụ n'ọny n'ihu na o kwuru ya bụ okwu ụbọchị na-esote ụbọchị e nwere ọgbakọ mba ụwa megide mpụ. Iwu ndabara na-okwu na okwu ga-okwu ihe nwere nghọta ma dabakwa adaba n'okwu a kpụ n'ọny. Nzaghachị Buhari mezuru iwu ndabara maka na ọ na-enye okwu Cameron ọsịsa. Ọzọ kwa, o nyere ọsịsa a mgbe ọ gwachara ndị mmadụ okwu n'ọgbakọ ha mere.

Iwu ndomanya na-akọwa na okwu ga-eme ka okwu ya doo anya, ghara ịkpọ ogwu na ntị ma dika mfe ighọta. Itikọta okwu abụọ nwere nghọta dị iche iche ga-eme ka mmadụ chemie echiche ime tupu ọ ghọta ihe a na-akọ. Iri amoosu n'ihe, nwere nghọta dị mma ebe mpụ nwere nghọta dị njo. Ya bụ, itikọta echiche abụọ a ọny mere ka okwu ahụ gbaa mmadụ gharị.

Etu ọ dị, ebe okwu Cameron dara iwu ndomanya, akụkụ mkparịta ụka Buhari mezuru iwu nke ndomanya n'ihu na ọ gbọrọ ihe ewu riri site n'ikwu na ọ choghị mgbaghara kama mweghachi ego e zuru. Iji gosi nhazi dị n'okwu ya, o kwuru etu Naijiria si tinye atumatu inwe otu ọba ego (Treasury Single Account) ebe uru niile gomenti nwetere ga na-abanye. Nke a ga-eme ka ọ hia ndị ọrụ gomenti ahụ izu ego Naijiria. Ọ gara n'ihu ikwu na site n'itinye inwe otu ọba ego n'ọrụ na nnyocha akara ọba ego (Bank Verification Number), Naijiria ewepula ndị ọrụ asị di puku iri abụọ na atọ na ndị a na-akwụ ụgwọ, nke mere ka e chekwaa ọtụtụ nde naira a kaara izu.

Mmechi

Ọgụ megide mpụ na Naijiria bụ n'otu n'ime ebumnuche ọchịchị Buhari. Ogo mpụ di na Naijiria aburula ihe na-akpata etoghị eto na nghasa obodo. Tupu e mee ọgbakọ mba ụwa megide mpụ na London nke ga-ewere ọndụ na Mee 12, 2016 na mgbe e mechara ya, Buhari na Cameron nwere mkparịta ụka ebe Cameron nọrọ kwuo na Naijiria bụ obodo riri amoosu na mpụ. Na nzaghachị ya, Buhari kwuru na ọ choghị onye na-arịọ ya mgbaghara kama ka e

weghachị ego niile e zuru. Site na ntucha e merela, a chọputara na mkparịta ụka a mezuru iwu okwukwu ezi okwu na ndabara ebe ọ dara iwu nhabole n'ihì na o nyeghị ihe a chọrọ. Nchọcha chọputara na ọ bughị naanị Naijiria bụ obodo mpụ kama Britain sokwa buru obodo mpụ n'ihì na obodo ọbụla nyere aka chekwaa ego e nwetere n'uzọ na-adighị mma sokwa buru ndị mpụ. N'aka nke ọzọ, okwu Cameron dara iwu ndomanya maka na itinye okwu abụọ na-anaghị agakọta butere mgbagharị. N'aka nke ọzọ, nzaghachi Buhari mezuru iwu ndomanya maka na a haziri ya nke ọma ma kwekwa nghota.

Ogụ megide mpụ abughị naanị ọrụ dịrị ndị gomenti na ndị ọrụ ya, o bụ ọrụ dịrị mmadụ niile. Ndị mmadụ n'okwa ha dị iche iche kwesiri ime ihe dị mma maka na mgbanwe dị mma nke a na-atụ anya ya ga-ebido na ntọala.

Edensibja

Achebe, C. (1983). *The trouble with Nigeria*. London: Heinemann Educational Books.

Adetayo, O. & Ogundele, K. (2016). Buhari agrees with Cameron that Nigeria is 'fantastically corrupt'. Retrieved from <http://www.punch.ng.com/buhari-agrees-cameron-nigeria-fantastically-corrupt-2/>

Bello-Imam, I. B. (2014). Corruption and development. In I. B. Bello-Iman & M. I. Obadan (eds.). *Democratic governance and development of Nigeria's fourth republic*. Ibadan: GLGRDS.

Dike, V. E. (2005). Corruption in Nigeria: A new paradigm for effective control. Retrieved from <http://www.jsdafrica.com/jsda/summer/1999/articlepdf/>

Ekundayo, R. M., Obasaju, B., Lawal, A. & IseOlurunkami, J. (2013). Analysis of corruption and economic growth in Nigeria. *Afro Asian Journal of Social Sciences* 4(4.2), 1-19.

- Grice, P. (1975). Logic in conversation. In P. Cole and J. Morgan (Eds.) *Syntax and semantics: Speech acts 3* (pp. 41–59). New York: Academic Press.
- Khan, M. H. (1996). A typology of corrupt transactions in developing countries. *IDS Bulletin*.
- Mohammed, U. (2013). Corruption in Nigeria: A challenge to sustainable development in the fourth republic. *European Scientific Journals*, 9, 118-137.
- Obi, P. (2016). In the service of the arts: In the service of culture and nation. A lecture presented at Chinua Achebe Memorial Lecture, at University of Nigeria, Nsukka, on May 24, 2016.
- Obijiofor, L. (2016). Tracking the source of our grandiose lifestyle. *Dailysun*, p. 34.
- Transparency International (2015). Transparency International Statement.
- Utazi, C. (2016). A comment during Chinua Achebe Memorial Lecture, at University of Nigeria, Nsukka, on May 24.
- Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to sociolinguistics (5th Ed.)*. Oxford: Blackwell Publishers.

**Ọghọm dị na ngwakọrịta Asụsụ Igbo na Asụsụ Bekee: Nrụtụaka
n'asụsụ mgbasaozi azụmahịa ndị
na-ere Ọgwụ Ọgwọnnuorịa (Multicure medicine)**

nke

Nweze, Ifeoma M. (Ph.D.)¹

Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike Ikwo, Ebonyi State,
Nigeria

ifeomanweze62@yahoo.com 08030965053

na

Mpamugo, Emmanuel E²

Ebonyi State University, Abakaliki Ebonyi State, Nigeria

nwaokebest@gmail.com 08061109362

Ụmịedemede

Asụsụ Igbo bụ asụsụ e jiri mara ndị Igbo. Ọ bụ otu njirimara ndị Igbo kacha dị ọkpụrụkpụ ma karịcha ụta ihe nke ọma. Asụsụ Igbo nwere usoro, ma n'odide ma n'osụsụ. Ya mere e ji nwee mkpụrụedemede ndi e ụtara e ji ede ya iji mee ka ya bụ asụsụ tozuo oke ma kwurū chīm. Ndị Igbo nwe asụsụ na-agwakọrītazi ya na asụsụ Bekee mgbe a na-asụ ma mgbe a na-edede ya. Ọ dịzie ka a gasị na asụsụ Igbo egheghe eghe. Ọ bụ omume dị otu a kpalitere ndị nchọcha a ileba anya n'asụsụ Igbo; ngwakọrịta asụsụ nakwa ụzọ ha si angwakọrịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee iji tule mmekpahu o nwere ike iwetara asụsụ Igbo. Ndị nchọcha gbadoro ụkwu n'atụtu ngwakọrịta asụsụ nke Esen (2016) wee tulee njatule a natara. Ndị nchọcha chọputara na ọ bụ etinyeghi uchu na ejighi ihe kporo ihe butere ụdị akparamagwa a maka na okwu bekee ndị a gwakọrītara ha na asụsụ Igbo nwechara ihe a na-akpọ ha n'asụsụ Igbo. Nke a na-bute nnukwu ihe ndọlaazụ nye omumụ asụsụ na omenala Igbo. ọgho ime ka asụsụ Igbo ghara ikwurū otu o kwesiri.

Ọkpụrụkpụ okwu: Asụsụ, Ngwakọrịta asụsụ na Ọghọm

Ndubanye

Asụsụ bụ usorookwu a haziri ahazi nwere nghọta nke mmadụ na ibe ya ji enwe mmekọrịta. Ndi maobu otu obula no n'ụwa a nwere asụsụ ha na-asụ ma buru asụsụ njirimara ha. Asụsụ na omenala mba na-agakọta onu. N'ikwado nke a, Chibuzor (2015) kowara na Omenala bu uwe e ji choo asụsụ mma. A bia n'obodo anyi bu Naijiria, e nwere otutu asụsụ di iche iche nke ufodu n'ime ha bu: Igbo, Awusa, Yoroba, Efik, Ibibio, Urobo, Igala, Nupe, Gwari, Fulani na ndi ozo ga mana ato kacha puta ihe bu asụsụ Awusa, asụsụ Igbo nakwa asụsụ Yoruba. Asụsụ Igbo bu nke di anyi mkpa ebe a. O bu ndi Igbo bu ndi a na-ahuta na mpaghara owuwa anyanwu Naijiria. Asụsụ Igbo **dika** Ugwu (2017) si kwu sonyere n'asụsụ **ezinaulo a kporo** 'New Benue Congo' nke sonyere na 'Kwa sub family'. Okowaokwu Wikipedia (2017) kwuru na, ndi na-asu asụsụ Igbo ruru nde mmadu iri abuo na ise mana mmepe anya na mmepe obodo emeela ka ufodu ndi Igbo ghara asụsụ Igbo na-asu asụsụ Bekee nke bu asụsụ ndi ocha wetara n'ala anyi tinyekwara na gomentị ala anyi kpebiri na o bu asụsụ bekee bu asụsụ izugbe a ga-eji na-ekwu ma na-edede ihe niile.

Oke isu asụsụ Bekee a, mere ufodu ndi Igbo ji ree ire ha, nke mere na ha chogodu isu asụsụ Igbo, ha agwakorita ya na asụsụ Bekee. Nke a na-emetuta ndu na utasusụ Igbo. N'itule ihe Okonkwo (1994) kwuru n'edemede Danladi (2013), o bu naani ndi Igbo bu ndi na-enweghi mmasi n'ebe asụsụ ha no. Bamgbose na ndi otu ya (1995) kwenyekwara na nke a dika ha katoro ndi Igbo si na ha bu ndi na-agbaso ihe ndi ocha kara ihe sitere na ndu na omenala ha. Omume ndi Igbo na-emeso asụsụ Igbo adighi mma. Ya ka anyi ji akpoku umuamaala Igbo ka anyi hie asaa n'anya ma lebara asụsụ anyi anya ka o nwee ike ikwusi ike. N'ih i onodu a ka ndi nchocha a ji horo ilebara ndi na-ere ogwu ogwonnuria na-eji igwe okwu na ugboala ha ezisa phanaeze ozi azumahia gbasara ogwu ha, oghom di n'udi omume a nakwa ihe a ga-eme iji wee kwusi udi omume a.

Ebumnobi nchocha a

Otutu ndi Igbo ji asụsụ a gwara ogwa akowaputa uche ha. Onodu ngwakorita a efela oke o kachasi n'ebe ndi ntoria no. Nke a na-adola asụsụ Igboazu. Mkpali nchocha a bu maka ileba anya n'oke ngwakorita asụsụ Igbo na nke Bekee igosi mmekpaahu o na-ewetara otuto asụsụ Igbo. O bu mmasi ndi na-eme nchocha a, imune oku

ma kpueheere ndi na-asu asusu Igbo nzohie ukwu ha ka ha zogharia ije.

Ngwakorita Asusu

Otutu ndi okachamara n'amumamu sayensi asusu atuleela ngwakorita asusu ma nye nkowa di iche iche maka ya. Romaine (1992) kowara ngwakorita asusu dika onye na-asu asusu iji otutu asusu, olu otu maobu usoro di iche iche na-akpa nkata, ka o si metuta ndi ha na ya na-akpa nkata. Nke a putara na onye na-agwakorita asusu na-etinye n'uche udi ndi o na-agwa okwu. Ndi di ka Aranoff na Miller (2003) n'aka nke ha kwuputara na otutu ndi okachamara n'amumamu sayensi asusu akowaala na igwakorita asusu bu otu uzọ nzisaozi kacha puta ihe n'etiti ndi na-asu asusu abuo, dika igwakorita olundi si diri ndi na-asu otu udi asusu. Nkowa a ha nyere putara na ndi nwere karja otu asusu ha na-asu n'obodo ha dika o di n'obodo Naijiria, ga na-agwakorita asusu ndi ahụ.

N'agbanyeghi ihe ndi a, Kaschula na Anthonissen (1995) kwenyesiri ike na ngwakorita asusu bu uzọ na-adighi mma ndi na-asu asusu si egbu asusu njirimara ha. Ha gakwara n'ihu kwuo na ndi na-agwakorita asusu na-egosiputa mperi ha nwere n'ebe asusu ha no. Lipski (1985) nokwa n'otu akuku na-ekwu na a hutala ngwakorita asusu dika mgbagwoju anya nke echiche ime mmuo, nke ndi na-asu ya nwe, nke mere na ha enweghi ike ikewa asusu abuo ka ha kwuru onwe ha dika o kwesiri. Heredia na Altarriba (2010) kwuru na ngwakorita asusu bu uzọ ndi na-asu udi asusu abuo si ekpuchi onodu amaghi asusu ha ka a ghara ihuta mperi ha. Roberto na Jeffery (2009) kwenyekwara na ngwakorita asusu bu uzọ ndi n'eri mperi n'asusu ha si emeju mperi ha. Anyi lee anya n'ihe ndi okachamara ndi a kwuchara, anyi ga-ahụ na ngwakorita asusu na-egosiputa iri mperi nke na-esite n'akwudosighi ike n'asusu ndi.

A bja na ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee, ndi dika Ahukanna (1990) kowara ngwakorita asusu Igbo na asusu Bekee dika atumatu igbu asusu Igbo nke ndi na-eme ya kpachara anya wee na-eme ya. O gakwara n'ihu kwuo, n'adighi ka ndi Awusa na ndi Yoroba, ndi

Igbo anaghị anọ kpaa nkata n'asụsụ ha na-etinyeghi ya asụsụ Bekee. Ogbonna (1985) kwukwara na ngwakorita asụsụ kacha pụta ihe n'etiti ndị Igbo karịa agbụrụ ndị ọzọ nọ na Naijiria. Obiamalu na Mbagwu (2008) hụtararị ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee dika ihe na-echere uto na ikwusi ike asụsụ Igbo aka mgba. Anyị gbado ukwū na nkowa ndị a, anyị ga-ahụ nke ọma na ngwakorita asụsụ Igbo na asụsụ Bekee abụghị ihe ga-enyere asụsụ Igbo aka ma ndị nwe ya bụ asụsụ. Chibuzor (2015:3) kowara na otutu umu Igbo jiri asụsụ dika Bekee a gwakotara ya na Igbo bido ikwu okwu, ebe ndị ọzọ na-asụ Pijin. O gara n'ihu kwuo na "Ihe otutu na-aghota n' asụsụ Igbo akarighi, 'Bia ebe a!', 'Gini bu aha gi?', 'Obu gini?' mọbu 'Anu ofia!' na 'Mechie onu gi!' Nchoputa ufodu ndi okammuta mere, dika nke Ohiri-Aniche (2002) gosiputara na uzọ iteghete n'ime nari umuaka Igbo anaghị anụ asụsụ Igbo ma ọli. Ihe a a na-ekwu abughị maka sọsọ umuaka, otutu ndi nne na nna amachaghị asu Igbo ofuma, dika n'iji Igbo kwuo ahiriokwu anọ maobu ise n'etinyeghi Bekee, ma ya foduzia umu ha"

Ntulegharị Nchọcha E Merela na Ngwakorita Asụsụ n'Asụsụ ndi Ọzọ

Ufodu ndi nchọcha e meela nchọcha banyere ngwakorita asụsụ n'asụsụ di iche iche. Anyi ga-atule nchọcha ndi e mere n'asụsụ Yoruba nakwa asụsụ Awusa. Na nchọcha nke Oluwaseun (2018) mere na ngwakorita asụsụ Yoruba na asụsụ Bekee, o choputara na ngwakorita asụsụ Yoruba na asụsụ Bekee e meela ka otutu mkpuruokwu asụsụ Yoruba funyuo anya, nke na a kpachaghị anya, nwere ike ibute onwu asụsụ Yoruba. O gakwara n'ihu ikowa na o bu ngosi amam asu asụsụ Bekee na-ebute otutu ndi na-asu asụsụ Yoruba igwakorita ya na asụsụ Bekee. Na mmechi, o duru umuafọ Yoruba na-asu asụsụ Yoruba odi igba mbo na-asu asụsụ Yoruba otu o kwesiri na-agwaghị ya ogwa.

N'aka nke ọzọ, na nchọcha nke Jatau (2017) mere na ngwakorita asụsụ Awusa na asụsụ Bekee, o choputara na n'agbanyeghi mbo ndi okachamara n'asụsụ Awusa na-agba ihu na a tapiaara mkpuruokwu ohu ndi a na-enweta site na mmepe na mbawanye obodo nakwa ihe nka na uzu oge ugbo a nyere, n'asụsụ Awusa, ufodu ndi Awusa o kachasi ndi ntoria guru akwukwo, ka kpoọ igwakorita asụsụ

Awusa na asusu Bekee mkpa karia imuta ma tinye mkpuruokwu Awusa ndi a n'okwu. O gara n'ihu ikowa na udi akparamagwa a agaghị enyere asusu Awusa aka n'ikwuru chim otu o kwesiri.

Site na ntuleghari nchocha ndi nchocha abuo anyi weputara n'elu, anyi ga-ahu na ha na-arutu aka n'otu ihe nke bu na o buru na a kpachaghị n'otu e si jiri asusu Bekee na-agwakorita n'asusu izugbe anyi di iche iche, mgbe na-adighi anya, asusu anyi ndi a ga-anwu ma nwuo piiii!

Usoro Nchocha

N'usoro nchocha a, ndi nchocha lebara anya na ndinisiokwu ndi a: ebe mgbadoukwu nchocha, ndi e jiri mee nchocha, ngwa nchocha na usoro nnata data.

Ebe Mgbadoukwu Nchocha: Ebe mgbadoukwu nchocha a bu Abakaliki Steeti Ebonyi.

Ndi E Jiri Mee Nchocha: Ndi nchocha jiri ndi na-eji ugboala ere ogwu ogbunnuoria abuo bu "Goko Cleanser" na "Extracure Bitters", mee nchocha a.

Ngwa Nchocha: Ndi nchocha ji igwe ndoro okwu wee mee nchocha a.

Usoro Nnata Njatule: Ndi nchocha jiri igwe ndoro okwu wee nata asusu mgbasaozi azumahia ndi na-ere ogwu ogbunnuoria "Goko Cleanser" na "Extracure Bitters", nke o ji wee mere njatule.

Ngosiputa Njatule Na Nkwa Ya

Site na njatule e nwetara, onye nchocha gbadoro ukwu n'atutu ngwakorita asusu nke Esen (2016) tuputara iji wee mee nkwa. N'atutu a Esen kwara na o di uzọ ihe iri na otu na-ebute ngwakorita asusu mana nke kacha puta ihe ma buru nke metutara nchocha a bu onodu ngwakorita asusu nke onye na-ezi ozi ji akowami ihe o na-ekwu maobu egosiputa n'uju ebumnobi ya. Nke a ka o tuputara n'uzo ngwakorita asusu ato ndi anyi ga-eji mee ntule.

Na ntule a, “SI” putara Standard Igbo ebe “ET” putara English Translation. Ụzọ ngwakọrịta asụsụ ndị a ụnyere:

Ngwakọrịta asụsụ nke na-abata na ngwụcha ahịrịokwu.

Ụdị ngwakọrịta asụsụ a bụ nke a na-ahụta n’okwu mgbe okwu ji otu asụsụ bido okwu ya ma were asụsụ ọzọ mechie ya.

Ọmụmaatụ:

1. I na-enwe *miscarriage*?
(SI) I na-enwe atụrụ ọ pụọ?
(ET) Are you having miscarriage?
2. I na-enwe *sexual weakness*?
(SI) I na-enwe adighi ike mmekọ nwoke na nwaanyị?
(ET) Are you having sexual weakness?
3. I na-enwe *worm*?
(SI) I na-enwe ntakasi okpo afo?
(ET) Are you having warm?
4. I na-enwe *loss of appetite*?
(SI) I na-anọ ọnọdụ enweghi agụụ nri?
(ET) Are you having loss of appetite?
5. I nwee *heart failure or kidney failure*
(SI) I nwee obi okpu maobu akuru okpu
(ET) If you have heart failure or kidney failure
6. O burukwa *witches and wizard*
(SI) O bughikwa ndi na-ata amosu
(ET) It is not witches and wizard
7. O buru na i na-enwe *weak erection*
(SI) O buru na ihe iji buru nwoke anaghi akwu oto
(ET) If you are having weak erection
8. O naghị akwuzi *attention*

(SI) Ọ naghị akwụzi ọtọ
(ET) It no longer stands attention

9. Ọ bụrụ na ị na-enwe *low sperm*
(SI) Ọ bụrụ na ị na-enwe agbazughi oke
(ET) If you are having low sperm
mmirimmuo e ji atuba nwaanyi ime
10. Ọ na-enwe *different colours*?
(SI) Ọ na-enwe ucha di iche iche?
(ET) Is it having different colours?
11. Nke i nwere ike ibute na *public toilet*
(SI) Nke i nwere ike ibute n'ulo mposi ohanaze
(ET) which you can contract from public toilet
12. Anyi ga-akwara gi ihe na-eme gi *free of charge*
(SI) Anyi ga-akwara gi ihe na-eme gi n'anaghi ego
(ET) We will explain to you what is wrong with you free of charge
13. Ọgwụ anyi bu *try and see*
(SI) Ọgwụ anyi bu tlee ma hu
(ET) Our medicine is try and see
14. Ọgwụ anyi bu *taste and see taste and confirm*
(SI) Ọgwụ anyi bu inucha ikwuputa
(ET) Our medicine is taste and see,
ihe o rurutaste and confirm
15. Ọgwụ anyi na-agwo *fibroid*
(SI) Ọgwụ anyi na-agwo onochi akpanwa
(ET) Our medicine cures fibroid
16. Ọgwụ anyi na-agwo *diabetes*
(SI) Ọgwụ anyi na-agwo oria mamiri
(ET) Our medicine cures diabetes
17. Ọ na-agwo *pile*

(SI) Ọ na-agwọ otuto n'akwara ọnu ike

(ET) It cures pile

18. Ọ na-agwọ *all kinds of infection*

(SI) Ọ na-agwọ ọrịa na-eke eke di iche iche

(ET) It cures all kinds of infection

19. Ọgwụ anyị enwerọkwa *side effect*

(SI) Ọgwụ anyị enwerọkwa mmekpaahụ ọ na-enye

(ET) Our medicine doesn't have side effect

20. Onye na-anụ ọgwụ anyị anaghị aya ahụ *at all at all*

(SI) Onye na-anụ ọgwụ anyị anaghị arịa ahụ ma oji

(ET) Whoever takes our medicine doesn't get sick at all

1. Ngwakọrịta asụsụ nke na-abata n'etiti ahịrịokwu.

Udi ngwakọrịta asụsụ a bu nke a na-aputa n'okwu mgbe okwu ji otu asụsụ bido okwu ya, bia n'etiti webata asụsụ ọzọ, ma werezie asụsụ o ji bido okwu mechie okwu ya.

Qmụmaatụ:

1. I na-enwe *discharge* na *private part* gi?

(SI) Abụ ọ na-agbaputa n'ihe i ji buru nwaanyi?

(ET) Are you having discharge from your private part?

2. *Menses* gi, ọ na-acha *black*?

(SI) Ọbara nsọ nwaanyi gi ọ na-eji oji?

(ET) Is your menses black?

3. Lekwa *opportunity* i nwere n'ebe a

(SI) Lekwa ohere i nwere n'ebe a

(ET) See the opportunity you have here

4. I mekwaa *I don't care*, ọ ga-egbunyukwa gi anya

(SI) I mekwaa ọ gbasaghị m, ọ ga-egbunyukwa gi anya

(ET) If you do I don't care, it will kill you completely

5. Gị na nwaanyị ibe gị eyikọzina *undies* dika *pant, tight* na ndị ọzọ
 (SI) Gị na nwaanyị ibe gị eyikọzila uwe imeahụ dika ọbante, mbeleukwu, na ndị ọzọ
 (ET) You and your fellow women should not share undies like pant, tight and others
6. I rubeghi *forty years* i baa *menopause*
 (SI) I rubeghi afọ iri anọ i kwụsị ihu nsọ gị
 (ET) You have not reached forty years and you entered menopause
7. I naghizi ahụ *ovulation* gị?
 (SI) I naghizi anọ ọnọdụ ihu nsọ gị?
 (ET) You no longer see your ovulation
8. *Infection* jorọ njo na *family*, ọ bata o mee *everybody affect*
 (SI) Ọrịa na-efe efe jorọ njo n'ezinaulọ, ọ bata o metu onye ọbụla
 (ET) Infection is bad in the family; if it enters it affects everybody
9. Kedu ndị *typhoid and malaria* na-akpugharị?
 (SI) Kedu ndị ọrịa ajọọ mmiri na ọrịa iba na-akpugharị?
 (ET) Where are those that typhoid and malaria are making restless?
10. *Say no to sickness* ka i nwere onwe gị *one touch*
 (SI) Sị ọrịa mba ka i nwere onwe gị n'otu ntabianya
 (ET) Say no to sickness so that you will be free one touch
11. Ike ọgwụgwụ abụrọzikwa *portion* gị
 (SI) Ike ọgwụgwụ abughizikwa oke gị
 (ET) Weakness is no longer your portion
12. Ọ bụrụ na i chọọ ifu anyị ibiaba *direct* na *motor* a
 (SI) Ọ bụrụ na i chọọ ihu anyị ibiawa n'ugbọala a eleghi anya n'azụ

(ET) If you want to see us you start coming direct to this car

13. Maḳbū ibiḳkwute anyi na *office* anyi, *opportunity* dḳwaara gi

(SI) Maḳbū ibiḳkwute anyi n'ulḳḳḳḳ anyi, ohere dḳwaara gi

(ET) Or you come and meet us at our office there is an opportunity for you

14. Sḳḳḳḳ *five hundred* i na-anara m ḳgwū a

(SI) Sḳḳḳḳ narī ise i na-anara m ḳgwū a

(ET) Only five hundred, you are collecting this medicine from me

15. Maka na ḳ kwa *promo* ka anyi na-eme

(SI) Maka na ḳ buḳwa ibe ḳnū ahia ka anyi na-eme

(ET) Because it is promo that we are doing

16. *After one month* anyi emechie *promo*

(SI) ḳ buḳḳ na otu ḳnwa agaa anyi emechie ibe ḳnū ahia

(ET) After one month we close this promo

17. Extracure bitters ga-egbu ya bu *bacteria* wee kpḳlite akwara ndi nwurū anwū

ha arubakwa ḳrū

(SI) Extracure bitters ga-egbu ya bu nje wee kpḳlite akwara ndi nwurū anwū ha arubakwa ḳrū

(ET) Extracure bitters will kill the bacteria and raise dead veins to start working

18. E nwere *quantity sperm* a na-atū anya

ga-esi n'ahū nwoke baa n'ahū nwaanyī

(SI) E nwere ntū mmirimmuḳ e ji atūba nwaanyī ime a na-atū anya ga-esi n'ahū nwoke baa n'ahū nwaanyī

(ET) There is quantity of sperm that is that is expected to be transferred from a man to a woman

2. Ngwakorita asusu nke na-abata na mkpuruokwu

Udi ngwakorita asusu a bu nke a na-ahuta n'okwu mgbe okwu na-agbakwunye mkpuruokwu si n'asusu ozu na mkpuruokwu nke o ji emebe okwu nke na-eme ka okwu e mebere ghara inwe asusu nke o kwu na ya.

Omumaatu:

1. *Ovulation* gi o na-**a-cut-a-cut**?
(SI) Onodu ihu nsu gi o naghị abiacha otu o kwesiri?
(ET) Does your ovulation cut?
2. O gbatachaa o **cut-u**
(SI) O gbatachaa o gbaie
(ET) After flowing it will cut
3. **E-miss-kwala** ogwu a
(SI) Ekwela ka ogwu a ghara irute gi
(ET) Don't miss this medicine
4. **I-miss-eopportunity** a atakwala mmadu uta
(SI) Ohere a gafere gi atakwala mmadu uta
(ET) If you miss this opportunity don't blame any person
5. Obara ewee na-**e-flow** ofuma
(SI) Obara ewee na-agba nke oma
(ET) Blood will be flowing well
6. Oge obula i na-**a-complain**
(SI) Oge obula i na-enye mkpesa
(ET) Every time you are complaining
7. **Bend-ia** gi onu
(SI) Hipia gi onu
(ET) Bend your mouth
8. Ihe **i-need-iri** bu Extracure bitters
(SI) Ihe ga-adig gi mma bu Extracure bitters
(ET) What you need is Extracure bitters

Nchikọta na Mmechi

Site na nchọcha e mere, anyị ga-ahụ na ngwakọrịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee na-edobe asụsụ Igbo n'ọnọdụ asụsụ ntọchị, o nweghi ugwu dị na ya. Nke a na-eme na ndị Igbo ọ kachasi ndị na-etolite etolite anaghizi etinye uchu n'ime asụsụ ara nne ha n'ihie na ngwakọrịta asụsụ amarala ha ahụ. Okwu asụsụ Bekee ndị a niile a gwakọrịta ha na asụsụ Igbo nwechara ihe a na-akpọ ha n'asụsụ Igbo mana elezighi anya, amaghị eme na etinyeghi uchu n'ihie gbasara asụsụ Igbo, mere ndị a na-agbasa ozi azumaghia ogwu ogwonnurịa ji agwakọrịta asụsụ Igbo na asụsụ Bekee na-agbanyeghi na ndị ha na-ezisara ozi bụ ndị Igbo.

Ndị Igbo bụ ndị a maara dika ndị dị uchu na ndị na-agbasi mbọ ike, mana a bịa n'ihie gbasara asụsụ ha, idi uchu ha na ịgba mbọ ha riri mperi. Asụsụ Igbo bụ otu n'ime asụsụ atọ kacha pụta ihe na Najirịa, abụọ ndị nke ọzọ bụ Awụsa na Yoroba. Ndị Awụsa na Yoroba ejighi asụsụ ha egwu egwu maka na ngwakọrịta asụsụ ha na asụsụ ọzọ abughị maka ha, ma okenye ma nwata. Keduzi ka nke anyị ji wee dị otu a? Nkemefula bụ otu aha ndị Igbo na-aza, ya bụ na ndị Igbo ga-akawa ahụ na-asụ naanị asụsụ Igbo na-agwaghị ya ogwa ma n'ezinaulọ, ma n'ụlọakwụkwọ, ma n'ụlọụka, ma n'ebe azumaghia, ma n'ogbakọ dị iche iche, ka nke anyị ghara ifu maka ọkụkọ hapu kwom o nweghizi ihe ọzọ ọ ga-eji zụọ umu. Ndị goọmentị anyị na ndị ọnụ na-eru n'okwu n'ala Igbo ga-agbakwa mbọ kwado amumamu asụsụ Igbo site n'Ọtaakara garuo na Mahadum ma dobekwa amumamu asụsụ Igbo n'ọnọdụ e dobere amumamu ahụike, amumamu sayensị na teknụzụ nakwa amumamu mgbakọ na mwepu. Nke a ga-akpọlite mmụọ ndị mmadụ inwe mmasi n'ebe asụsụ Igbo nọ.

Ihe Ndị A Ga-Eme Iji Kwusị Ngwakọrịta Asụsụ Ikpagbu Asụsụ Igbo

Ọ bụ eziokwu na asụsụ Bekee bụ asụsụ goọmentị Najirịa weputara dika asụsụ nkwekọ nke a ga-eji na-enwe mmekọrịta n'ebe dika ụlọọrụ, ụlọakwụkwọ, na ngalaba goọmentị dị iche iche; nke a agaghị eme ka anyị tufuo asụsụ anyị maọbụ ghara ịjị ya kpọrọ ihe site n'igwakọrịta ya na asụsụ Bekee. Ya bụ na anyị ga-agbanwe agwa

ejighi asusu anyi kporo ihe ma tnye uchu n'asusu anyi. Ndi nne na nna n'ezinulo obula ga-agba mbo hu na ha na-akuziri ma na-asukwara umu ha asusu Igbo na-agwaghị ogwa. Ndi nkuzi asusu Igbo n'uloakwukwo di iche iche nakwa n'ogo di iche iche ga-ejisi ike na-akuziri umuakwukwo ha asusu Igbo na-agwakotaghị ya na asusu Bekee. Otu ndi na-ahu maka nchekwa asusu Igbo nakwa ihoputa na itnye mkporuokwu ohu n'asusu Igbo ga-agba mbo hu na ohaneze ga-amata maka okwu ohu obula agbakwunyere. Ozo bu goomentị iti iwu ga-emegide igwakorita asusu Igbo na asusu Bekee o kachasi n'ebe mgbasaozi no.

Edensibia

- Ahukanna, J. G. (1990). Bilingualism and Code-Mixing in Language Use in Nigeria: The Case of Igbo- English Bilinguals. In Emenanjo, E. N. (ed.). Multilingualism, Minority Languages and Language Policy in Nigeria. Agbor: Central Books Limited.
- Aranoff, M. na Miller, J. (2003). The Handbook of Linguistics. Blackwell Publishers: Oxford.
- Bamgbose, A. (1995). *New English: A West African Perspective*. Ibadan: Musoro Limited.
- Chibuzor, E. D (2015) [Nwulite Asusu Na Omenala Igbo](#) by [scholti: 12:26am On Dec 07, 2015 Nairaland Forum / Nairaland /General / Culture / Nwulite Asusu Na Omenala Igbo](#) (3575 Views)
- Danlidi, S. S. (2013). Language Policy: Nigeria and the Role of English Language in the 21st Century. *European Scientific Journal*, 10 (17).
- Esen, S. (2016). *Code-Switching: Definition, Types and Examples*. Owlcaton Hubpages Inc.

- Heredia, R. na Altarriba, J (2001). *Bilingual Language Mixing: Why Do Bilinguals Code-Switch?* New York Blackwell Publishing Inc, 10 (5).
- Jatau, A. N. (2017). Code-Switching and Mixing Among Hausa/English Bilinguals: A Linguistic and Socio-Psychological Survey. A natara site na <https://www.academia.edu/7854819> n'ubochi 18/01/2019.
- Kaschula, R. na Anthonissen, C. (1995). Code-Switching and Code-Mixing in Communicating Across Cultures in South Africa. In Ajoundi, E. K. (2016). "The Strengths and Weaknesses of Code-Switching and Bilingualism in the Language Classroom.A natara site na www.researchgate.net/publication n'ubochi 9/11/2017.
- Lipski, J. M. (1985). *Linguistic Aspects of Spanish Language Switching*. Tempe, AZ: Arizona State University, Centre for Latin American Studies.A natara site na www.journals.sagepub.com n'ubochi 9/11/2017.
- Obiamalu, G. O. na Mbagwu, D. U. (2008). Motivations for Code-Switching Among Igbo-English Bilinguals: A Linguistic and Socio-psychological Survey. OGIRISI: A New Journal of African Studies.
- Ogbonna, C. C. (1985). Immortalizing Igbo Language. In Nigerian Statesman. Tuesday January 9. Owerri: Imo Newspaper Ltd, p 5.
- Oluwaseun, O. (2018). *A Sociolinguistic Study of the Effects of Yoruba – English Code-Mixing on the Yoruba Language*. A natara site na <http://arbitrer.fib.unand.ac.id> n'ubochi 18/01/2019.
- Roberto, R. H. na Jeffrey, M. B. (2017). *Code-Switching*. Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.A natara site na www.tamui.edu/rheredia/switch.htm n'ubochi 10/11/2017.

Romaine, S. (1992). Bilingualism. In Esen, S. (2016). Code-Switching: Definition, Types and Examples. Owlcat: Hubpages Inc.

Okwaku Wikipedia. Ndị bụ Ndị Igbo. A natara site na <http://en.wikipedia.org/wiki/Igbo> n'ụbọchị 10/11/2017